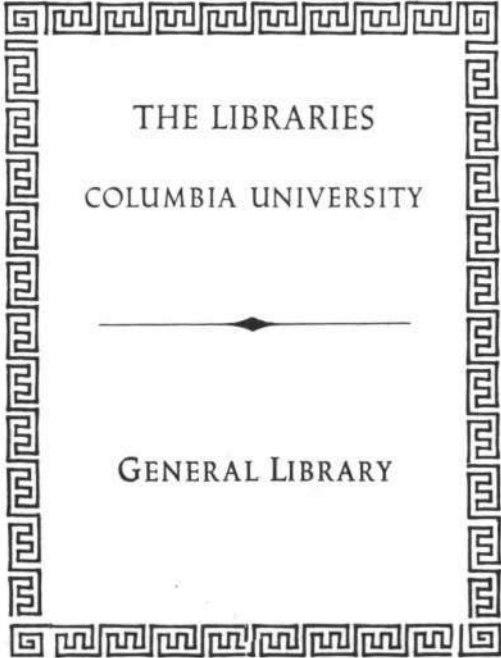

COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE

1002506254

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

KOSSUTH LEVELEI

A

MAGYAR SZABADSÁGHARC
KARVEZÉREIVEL,
1848—1849-ben.

Közli

MESZÁROS KÁROLY,
mint a nemzeti kormány által megbizott történetjegyző.

UNGVÁRT.
NYOMATOTT JÄGER KÁROLY BETÜIVEL.
1862.

[E. 6. V.]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

KOSSUTH LEVELEZÉSE

A

**MAGYAR SZABADSÁGHARC
KARVEZÉREIVEL,
1848—1849-ben:**

Közli

MESZÁROS KÁROLY,

mint a nemzeti kormány által megbízott történetjegyző.

UNGVÁRT.

NYOMATOTT JÄGER KÄRÖLY BETÜIVEL.

1862.

DB
937.5
MH

5H603T

I.

Az ország politikai helyzetének képe március havától július elejeig. A Batthyány-Kossuth-miniszterium tevékenysége. Politikai klubok, és pártok. Az egyenlőségi társulat és Zrínyi-csapat Perczel Mór vezénylete alatt. Új politikai hírlapok ezek iránya. Követválasztások és ezek eredménye.

Mig a forradalom mindinkább izmosodék az egymást marcongoló nemzetiségek vérén, nem kevésbé érdekes mozzanatokot nyujta ez időből az ország politikai helyzete, mely a megváltozott közjogi viszonyok között szintén sajátos alakot vőn. Látunk keletkezni a sokféle nemzettöredékből egy új democraticus nemzetet, mely azonban sehogy sem tudja helyzetét felismerni, s csecsemős korának gyöngeségében csaknem öntudat nélkül tántorog az új idő túlélenyes légkörében. Látjuk haldoklani a hűbéri arisztokrátiát s születésének vajadásai közt a népuralmat főleg a megyék bizottmányi üléseiben, az utcákon, klubokban, kávéházakban, a nélkül hogy az arisztokrácia vezérbefolyást akart avagy birt volna gyakorolni a néptömegre, mely az urbér megszüntével egészen magára hagyatott, s mely bár rendkívüli módon örvendett és csudálkozott a szabadság ingyen nyert s nem is reménylt sokféle jótéteményein, azzal mindazonáltal, hogy mit művelnek az „urak“, jóformán mit sem gondolt; sőt

gondosan óvakodott minden oly tüntetéstől, mely valami hibás elismerésre mutatott volna a nyert adományokért.

A néptömeg, valóban egészen kívül látszott állni az átalakulási mozgalmakon s a forradalmon, s abban csak szenvedőlegesen vett részt.

Azon szabadelvű hazafiak azonban kik a márciusi alkotmányt létrejönni segítették s kiknek a folytonos politikai harc vágy legnyugtalanabb ösztönük közé tartozott, új csatapiacról gondolkodtak, az az egy új politikai ellenzék-et igyekeztek szervezni a miniszterium ellen, nehogy ez hatalmának teljében s az ellenörködés hiányában, zsarnokká fajulhasson. Ezen új ellenzék megalakulása azonban nagyon lassan ment; részint azért, mivel a márciusi napok óta sem a megyék sem a népgyűlések sem a klubok nem szültek új politikai talentumokat, a régi célebrítások pedig vakmerő dolognak tartották egy oly miniszteriummal szembeszálni, melynek lelke K o s s u t h volt. —

Nyáry Pál, Madarász László, Perczel Mór, Kállay Ödön, Somogyi Antal, Madarász József, mindazonáltal már a júliusban összegyűlt országgyűlés előtt kezdtek mozogni, hogy a kormány ellen, főleg az országgyűlés tartalmára, ellenzék-et képezhessenek. De sajátságos tünet-mény volt, hogy a közvélemény ezen férfiak törekvéseiben nem a politikai szükségesség indokait, hanem a sértett hiúság bosszúitvét szemlélé. Azt mondák: Nyáry Pál csak azért készül ellenzék-et alkotni a kormány ellen, mivel tárcát nem kapott: a többiek pedig azért csatlakoznak vele, mivel főispánok nem lettek. A fővároshan mindenki mondta, mindenki hallotta ezeket, csak a most nevezett férfiak nem, kiket leginkább érdekelt; s a kiknek törekvéseit a vármegyékben egészen más szemékkal nézték. —

A régi jó táblabírák ugyanis, szerfölött bosszankodtak azon, hogy a miniszterium „r e n d e l e m” „p a r a n o s o l o m” - féle körlevelekkel árasztotta el a megyei hatóságokat, melyeknek egykori határtalan autonó-

miájukból a parlamentarismus mellett egyéb jogkörük sem maradt fön, mint a kormányrendeleteknek engedelmeskedni. A parlamentalis kormányforma ismeretlen vala nálunk, s a municipalitást imádó hazánkfiai elrémtüstenek midőn tapasztalák, hogy egy kormány, melyet a felelőség terhe nyom, csaknem abszolút hatalomgyakorlatra van följogosítva. Mi lesz mindezekből? kérdezik a jó táblabírák. Hiszen, ha a miniszterek ellentmondást nem tűrő hatalommal fognak fölöttünk rendelkezni, akkor vége a megyei rendszernek; pedig, a megyei rendszer tartotta föl az ősi alkotmányt. S aztán: minden korlátlan hatalom zsarnokságra vezet.

Volt valami ezen ellenvetésekben, tagadhatlanul. Mert kétségkívül, hogy a régi municipális rendszer s a felelős kormányrendszer, egymásmellett meg nem férhetők. Kossuth egy nagyszerű sophismával áltatta a kételkedőket s gyakran ismétlé, hogy e két rendszer megférhetősége lehetséges. Szavát azonban, mely szerint ezt kimutatandó vala, be nem váltotta soha. Nem is voltráideje — s ezért menthető, — mivel az átélt korszak nem a rendszeresítés és alkalmazás, hanem az exigentiák és oportunitas korszaka volt. Municipalistáink csalódása azon tévedésben s önámításban állott, hogy Kossuth sophismáját meg nem érték. Mert ő csak arról beszélt, hogy a m e g y e r e n d s z e r összeegyeztethető a parlamentarismussal, de azt soha nem mondta, hogy a régi feudalis megyerendszer. Ezt nem vették figyelembe régi jó táblabíráink. Pedig ő, már april hó 3-kán s 4-én, világosan előadta a pozsonyi országgyűlésen e tárgybani nézeteit. De, mert nálunk a parlamentarismus egészen új tünemény vala, még mindig igen sokan ragaszkodtak a municipális rendszerhez, s ez okból történt hogy Nyáry és elvtársai föllépésében a megyerendszer végső életvédelmét szemlélék sokan a megyékben.

Ezenben a miniszterium rendkívüli erélyt kezdett vagy legalább akart kifejteni, a maga hatáskörében. Teenőinek mezeje megmérhetetlen vala. Mert mint Szalay

*

azon időben irá, — másutt csak a kormányforma változék, nálunk valamennyi institutio. Kormányunk egy mákszemnyit sem örökölt elődétől, még a tentatartó is kiszáradt, a porzó is kifogyott, nem hogy a néhai institutióknak s a leléptetett embereknek hasznát vehette volna. S aztán hozzájárult, hogy a miniszteriumban nem volt semmi bensőség semmi őszinteség, semmi egyetértés. Kossuth mindinkább növekedő népszerűségében s derülő lángeszében a többi feudális érzületű miniszterek nem néztek egyebet, mint egy ujkori Mariust vagy Rienzit, ki a magának alkotandó trónt a nép vérével akarja megaranyozni. Kossuth a maga classicus képmutatási tehetségénél fogva bár ezen véleményyt igen jól ismeré maga felől, nyílt törésre nem vitte a dolgot, hanem midőn eszmeinek érvényt nem szerezhethetett, bosszúságában beteggé tétette magát, gödöllői magányába vonult s csak akkor jelent meg a miniszteri tanácskozmányokban, midőn a sajtó és utcai közvélemény mármár sebzőleg verdesé a kormánytestület füleit. Valóban csak az igazságügyi miniszterium codificáló osztálya volt az, mely ez időszakból maradandó nyomú művet hagyott hátra. Deák Ferenc ig. ü. miniszter vezetése mellett mint osztályfőnök Szalay László, Kemény Zsigmond báró s Csengery Antal hírneves publicistáink közremunkálásával rendezé a sajtóvétségek föltöltőitélő esküdtisékeket. A munkálat már 1847. april 29. kiadatott. S megjegyzendő, hogy az 1844-diki törvényjavaslattól öröklött hiányai mellett, sem mutathatnak föl az europai codexek tisztább, szabatosabb törvényhozói nyelvet s világosabb szerkezetet.

A egész büntető eljárási rendszer a legszebb logikai rendben gombolyodik le az olvasó előtt.

A közkormányzati ügyek szintén gyors és rendező kezekre vártanak. Mert eddigelé valamint a hadsereget érdeklő minden ügy, úgy a pénz, külviszonyokat érdeklő, bánya, közoktatási s egyházi ügy is az ország rendőrhatóságával egygyütt a Bécsben székelő udvari cancellaria kezében volt összpontosulv amely miután Budapestena miniszteri-

am megalakult, teendőinek egész halmazát lerázta magáról. Mindezek között azonban legtöbb nehézséggel járt a pénzügyek rendezése. Mert Magyarországnak mindez ideig oly nemű pénzügyi kormányza, mint milyen a jól rendezett államokban szokot lenni, nem volt, s Ausztria részben e honnal majd mint meghódított tartománnyal bánt; majd úgy, mint valami önálló statussal. Még kuszáltabb s rendezetlenebb állapotban jöttek át a hadügyek, mivel Magyarországnak külön nemzeti hadserege szintén nem volt, s ezt újból kelle teremteni. Pedig egy nemzeti hadsereg megteremtése már a priori föltételezé egy országos financia létezését, a minek pedig e percekben még csak alapja is alig volt. Magyarország közigazgatási gépezetének hajdani egyszerűsége rendes adót alig kívánt; ennek szükségleteit a közjövödelmek kirendelt forrásai bőven fedezék; hanem a honvédelem volt a legnagyobb, ez volt a mindennapi folytonos áldozatot igénylő rendes közteher, mely közterhet azonban mindaddig míg az állandó hadseregtartás rendszere meg nem örökötteték, s mindaddig, míg a nemesi kiváltságok érdembőreül a katonáskodás szolgált, - kirekesztőleg a nemesség viselte. Azonban, bár 1715-ik év óta a honvédelmi rendszer megváltozott, s bár a közteherviselés egész súlya, vérben és adóban a népre nehezült, egy országos financia, vagy külön nemű hadsereg létre nem jöhetett.

Nagyon természetesen történt tehát, hogy midőn a márciusi alkotmány által Magyarország e részben is önön gazdájává lőn, ki nem kerülhetett némely surlódásokat a bécsi miniszteriummal szemközt. Így történt, hogy márc. hó 7-én, tehát csaknem mindjárt a magyar felelős kormány megalakulása után, az osztrák miniszterium egy pro memoria-féle iratot intézett a magyar kormányhoz, melyben ezt fölszólítja, rábírnai az országot, hogy a birodalom adósságainak egy részét vállalja el. Ausztriának adóssága ekkor mintegy 1200 millió forint rugott, s a birodalmi kormány azt kívánta, hogy a népesség arányához képest Magyarország ezen összevegből leg-

alább 200 millió frtot venne át, avagy fizetné ezen összegnek 5-tös kamatját tíz millió forintban. Előre lehet látni, hogy ezen kívánság sem a kormánynál sem a nemzetnél nem fog viszhangra találni. Mi közünk nekünk Ausztria adósságaihoz, melyek tudtunk s akarátunkon kívül tétettek s melyek csak romlásunkra fordítottak? És érdemel-e segédelmet egy oly állam, melyet sem az 1811-diki statnsbanquerott égbekiáltó rendszere sem a párizsi békekötés tömérdek kárpótlásai (miből mi magyarok iszonyu áldozatainkért egy fillért sem, csak egy utacskát, egy egy ipariskolát sem kapánk osztályrészlül), sem a későbbi financoperatiók, sem a harminc esztendő béke, sem a birodalom népeinek adóterheltsége, sem hazánknak indirect adókkal folytonos kiszivattyúzása, oktan gazdálkodása rémitő következményeitől megóvni nem tudott? Ily szellem nyilatkozott a hazafiak között, s a miniszterium elég gondos volt ezen szellemmel szembe nem szállani.

Nem kevesebb nehézséggel kelle küzdenie a pénzügyminiszternek a financialis viszonyokból származott zavarok miatt. Mert a magyar pénzügyminiszterium ép oly időszakban kezdte önálló működését, midőn a birodalmi kormány sem a maga zárszámadásait, sem újabb butgetjét meg nem tévé, s így biztos alapot a magyar financiához sem nyújthatott. Azon pénzösszeg, melyet a bécsi miniszterium a magyar kormány rendelkezése alá bocsátott, már magában is igen csekély vala, s azon körülmény, hogy a bécsi Central-Finanzverwaltung a magyar bányák, - só, - és dohányegyedáruságból befolyó jövedelmeket még ekkor is magánál akarta tartani, folytonosan éleszté a két kormány közti viszályokat. A vám- és kereskedelmi viszonyok szintén sürgős megoldást igényeltek. Mert tudni kell, hogy Ausztria hatalmas vámsorompókkal vette körül Magyarországot s ipari és kereskedési cikkeit tetszése szerint fizettette ezen hon lakosai-
val. A magyar ellen föllálitott ezen súlyos vámviszonyok azért voltak; mert a magyar nemesség eddigelé adót nem

fizetett; nem viselte a közterheket mint az ausztriai tartományok lakosai s ez okból történt, hogy Ausztria a vám alakjában adóztatta Magyarországot. De bizonyos, hogy ezen a nemzet akarata mellőztével rátolt adóztatás egyezes alkotmány-törvény s fejedelmi esküvel ellenkező eljárás most már annál kevésbbé volt tűrhető, mivel Magyarország a márbinsi törvények által egészen önmaga urává lön.

Mindezek közt a pénzügyminiszter legnehezebb föladata volt tagadhatlanul a szükséges pénzerő kiteremtése, mihez a mostani körülmények épen nem voltak kedvezők, jóllehet annak halaszthatlan szüksége a közkormányzat minden ágában sürgető módon nyilatkozott. Magyarországon ugyanis kevés mennyiségű huszas és arany kivételével forgalomban csak osztrák papir pénz volt ekkor. Kossuth föladata volt tehát, az országot e részben is emancipálni Ausztriától, mert erre már azon körülmény által is szorgalmazva lön, hogy az osztrák nemzeti bank pénzjegyeinek értéke szintén napról napra alább szállt. Hogy mily tervet készített e végre a pénzügyminiszterium s mily szerepet játszottak Magyarhon ezen végzetes napjaiban a nemzeti bankjegyek, alább láthatjuk, az országgyűlés megnyílása alkalmával. De adót sem fizetett senki, s egy új adórendszer szintén ki nem volt dolgozva, mivel e honban az adókivetés legfőbb kellékei s feltételei, a kataszter és telekkönyvvezés t. i. még mindig hiányzottak, s márciustól kezdve idő sem volt réa hogy behozathassanak. Kossuth tehát, hogy a mindinkább tornyosodó veszélyek között megmenntesse a hazát és fődözhesse legalább a napi költségeket, a nemzet magylelkűségére appellált; önkéntes adományozásokra szólítá föl a honpolgárokat, aláírási ivatek nyitott, s népgyűléseket tartatott, gyűjtés végett. Pesten a muzeum udvarán Rottenbiller Lipót tartott népgyűlést s hívá adakozásra a főváros lakosságát, s a lelkes polgármester szavára alig néhány óra alatt 300,000 forint gyűlt össze; Széchenyi István gróf öneitől öröklött ezüst s 12,000. forintot

erő asztal- s étszereit; Bathányi Lajos gr. s miniszterelnök horvátországi egyik uradalmanak összes évi jövedelmét ajánlák föl; a hazafias érületű Kecskemét városa pedig 80,000 szívet föntött adományozott. De nem kevesebb készséggel hozták meg áldozataikat a hon oltára más városok és polgárok is, hogy beteljesedjék, miszerint teremő erő van a hazaszeretetben, s az ily szeretet mindenkor biztosítéka a nemzeti közüdvnek.

A hadügyminiszternek éppen nem volt kellemes állása, mint Kossuthnak. Mészáros Lázárnak, ki csak ápríl hó végén érkezett meg Olaszhonból, már első belépésénél kettős missio nehezült vállaira. Egyik teendője volt egy új nemzeti hadsereget teremteni, a másik nehéz feladata a lázongó szerbeket és horvátokat fegyvererővel birni engedelmességre a magyar kormány irányában. Az első annál nehezebb s mindaddig kivihetlen volt, míg a magyar ezredek vissza nem hivattak Olaszországból, a mi pedig Ausztria egyéb tartományainak lázongása miatt nem kis hátráltatók. Ehez járult még azon sajátságos helyhezet is, hogy a magyar hadügyminiszter hitte, miszerint az Olaszországban állomásozó nemzeti haderővel is rendelkezhetik, a mely haderő fölött pedig tényleg a bécsi miniszteriumtól függő osztrák tábornokok parancsnokoltak. Más oldalról maga Mészáros is jól belátta, miszerint az lehetetlen, hogy ezen bonyolult helyhezetből jogszerű úton kievickélhessen, s hogy akkép oldhassa meg a főnforgó esemőt, mikép a magyar nemzeti hadsereg is rögtön megalakíttathassék s az osztrák hadrendszer is ép-ségben maradjon. Azt gondolta tehát, hogy valami félrendszer szabály által legalább ideiglenesen kisegíthetendheti magát. Így történt hogy a bécsi és budapesti miniszteriumok hallgatag beleegyezésével, a magyar ezredek Olaszországban maradtak, mialatt a magyar hadügyminiszterium azon fogást használta föl, hogy saját joghatóságát minden Magyarországon állomásozó magyar, olasz, német, tót s egyéb hadsapatokra kiterjesztette. Ezen fogás opportunitási szempontból helyesnek látszott ugyan;

de végeredményben azt mutatta, hogy a becsületes és tudós hadügyminiszter sok jó akarattal és tudománynyal bírt ugyan; de a politikai viszonyok változásának dinamikájához semmit sem értett. Mert a politikai viszonyok átalakulása oly furcsa helyzetbe hozta a katonaságot, hogy miután Bécsben és Budapesten is külön önálló kormányhatalom létezett, nem tudta magát tájékoztatni, hogy melyiktől függ hát? E tekintetben nem tudott irányt adni a hadügyminiszter. S mi következett ebből? Az: hogy mind Magyarországon mind Erdélyben, nem tudván magát mihez tartani a rendes sorkatonaság, a szabadságharc iránt teljesen közönyössé lőn, ezen utat gondolván arra alkalmasnak lenni, hogy egy részről a hazaárulás bűnvádját kikerülhesse, más részről az osztrák kormánynak becsületbeli esküjét meg ne szegje. Így történt: hogy azoni tábornokok és főtisztok a kik még az ausztriai kormány alatt vállaltak hivatalukat, s a kik nem is voltak mindnyáján magyar származásnak (sőt a legkevesebben), a dolgok ezen kétértelmű helyzetében, a nemzetiségek testvéreharcában, mint becsületes katonák más mentő csolnakot nem ismertek, mint a szenvedőleges és közömbös tartást, a mi természetesen a magyar szabadságharc ügyének csak ártalmára szolgált. Számos példák és esetek igazolták ezt, mindjárt a forradalom kezdetén. Lederer tábornok s az ország hadparancsnoka, meglepetvén a márciusi mozgalmak és eredmények által, rendőri tekintetből mind a folytonos népgyűlésezések mind az önmagát emancipáló sajtó iránt némi korlátozó intézkedéseket tévén, lázongó tömegektől támadtatott meg, irtóztató macskazenével infesztáltatott Budán, s a katonaság nem csak bántalmaztaták de provokáltatott is. A szabadság borától elmámorosodott tömeg törvényhozó s végrehajtó biróság képében lépett föl. S mi lőn következménye? Az, hogy 10—20 egyént a fegyveres katonaság mely Lederert s önmagát oltalmazta, leszúrta, megsebesített, s a tény miatt a többi más nemzetiségű főtisztok is elidegenettek magyar szabadságügytől! Ezeknek másik következ-

ménye lön, hogy később csak árulást, bizalmatlanságot s képmutatást tapasztalánk mind azon főtiszteknél, kik valaha mint „osztrák” katonák tettenek esküt. A kivétel nagyon kevés volt, s azon osztrák régi tisztekben, kik a szabadságtügyhez csatlakoztak, szintén semmit sem nyert a nemzet.

Lederer Budáról elfutott, s mialatt Olaszországból Mészáros megérkezett volna, Oettinger tábornok vette át a magyarországi hadügyek vezetését. A háj ebre volt bizva; s miután Oettinger maga is tapasztalta és érezte, hogy őt a nemzet csak úgy nézi a forradalmi színpadon mint zsidók Saula próféták között, csakhamar leköszönt. Erdélyországban Puchner parancsnokolt, s bár V. Ferdinánd királynak külön kézírata folytán az erdélyi haderők fölötti hatalomgyakorlat is a magyar miniszteriumra volt bizva, Puchner mégis, titkos sugalmak következtében nem Budapestről fogadta az utasításokat, hanem Bécsből. Hasonló szellem vezette Bácskában s Bánátban is az osztrák főtiszteket, különösen Beehtold és Piret tábornokot, továbbá Dreiham és Blomberg ezredesét, kik föl sem vették a magyar miniszterium rendeleteit. Csupán Kis Ernő, a dúsgazdag bánati birtokos s ekkor még osztrák ezredes, viselte úgy magát mint hazafi, ki teljes hűséggel engedelmeskedék a magyar kormánynak s a kinek példáját számos huszárcsapatbeli tiszt is követte az alvidéken.

A legkomolyak alakot azonban a horvát határszéleken öltötték a viszonyok. A magyar kormány Hrabovszky tábornokot küldte ide biztosul, fölhatalmazván őt az itt állomásozó összes hadcsapatok főparancsnokságával. Amde, ezen csak nem mind horvátok, szlavoniták s határőrökből álló hadcsapatok mit sem akartak tudni magyar kormányról és magyar hadparancsnokságról, s kevés kivétellel Jellachich zászlói alá sorakoztak, mivel mint bánjokat, csakis ezen férfit tartották törvényes és legfőbb parancsnokuknak. És jöllehet egy cs. királyi leirat által ezen férfiú már május 7-kén oda utasítotték, mi-

szerint az 1848: III-ik törvénycikk értelmében a királyi helytartó s a magyar miniszterium iránt kellő hódolattal és engedelmességgel viseltessék; s jóllehet hogy Hrabovszky nem csupán a királyi helytartó István főhercegtől volt kiküldve Horvát- és Tótország egész területére biztosul, hanem egyszersmind magától a királytól: emez a konokul ellenszegülő bánnal szemközt semmi erélyt s hatást sem tudott kifejteni. Így állott Magyarország és Horváthon kivont karddal s szemben egymással a széleken a nélkül, hogy egyik a másikat megtámadni merte, vagy a kormány a pártütés mindinkább gerjedő tüzét elfojtani képes lett volna. Elvégre elhatározta magát a miniszterium a rakoncátlan bán ellen erélyesebben föllépni, parancsot adván t. i. Hrabovszkynak, hogy Jelachichchal, ha ezt a törvényes engedelmességre visszatéríteni nem tudná, úgy bánják mint felségárulóval; meghagyta azonban egy záradékban azt is, hogy szigorubb eljárást csak akkor alkalmazzon, ha s a midőn Jelachich magát csakugyan úgy viselné mint felségáruló. Előre lehetett látni, hogy ezen félrendszabály eredményre nem vezetend, a mi a következő fejlemények által csakhamar igazolva is lőn. Mert Hrabovszky, hogy az alkudozások megszakadt fonálát újra fölvegye, fegyveres csapatával benyomult ugyan Horvátországba, de az első találkozásnál Jelachichchal, a horvát előőrsektől éppen nem fogadtaték barátságosan, s midőn látta hogy itt fölfegyverzett lázadókkal van dolga, eleget vélt tenni kötelességének, hogy a háromegy királyság félrevezetett lakóihoz kiáltványt intézett, s azokat a rend, nyugalom s törvények megtartására utalta. A Bécs Budapest és Innspruck közötti tárgyalások szintén nem eredményeztek többet, mint azt, hogy V. Ferdinand király május hó 19-én „a d a u d i e n d u m v e r b u m r e g i u m“ idézte Jelachichot, június hó 10-én pedig egy fejedelmi manifestumban letette báni hivataláról s megfosztotta minden rangjától és címétől. Azonban midőn a fejedelemnek eme parancsolata a horvátokhoz lement, már annyira el voltak bódítva, hogy ismét azt mondanák:

ez nem a király akarata; a terroristicus magyar kormány kényszerítette a királyt oly szavak mondására melyeket ő nem értett. S így a lázas szellemi megint friss elemet nyert. Ezt mind tapasztalva, azt gondolá a magyar miniszterium, hogy még kell kísérteni, ezen ürügynek minden alkalmát elvágni, s ezért kéréssel járult a felséghez, hogy miután Jelachich és párthívei nem csak a hajdan hatalomban volt, most pedig megbukott camarilla körébe tartozóknak titkos szitogatásaira hivatkoznak, hanem még a dynasztia némely tagjairól is azt mondogatják, mint ha kedves volna előttük a pártütés, tehát egy, a dologban közönyös s minden gyanun felül álló főherceg kísértené meg a kiegyenlítést s a nép fölvilágosítását. És ezért János főherceghez fordult a miniszterium, vagyis inkább arra kérte a felséget, hogy méltóztatnék ugy intézkedni, miszerint a dynasziának egy oly tagja, kinek a fejedelem iránti állására nézve a gyanúsítás legkisebb ürügye sem foroghat fön: menne el Horvátországba, és személyesen adná a seregeknek és a nép küldötteinek tudtára, hogy valósággal az a fejedelem akarata, a mi a június 10-diki manifestumban kijelentetett. Kinyilatkoztatván egyszerű smind, hogy ha János főherceg Horvátországba menve fölvilágosítja a népet a felség világos szándokáról, a miniszterium részéről bizvást kijelentheti: hogy a mi jogszerű és méltányos kívánság forog fön, nem egyes pártütők, hanem a horvát nemzet részéről, azt a miniszterium szívesen pártolni, s amennyiben törvényes hatásköréhez tartozik teljesíteni kész; amennyiben pedig hatáskörét tudhatalomná az országgyűlés előtt örömet eszközölni fogja. A király a miniszterium ezen fölhevása következtében János főherceget erre megbizta, s János főherceg az eljárást elfogadta. Azonban meg kell említeni, hogy eljárásának első része t. i. a horvátoknak a hely színén, előszóval a dynasztia egyik tagjának a szájából a király akarata iránti fölvilágosításra nézve, a főherceg lépést nem tett. A kiegyenlítésnek tekintetéből azonban fölshóllittatott a miniszterium: mondaná meg, mit volna hajlandó a hor-

vátok irányában tenni. Ily értelemben irt János főherceg István főherceghez, ki János főhercegnek ezen fölszólítását a miniszteriumnak hivatalos tárgyalás végett kiadta. A miniszterium tárgyalta azt, és a nádor-királyi helytartónak a maga poitukáját s a maga nézetét e tárgyban beadta azon kéréssel, hogy ő fensége a nádor a külügy-miniszterium útján ezen nézeteket János főhercegnél mozdítsa elő. János főherceg közbenjárása azonban semmi eredményre sem vezetett, mert a horvátok egyenesen azt kívánták, hogy ha kiegyenlítésről van szó, tehát Magyarország részéről minden hadi készülétek szüntessenek meg, a mit a kormány természetesen nem teljesíthetett.

Ez alatt Jellachich egész erélylyel folytatta a horvátok fölfegyverzését, mi a magyar kormányt hasonló tevékenységre serkenté. A rendelkezés alatti sorkatonaságon kívül 12,000 önkénytes honvéd állíttatott ki; a törvényhatóságok föl voltak szólítva a nemzetőr-seregek mobilizására s Csányi László országos biztos a Dráva partjánál oly tekintélyes haderőt vont össze, hogy a horvátok bármennyire sovárogtak is a szép magyar föld kenyére s borára, a határon átlépni nem mertek. Azonban a mint az első honvédsapatok megalakultak s a pesti Károly-laktanyában helyet foglaltak, ezek és a szinte ott szállásoló olasz sorkatonaság között véres csatapaté tört ki. A laktanya kapuit magokra zárván a küzdő felek öldöklő tüzelést kezdtek egymás ellen, mialatt a puskaropogástól megrémült lakosság félreverte a harangokat. Estve kezdődék a titokteljes harc s más nap reggel 9 óra tájban lön vége. Csak a hadügymiszer Mészáros Lázár személyes közbenjötte szüntette azt meg, midőn már 20 24 halott borította az udvart. Sokan a reactio mesterkedésének tulajdoníták e kravalt, de alaptalanul. Az egész onnan kerekedett, mivel az ujjonc honvédek jobban voltak fizetve mint a rendes katonák. Ez irigykedést és veszekedést idézett elő, a mihez még az is járult, hogy a honvédek mintegy magasb rangu katonáknak tartván magukat, sem fegyelmet tartani sem a rendes katonák-

nak nem akartak engedelmeskedni. Lecsitittatván a baj, a rendes katonák aztán a komáromi várba tétettek át, a honvédek pedig azonnal a csatapiacra küldettek a rác lázadók ellen. Ezen eset tüstént azon gondolatra vezette a tüzeesebb hazafiakat, hogy a rendes csapatokat, kik az osztrák fegyelemmel az osztrák érzelmeket is magukkal hozták, oszlattassanak föl, s tétessenek nemzeti lábra. Ezen nézetnek azonban Mészáros Lázár határozottan ellenszegült, s huszonöt évi katonáskodása alatt szerzett azon tapasztalására hivatkozott, miszerint egy nemzeti hadsereget nem lehet rögtönözni, s már ahhoz is évtizedek kívántatnak, miszerint a katonaság fegyelemhez szok-jék. Ezen nézetet vitatta később az országgyűlési tanács-kormányokban is. Az ország fő erősségei, mint Komárom, Arad, Pétervárad, Temesvár, Eszék s Munkács szintén gyanus kezekben voltak; de Mészárosnak ahhoz sem volt bátorsága, hogy azok osztrák érzelmű parancsnokait eltávolítsa. A jó öreg még akkor sem hitte hogy a forradalomban él, midőn abban térdig járt.

Míg ezek a kormány körében és azon kívül történtek, számos hazafi a júliusra kitűzött országgyűlésre párt-alakításhoz fogott. Elsőbben is klubok keztek képződni, aztán hírlapok létrejönni, a közszellemet vezérlendők s a forradalmi tüzet szitogatók. Legelső lett volna ezen klubok között a „demokraták“ illetőleg Vasváry Pál egy fiatal s jeles népszónok klubja, mely klubban azonban a márciusi napok után semmi hatást sem tudott a közvéleményre gyakorolni, s július felé már föl is oszlott, minthogy tagjai honvédekké csaptak föl.

Sokkal jelentékenyebb szerepet játszott s nagyobb befolyással bírt az „egyenlőségi társulat“ melyet Mészáros Károly a jelen sorok írója tervezett. Ezen klubnak több mint ezer tagja volt, köztük mintegy harminc képviselő. Elnöke Madarász László, titkára Mészáros Károly. Ezen klubból alakult az ugynevezett Zrínyi-csapat Perczel Mór vezérlete alatt, mely csapat első nyitotta meg a horvátok elleni táborzást. Birt ezen

fürsület saját közlönyével is a „Radical” és „Népelem” című hírlapokban, melyeket Rosty Zsigmond, Mérey Mór, Madárász László és testvére Madarász József alapítottak s adtak ki.

Kossuth szintén alapított ezen időszakban egy új hírlapot „Kossuth hírlapja” cím alatt melyet az ügyes tollú Bajza József szerkesztett. Ábrányi Emil „Jövő” című hírlapot szerkesztett, melyet azonban nem ő, hanem Mészáros Károly, Horarik János és Töltényi Miklós alapítottak részvény útján. Zerffi Gusztáv és Nádaszkai Lajos „Reform” című lapjuk által szólottak a közügyekhez, meg Pálffy Albert „Marcius Tizenötödike” című lapjában pikáns, mardosó és senkit nem kímélő modorban adá elő a napi eseményeket. Mindezen lapok iránya a forradalom és felforgatás volt, a szóteljes értelmében s szerkesztői a radikál reformok apostolai.

Közelegvén az országgyűlés megnyílása, a népképviselőlet alapján választattak a követek, s e választás nemzetiségi tekintetben, valóban igen fényesen ütött ki a magyar nemzetre nézve. A többi nemzetiségek mintegy megilletve az események rohamától épen nem igyekeztek magukat kellőleg képviseltetni; Horvátország Tótország s a katonai határvidék pedig senkit sem választott az országgyűlésre. Ujabb lángelmék azonban sehol sem mutatkoztak, sőt miután napról napra nagyobb események hőmpölyögtek a közélet deszkáin, még azon férfiak is törpéknek látszottak, kiket csak kevéssel ez előtt megszoktunk óriásoknak tekinteni. A csatatér sokkal termékenyebb volt e tekintetben: az mindennap mutatott fel egy-egy új hőst, s a nemzet csak most kezdé érezni, hogy azoni nemes vér mely e hon megszerzésében s fentartásában patakonként omlott, nem fogyott még ki örökre a századok harcaiban.

II.

Kossuth első levele Görgeihez, melyben ennek önálló parancsnoki állást ígér, ha az előrenyomuló horvát hadtestet megsemmisíti. Görgei vádlevele Kossuthoz Perczel ellen. A horvát hadak lefegyverzése. Összekoccanás Perczel és Görgei közt.

Hazánk legutóbbi forradalmát illetőleg, Kossuth diplomáciai levelezése a horvátok beütésével kezdődik sürrűben. Azon titkos levélnek előzményeit, melyet Kossuth legelsőbbben intézett Görgeihez, emez utóbbi következőkben adja elő *):

Azon első jelentékenyebb ütközetek után, melyeket a magyar hadcsapatok 1848-dik év szeptember havában Pákozd, Velence és Sukorónál kivívtak: háromnapig fegyverszünetet eredményeztek a küzdő felek között. Ezen alkalmat Móra tábornok, a magyar hadak főparancsnoka arra használta, miszerint a hadműveletek további módjáról s irányáról hadi tanácsot tarthasson. Görgeihez még ez előtt érkezett rendelet a főparancsnokságtól, miszerint előőrseit Szoponyától visszavonja, s csapatának egy részével octóber hó első napján a Duna jobb partján A-

*) Mein Leben und Wirken in Ungarn, in den Jahren 1848 und 1849. Von Arthur Görgei. Erst. B. 30. I. Leipzig. F. A. Brockhaus. 1852.

dony fölött foglaljon állást. A két Zichy gróf ellen szeptember hó 30-án tartott vérbiróság után, Görgei engedelmeskedék is ezen parancsnak azonnal.

Jellachich ezenben a főnebbi fegyverszünetet arra használta, hogy miután Roth tábornoknak tőle elvágott horvát hadosztályával semmi módon sem egyesülhetett, egy gyors oldalmozdulat által kimenekülhessen s a magyarok által szándokolt bekerítést elkerülhesse. Október hó 4-én kezdődtek meg ismét az ellenségeskedések Móra tábornok és Jellachich bán között.

Görgei ez időben a Roth tábornok ellen önállólag működött s Perczel Mór ezredes parancsnoksága alatti ugynevezett Zrinyi-csapatba osztatott be katonáival együtt. Perczel Mór október 3-án estve vette át ezen hadjárat fővezényletét Roth tábornok ellen, s Görgeit az előcsapatok vezetésével bizta meg; az ez által tett korábbi intézkedéseken azonban mit sem változtatott. Ezen hadjárat főadata volt: Roth tábornok elől Székesfehérvár felé az utat elzárni, s őt vagy visszanyomni dél felé, vagy legalább addig föltartóztatni, míg a magyarok kellő erőt vonhatnak magukhoz s derekasan megverhetik. Az ország déli részén s a Duna jobb partján állomásozó s már elébb szervezett népfölkelésnek főadata pedig abban állott, hogy Roth tábornoknak visszavonulását Horvátországba minden módon akadályozza.

Ezen intézkedések következtében Roth tábornok oly szorongató helyezetbe jutott, hogy sem nyílt csatát nem bátorkodott kezdeni, sem Jellachichchal nem birt szövetekezni. Október 6-án éjjel elhagyta tehát soponyai állomását, hogy Láng, Kálozd és Dégh felé Horvátországba vonulhasson vissza. Görgei két osztály huszársággal nyomába termett a menekvőnek s Perczelnek főadata lett volna a gyalogsággal és ágyúkkal az ellenséget gyorsan üldözni.

Görgei már Lángon bizonyos tudomást nyert arról, hogy az ellenség Kálozdon keresztülvonulva Dégh felé tart. Keresett tehát egy rövidebb utat Lángtól Kálozd

felé, melyen Kálozdot nem érintendő, hogy az ellenségnek utját vág hassa. Tanácslá egyszersmind Perczelnek, — ki táborával Csőztől kiindult, — miszerint ő is a mondott rövidebb utat választaná, az eddigi késedelmeskedése által elvesztett időt helyrepótolná, s hogy sietne segédkezet nyújtani az ellenség bekerítésére. Perczel azonban Görgei tanácsát megvetette, sértvén büszkeségét hogy egy rendezetlen népfölkelési parancsnok mint Görgei, ki különben is alatta állott, vezesse. Lángtól nem Kálozdon keresztül tört utat, hanem Dégh felé nem csekély akadályokkal küzdve, seregét kifárasztva s késő este érkezve a találkozási pontra, hol Görgei huszárcsapatával egyesülendő s az ellenséget megtámadandó vala. Görgeit a drága időnek ezen szándékos elfecsérlése, s az alkalom elmulasztása mely homlokát egy fris babértól fosztá meg, annál inkább bosszantá, minthogy az ellenség ezalatt hatalmasan nyomult Horvátország felé. De bosszantotta különösen azért is, mivel bár Perczelnek volt alárendelve, épezen időben kapott ajánlatot a honvédelmi bizottmányelnökétől Kossuthtól, hogy, mihelyest Roth tábornok seregét megsemmisíti, azonnal önálló hadparancsnokká fog kineveztetni. S íme! Perczel dacos kevélysége ebben is mily gátot vet neki!

Görgei, — lehet ingerkedésből, lehet hogy Perczel gögjét lelohassza s ügyetlenségét mintegy szemére vessen, levelet irt a honvédelmi bizottmányhoz, — ezen levelet közlé Perczellel is, azt akarván elébb, hogy ez adna rá választ a honvédelmi bizottmánynak. Minthogy azonban a főhadcsapatoknak Perczel intézkedései által okozott hosszas kimaradása miatt lázas haragra gyult, ama levelet rögtön elküldé a honvédelmi bizottmányhoz: —

„Körülbelül a folyó hó 3-dik napja óta föl levén függesztve azon hadműveletek fővezérletétől, melyeknek célja a Roth cs. k. tábornok parancsnoksága alatt álló horvát segédhadtest megsemmisítése volt, — nem csekély meglepetéssel kelle a honvédelmi bizottmánynak mainap, kapott rendeleté-

ből tapasztalnom, hogy én tölem nem csak a nevezett hadtest megsemmisíttetését várták; hanem még azt is: hogy a betöréssel fenyegető szerbeket is visszaűzzem.

Nekem úgy látszik, hogy a honvédelmi bizottmánynak épen semmi tudomása sincs arról, a mi a táborban történik; miért is szabadságot veszek magamnak ezennel kijelenteni, hogy én ezen Róth tábornok ellen folytatott hadjárat következményeiért magamra felelősséget nem vállalhatok, meggyőződén, hogy az a legnagyobb igazságtalanság, valakit egy másnak hibájáért kárhoztatni.

A mi ügyünk nekem oly szent, hogy én még akkor sem tartózkodnám az igazságot kimondani, hogy ha annak kinyilatkoztatása az alávaló kajánságot bármilyen módon sértene is.

Ezeket előrebocsátva arra figyelmeztetem a tisztelt országgyűlést, hogy egy jó csapatvezérletre a szóbeli tehetségen s pusztán jó akaraton kívül, hadtudományi ismeret is kívánatik.

A 2-dikán rámbizott parancsnokságot 3-kán kénytelen valék Perczel Mór ezredes urnak átadni.

Dégh, octob. 6-án 1848.

Görgei Arthur s. k.

Ugyanez alkalommal írt Görgei Perczelnek is, kéremény szemrehányásokat tevén neki a főnebb érintett idővesztegetésért, s kinyilatkoztatván azon szilárd elkötelezettséget, miszerint ha eszentul is hasonló vigyázatlanság s ügyetlenséggel veszélyezteteli a haza ügyét, még erőlyesebben fog ellene föllépni.

Ez által arra számított Görgei, hogy Perczelt vagy megnyerendi hadi terveinek, vagy arra kényszerítandi, miszerint a kormánynál önként fog működni hogy jelen állomásáról más helyre tétessék. E célját azonban rögtön el nem érhetvén, egész erőlylyel hozzálátott Roth és Philippovics horvát táborai bekerítéséhez, míg más oldalról Perczel a maga csapataival hasonló tüzzel működött közre.

*

Dégben éjnek idején találkozott össze a két vetélytárs. Perczel mérges kifakadásokkal illette Görgeit, először azért, mivel az a honvédelmi bizottmányhoz intézett, — mit már közlöttünk — levélben őt mintegy denuncialta, másodszor azért, mivel a hadi fegyelem ellenére a horvát tábor bekerítését Görgei Perczel egyetértése nélkül intézte. Perczel tehát hadi, illetőleg purificationalis törvényszék elébe állította Görgeit, mialatt heves szóváltás közben annyira elragadtatott, hogy a vádlottat minden kihallgatás nélkül agyon akarta lövetni. A hadi törvényszék jelenlevő tagjai ily zsarnoki önkényt nem tűrhetvén oly erélylyel vetették közbe magukat, hogy Perczel kéntelen volt meggondolatlan szándokától elállni sőt vádját is visszavenni.

A purificationalis bizottmány rögtön haditanácseszá alakult, s Görgei nézetei szerint megállapították a további hadmivelet terve. Perczel a fogát csikorgatta mérgében hogy a kevély őrnagy értelmi felsőbbbsége itt is diadalmaszkodék; de miután szerencsésen sikerült ugyancsak ennek terve szerint bekeríteni Roth és Philippovics egész táborát, engesztelékeny jószívűségénél fogva ki akart vele békülni s ennek jeleül egy nagy becsű löfegyverrel ajándékozta meg.

Görgei komor tekintettel átvevén a fegyvert, a nélkül, hogy megköszönte volna, szolgájához fordult s így szóla Perczel fülehallatára:

„E fegyvert Perczel adta Görgeinek; Görgei pedig emlékül híj szolgájának ajándékozta.“

S átadta azt saját szolgájának.

E perc óta kiengesztelhetetlen gyűlölet választá el egymástól a két jeles férfit.

III.

Görgei levele a vérbiróságilag kivégzett Zichy Ödön gróf drágaságainak hivatalos átadása tárgyában, az országgyűléshez. Ugyanennek levelei, melyek szerint azt ajánlja a honvédelmi bizottmánynak, hogy Kossuth az országdictatorává kiáltassék ki, s melyek a Kossuth és honvédelmi bizottmány közötti már ekkor beállott meghasonlást földeitlik.

Görgei a Roth és Philippovics táborának lefegyverzése körül tett érdemeiért octóber hó 8-án honvéd-ezredessé neveztetett ki, ugyanez alkalommal megparancsolatván nekie, hogy rögtön Pestre siessen. Útközben Kálozdon meghallja a kivégzett gróf egyik tisztjétől, hogy a szerencsétlen gróf hagyatékai közt tömérdek s roppant értékű ékszerek találtattak, melyek elrejtvék, nehogy az állam kezére jussanak s melyek törvényeink szerint, mint a honárulás bűnében elítélt javai, különben is a kincstár-ra valának hármandók.

Hogy tehát ő mindezt biztosítsa az államnak, a hadbíró s több tiszt kíséretében személyesen ment a grófi lakba, a megtalált drágaságokat összeíratta, vasas ládába záratta s magával vitte Pestre, hogy azokat a kormány kezébe letegye. October hó 11-én érkezett Pestre, s a mondott kincsek tárgyában következő értesítvényt intézett az országgyűléshez: —

Tisztelt országgyűlés!

Folyó hó 9-én Kálozdon történt útutazásom alkalmával következőket tapasztaltam:

1. Hogy Durneisz Konrád urodalmi udvarbirónál bizonyos, a honárulás büne miatt rögtönitéletileg kivégzett Zichy Ödön gróf tulajdonához tartozott bizonyos drágaságok vannak őrizet alatt.

2. Hogy a kálozdi lakosság jelentékeny rablások által az államra háramlandó javaknak, különösen ingó részét illetőleg folytonosan károsítják.

Ezek következtében én az országgyűlésnek nevében, — annak utólagos jóváhagyását reményelve, — következő lépéseket bátorkodtam tenni:

1. Az idecsatolt átadási jegyzék szerint az említett drágaságokat Durneisz Konrád udvarbirótól átvettem, s azokat ezennel átadom a tisztelt országgyűlés elnökének kezébe. —

2. Meghagytam a kálozdi hatóságnak, miszerint az idezárt rendelet szerint mindazokra nézve kihirdesse a rögtönítelő bíróságot, a kik jövődöben a kálozdi uradalomhoz tartozó ingó vagy ingatlan javakat károsítani merészkednek.

3. R. G. (Remellay Gusztáv) hadbirómat oda utasítottam, hogy a kálozdi uradalomhoz tartozó minden ingóságot s magát az egész urodalmat is összeírja, s aztán a hivatalos kimutatással együtt, felelősség mellett Durneisz Konrád udvarbirónak adja át, s a megtörténteokről utólagosan jelentést tegyen.

4. K. őrnagyot, ki a nevezett napon épen Kálozdon állomásozott, megbiztam, hogy a rögtönítelő bíróság eljárásában közremunkáljon, egy tiszttel, további parancsig 24 embert hagyván rendelkezése alatt.

Pest, octob. 11-kén 1848.

Görgei Arthur
honvédezredes.

Ezen értesítvényben az országgyűlés elnöke ugyemlittetik meg, mint a kinek kezeibe csakugyan letétettek volna a Kálozdról elhozott Zichy-féle drágaságok; azonban Görgei maga bevallja, hogy ezeket nem az országgyűlés elnöke, hanem valósággal maga Kossuth vette át személyesen, a honvédelmi bizottmány több tagjainak jelenlétében. Méltó dolog pedig ezt tudni már azon oknál fogva is; mivel ép ezen drágaságok kezeléséből keletkezett ama híres Madarász-féle gyémánt-pör, mely ha boríthatott is árnyékot Madarász László jellemére, borított mindenesetre azokra is, kik ama kincsekkel ő előtte sokkal előbb gazdálkodtak.

A schwechati szerencsétlen csata után, melyben Görgei és jelentékeny részt vett, a földunai hadseregek fővezére Móga, azon ürügy alatt hogy súlyos csontzúzást kapott lábszárán, azonnal leköszönt s Görgeit ajánlotta fővezérnek. Kossuthnak tetszett az ajánlat s Görgeit Pozsonba hivatván magához, legott megkínálta a földunai hadak vezérletével. Görgei elfogadta azt; de fővezérségének már első napjaiban kellemetlen nézetkülönbség fejlett ki közte és Kossuth között. Emez t. i. egész elhatározottsággal azon volt, hogy az ország határszélei Austria felé erősen elzároltassanak, s friss haderővel rakassanak meg, nehogy az ellenség mint valami nyílt kapun minden órán betörhessen az országba. Görgei ezt ellenezte, nem tartván czélszerűnek sem hadműtani, sem politikai szempontból oly hermenevtikai elzárolást, mely idegen ajku s érzelmű népiségek közepette az ország szélén valamint a seregek újjászervezését, élelmezését s begyakorlását lehetlenné teszik, úgy más részről azon körülmény által, hogy elzárolás a határos tartományokkal minden szükséges s megszokott érintkezést, minden forgalmat s kereskedelmi viszonyt megsemmisít, — az ellenség számát benn a hazában is csak szaporítja. S miután Görgei azt is tapasztalta, hogy Kossuth hajlandóbb még katonai ügyekben is inkább hallgatni a nem katonai mit;

veltségü honvédelmi bizottmány tagjaira, s hogy ekkép ő mint fővezér, önállólag aligha működhetik, ha pedig működnek, csak a polgári hatalomkezelők szűkkeblű féltékenységét lázithatná maga ellen; tehát hogy ezen veszélyes dualismushoz véget vessen, azon indítványt tévé a honvédelmi bizottmánynak, miszerint Kossuth, ki immár különben is dictatori befolyást gyakorolt a nemzetre, dictatori hatalommal ruháztatnék föl, az levén ebben kilátása, hogy mint dictator rendesen az ország főhadserégénél fog tartózkodni, onnan vezeti a kormányzást, s így megfog szűnni azon alkalom, hogy mint mondani szokás: előfőzhesse az étket.

Következő levelet intézett tehát a honvédelmi bizottmányhoz:

Pozson, november 11-én 1848.

F. év october hó 31-én szölitattam föl az elnök úr által arra, hogy a felső dunai hadseregek parancsnokságát átvegyem.

Átvettem azt, s azzal azon kötelességet egyszersmind, hogy mindent megtegyek, a mit a szorongatott hazának megmentésére közvetve vagy közvetlenül megtehetek.

Egy igaz hazafi sem titkolhatja hogy a veszély nagy, nagyon nagy, s fájdalom! még nagyobb is lehet.

Minden nemzet története, melyek az elűződéshez közel, saját lételüknek azon fokára küzdtek vissza magokat, mely egy szilárd további fönnállás feltételeit magában foglalja, arra tanít bennünket; miszerint vannak perek, a midőn minden kicsinyes tekintetnek meg kell szűnni, hogy az egész megmentessék; — tanít bennünket továbbá arra, hogy megmentésre az akart egysége nélkül gondolkodni sem lehet; — tanít végre arra, hogy ezen egység csak akkor érethetik el, hahogy az egész nemzet, vagy legalább túlnyomó nagyobb részének bizodalma egyetlen emberben találkozik, és a nemzet ezen egy embert bizonyos meghatározott időtartamra önként maga fölé helyezvén, akaratának is önként hódol.

Igy volt az eddig, s így fog maradni. Én nem hiszem, hogy Magyarország a világfolyás kedvéért más irányzatot követhessen.

Hogy vajjon oly közel álljon-e immár egész Magyarország a végromlás széléhez, hogy azt csak egy erős dictatura keze mentheti meg az elsüllyedéstől: ítéljék meg azon férfiak kik azt korszerűnek vélik, hogy a magyar hadsereg legnagyobb része egy egyszerű magánember vezérlete alá helyezettessék-e? Mert hogy a legközelebbi események következtében a hadsereg épen ezen része a teljes fölbomláshoz már is nagyon közel áll, az egy oly tétődolog, mit semmi szakértő katoná sem tagadhat.

Annak kipuhatolására hogy ki oka mindennek, szükség bizonyos időt bevárni, a midőn a kedélyek izgatottsága, mely még mindig növekedni látszik — csillapodni fog, s minden körülményekről egy nyugalmas s méltányos ítélet nyerend tért. Most azonban szükség gyorsan segíteni.

Az én föladatom a „mikéntet“-et indítványba tenni, és én arról a következőkben mondom ki meggyőződésemet.

1. Szükség, hogy az előléptetéseknél minden nepotismus egyszer mindenkorra mellőztessék.

2. Szükség, hogy minden rendezetlen csapattest szorosán elkülönítettessék a rendes hadcsapatoktól, s hogy azok elkülönzött saját parancsnokságok alá helyezettessenek.

Legjobb lenne minden rendezetlen csapatot rögtön felosztatni; a hadköteles egyéneket azonban közéjük kiválasztani s a főnálló rendezett csapattestekbe beosztani.

Az ugynevezett önkéntes zászlóaljoknak honvéd-zászlóaljjakká való átkeresztelése szerencsétlen experimentálás. A név változik; de a gyermek marad ugyanaz.

Az önkéntes zászlóaljak vagy épen keveset érnek, vagy épen semmit; mert a tisztek és altisztek közül csak egy nagyon kis szám érti a maga tisztét. Vajjon lehet-e többet várni az ily rangozatu emberektől ha nemzetőrök helyett honvédeknek neveztetnek? A többség mindenben csak asinus in pelle leonina marad.

Némelyek azon nézettel léptek elő: hogy két honvéd

zászlóalj közzé egy önkéntes vagy nemzetőri zászlóaljat kel-
lene beosztani, mely ekkép egy harmadik zászlóaljat pótol-
na. Míg kenyértörésre nem kerül a dolog, ez érhet valamit;
azonban az első kartácslovásnál az önkéntes zászlóalj azon-
nal szaladni fog, s rendesen jobbról is, balról is, önkéntele-
nül magával ragadja a másik két honvéd-zászlóalját. Történt
ugyan kivétel, de hány?

Szükség, hogy az önkéntesek tisztjei, ha ők a honvédek
sorába akarnak átlépni, előlegesen vizsgálatot tegyenek le, és
pedig megpróbált ügyes tiszttekből álló bizotmány előtt, és
csak ha ezen vizsgálatot kielégítőleg állották ki, — tétethet-
nek át a legfiatalabb tiszt rangfokozatával. Egyes s különös
szolgálatok által indokolt kivételek mégis, a hadsereg főpa-
rancsnokának elhatározása szerint megtörténhetnek. Főleg —

3. A tiszti előléptetéseket bizonyos határig, egyedül a
hadparancsnokra kell bízni; mert vagy megérdemli a hadparancs-
nok ezen bizodalmat, s ekkor kockáztatva semmi sincs; vagy
nem érdemli azt, — akkor el vele! Csak semmi fél rendsza-
bály!

4. A hadparancsnok a hadcsapatok minden elhelyezése-
ért felelőssé tétetik; de ép ez okból, ő kívülotte senki se bir-
jon joggal a hadsereggel rendelkezni.

Egy tábor a hadparancsnokság egysége nélkül hasonló
az emberhez, a ki önmagában önmagától összeomlik; vala-
mint az ilyentől, úgy az amolyantól sem lehet valami elhatá-
rozót várni.

5. A hadseregnek nyugalomra s kipihenésre van szük-
sége; mivel az mind testileg mind lelkileg kifáradt. Nyuga-
lomra s kipihenésre itt Pozsonban nem talál; Pozson mint
Ausztia, Magyarország, Szézia és Halicsország részéről s egy-
szersmind a tulnyomó ellenség fenyegetéseinek kitétetett hely,
egy tarthatlan pont, miért is mielőbb az sirja leendő táborunk-
nak.

6. Az önkéntes zászlóaljak valamennyien tökéletesen el-
tetvesedtek; mert azok Jellachichnak Székesfehérvárra történt
bevonulása óta, — a hol fehérnemüiket elvesztették, — nem
birnak többel, egy pár darabb fehérruhánál. S hogy ha ők

ezt kimosni akarják, úgy kénytelenek egész naphosszánt köpenyt hordani csupasz testükön. A mezőségen még ez csak megy; itt azonban a szűk beszállásolás mellett a tetűbetegség már annyira elharapódzott, hogy vannak egyének, kiknek bőrük egész sebbé vált. Embereinkint legalább egy pár fehér ruhát s czélszerű beszállásolás a nyugalommal, volna az egyedüli mód ezen undorító s veszélyes bajon segíteni.

Fris fehér ruhaneműt lehetne ugyan küldeni nekünk; de jobb szállásokat s nyugalmat itt nem.

7. Minden nemzetőrségi osztályzat mely magát nem kötelezte a hadjárat egész tartamára, szükség hogy haladék nélkül bocsáttassék el; mert ezen valódi osapásai az országnak azon roppant előnyök mellett, melyek szolgálatuk tartamára számukra a vármegyék által biztosítvák, bár mily roppant pénzügyösszegbe kerülnek, csak azért látszanak itt lenni, hogy a törvényt kigunyolják, és azon gonosz szellemmel, melytől áthatvák a mi legjobban figyelmeztett csapatainkat is dögvész módjára megfertőztessék. Tehát el velök! jobb egyetlen hadsereget sem birni, mint sem olyat, melynek minden egyes tagjában a törvényt leggyalázatosban kigunyoltatik.

A soproni gyalog nemzetőrök csupán pusztá hírére annak, hogy közeledik az ellenség, meg sem állottak hazaig: néhány órával előbb hasonlóképpen cselekedtek a lovas nemzetőrök is. A mi közülük hátramaradt: az a parancsnok volt, néhány tiszttel.

Én Kossuth elnök ur parancsára a magyar seregek egy része fölött átvettem a parancsnokságot, és én legszentebb kötelességemnek tartom arról gondoskodni, hogy annak becsülete szüzen fűntartassék.

Meg lehet verni egy egész tábor s kénytelen helyéből kimozdulni a nélkül, hogy becsületének ártani lehetne; ámde hogy ha annak egy része, mielőtt az ellenséget látta volna is — gyáván megszabad: akkor az egész hadsereg becsülete bemocskoltatik.

Én elvárom a honvédelmi bizottmánynak hirhedt méltányossági érzetétől, miszerint engem sohasem kényszerítend arra, hogy derék hadseregem becsületét fölálldozzam az által.

hogy én annak soraiba oly osztályokat vegyek föl, melyek előbb kapják azon gyalázatnevet „futócsöcselék” — mint ama tiszteletteljes „honvédelmező” nevezetet megérdemelnék.

8. Az 5-dik és 6-ik pontokból önként következik javaslatom: Pozsont a szükséghez képest a hadseregnek csak egy részével megrakni, a fő hadi szállást a sereg zömével együtt egy más helyre áttenni, mely valamint az ország védelmére úgy a hadsereg újjászervezésére nézve több előnyt nyújt.

Ezen javaslatot legközelebbi levelemben lesz szerencsém előterjeszteni.

Görgei Arthur m. k.

Ezen irat — miként önmaga bevallja — éppen az ellenkezőjét eredményezte annak, a mit Görgei elérni szándokolt. Mert Kossuth az egész honvédelmi bizottmánnyal s hadügyminiszteriummal, Görgei minden a hadsereg megszilárdulására célzó javaslatai s rendeleteinek még határozottabban szegült ellene mint előbb. A szembeötlő meg hasonlást eléggé tanúsítják a következő sorok is.

Pozson, novemb. 15-én 1848.

Tisztelt elnök ur!

A honvédelmi bizottmány rendeletének értelmében a törzstiszti állomások betöltésére képesített egyéneknek a seregparancsnok s a királyi biztos; az altiszti állomások betöltésére képeseknek ellenben az ezredek vagy zászlóaljok s a királyi biztosok által kell kijelöltetniök.

Ezen rendelet megfoszt ugyan engem elnök ur, az ön által reám ruházott tisztkinevezési jogtól egész a századosig s csupán előterjesztési jogot hagy nálam a századostól fölfelé; hanem rem ez az a mi engem leginkább aggaszt; de inkább azon tapasztalás, hogy ezen újabb rendelet sem tartatik meg sértetlenül, mikép én azt Szász őrnagynak alczredessé lett előléptetésénél észrevettem.

Szász-örnagy Mannsworttól valami igen gyorsan kotródott el, s tulajdon zászlóalja egyik, az ellenség közelébe helyezett osztályát önsorsára hagyta. Ez tény, és az én csekély véleményem szerint elég alap, miszerint ő előléptetésre föl ne terjesztessék. Az én Szász örnagyom azonban nem fejére esett ember: ő hirtelen beteg lesz; neki a budai császár fürdőt kell használni, s ennél fogva él is megy tüstént és tessék látni! ime már alezredes!

A tisztok kinevezésében s előléptetésében általában szörnyű visszaélés uralkodik. Ma olvasom például a „Közönyből”, s csodálkozással kell megvallanom, — hogy egyik ifjabb testvérem is századosá léptettetett elő. Ő már honvédalezredessé is kinevezteték, a nélkül, hogy én vagy ő tudtuk volna, hogy mikép történhetett az meg.

Mert én őt csupán nemzetőri hadnagygyá s egyszersmind saját segédemmé tettem, (mihogy én őt önkéntes mozgónemzetőrség szervezésénél nagyon jól használhattam volna), erősen föltevém magamban érette semmiféle oly lépést nem tenni, mely csak legtávolabbról is magán viselné a protectio látszatát. Ennél fogva én nem tudom, hogy kinek köszönje testvérem az említett kedvezést. Annyit azonban én tudok, hogy az ő mindkét ízbeni előléptetése ép oly kevésbé van rendben, mint számtalan mások, és nagyon hajlandó vagyok gyanítani, hogy az ő legutóbbi előmozdítása nem más mint azon jól kiszámított kísérlet, az én nepotismus ellen intézett ellenséges fáradozásaimat megghiusítani. Azonban mindez egyáltalában nem zavar meg engem az én föltételemben.

V. és H. az ő saját ezredeikhez hadnagyokká előléptetett őrmestereket kérem az ő ezredöktől egy másikba áttenni engedni, mivel épen ők valának azok, kik Galiciában — hogy embereikkel Magyarországra visszajöhessenek, — saját főtisztjüket megköltözve hozták magukkal, s ez által a legnagyobb hadi büntényt követték el, ha mindjárt hazaszeretetből is. A hon megjutalmazza az ő buzgó hazafiságukat az előléptetés által; a fegyelem azonban azt kívánja, miszerint ők azon hadcsapat soraiból eltávolittassanak, a hol ők csak a megjutalmazott engedetlenség veszélyes példáiul szolgálnak.

A borsodi nemzetőrség zászlóaljának szolgálati ideje ezen délután 20-án kitelik, s az emberek már 10-én kívánczok hazá. Csányi László kir. biztos megkísérle, hogy továbbra is maradnának meg a szolgálatban; hanem ezek ismételve kijelenték, hogy ők továbbra egy általában nem maradnak, mivel ők nem boldogok a szolgálati idő utolsó öt napján életüket újrolag kockára tenni, miután őket a szerelmes uristen az ellenséges ágyútüzből szerencsésen kiszabadította.

Nekem ennél fogva legkissebb okom sincs ezen buzgó hazafiak távozásán siránkozni; ellenben elég okom van arra, hogy annyi jó fegyver s hadkészlet elvesztése miatt panaszkodjam. Én kértem a kir. biztost, lenne szives legalább a honvédelmére szükséges fegyvereket visszatartani, hamár csakugyan elbocsátja az embereket.

Ha ez sikerül: Ugy mi többet nyertünk mint veszítettünk; mert a 15-ik honvéd-zászlóalj mely most Pozsonban fegyver nélkül lőzeng, a borsodiak fegyverével azonnal állá tathatnék.

Görgei Arthur. m. k.

Pozson, november 17-én 1848.

Tisztelt elnök ur!

A mint én az önkéntes zászlóaljak s a kaszás férfiak alkalmazása ellen sikra léptem; önnél elnök ur nem találtam semmi meghallgattatást; mert az ön nézete szerint egyedül maga a lelkesedés is elégséges arra, miszerint a rend s a hadviselés nehézségei elviselésében megkívántató állhatatosság, az engedelmség, fegyelem s más hasonló katonai, de csak katonai, erényeket kipótolhassa. Adná Isten hogy ugy lenne! akkor a mi dolgaink egészen máskép állanának; hanem fájdalom, a magyar lelkesedés csak szalmatüzeknek látszik.

A borsodiak viseletéről már tettem említést.

Tegnapelőtt egy ellenséges megtámadásra kirendelt honti önkéntes zászlóalj fegyvertelenül rohant a fegyvertérre. Ugyanczen zászlóalj emberei azonnal kijelentették, hogy ők

csak hat-nyolc, legföllebb tíz heti hadiszolgálatra állították ki, s hogy ezen idő már rég eltelt. Ennél fogva az ellenség ellen egy lépést sem tettek.

A zászlóalj parancsnok idezárt jelentése a mellékletekkel együtt, bővebb fölvilágosítást nyújt ezen eseményről, valamint azon rászédési módokról is, melylyel Hont vármegye községei az önkéntesek toborzásánál éltek.

A zempléni nemzetőrségi zászlóalj emberei is (kik hat hónapra állítvák ki) szintén mozgásban vannak; mert megérkeztől, annyiban, amennyiben a szükséges ruhadarabok még mindeddig nem küldettek el számukra, szintén elhanyagoltak. Pedig a novemberi hideg éjszakákon meg kell fagyni az embernek, hogy ha csupán a köpeny képezi azon egyetlen posztó köntöst, mely mint oltalom a hideg ellen, rendelkezésére áll.

Ma az egész zászlóalj nevében két zempléni nemzetőr azon kérelemmel jelent meg nálam, hogy én bocsájtanám őket haza, mivel a cholera iszonyuan dühöng otthon közöttük.

Én ma-holnap, minden önkéntes zászlóaljtól hasonló kérelmet várok.

A zemplénieknek azt válaszoltam, hogy kérelmüket a honvédelmi bizottmánynak előterjesztendem, mindaddig azonban míg erre határozat nem érkezendik, mindenki teljesítse a maga kötelességét, különben én kényszerítve lennék, az ellenszégülőket a legszigorúbban megfenyíteni.

A gümöri nemzetőrök négy hetedrészének szolgálati ideje éppen e napokban telik ki. Már most ezek sem akarnak maradni.

Az önkénytesek honvédszászlóaljjakká való átalakítása nem igen jól akar sikerülni. A közlegénység közül csak igen kevés engedi magát besoroztatni. Ebből következik, hogy ezen átalakítás leginkább a tisztek által akadályoztatik, csak hogy ők minden tudatlanságuk s haszonvetetlenségük mellett is húzassák a kövér gázsit, s a tisztí jellemmel továbbra is szelet csinálhassanak.

Izgatnak a tisztí szigorlatok ellen, a helyett, hogy va-

valami jóra való tanulásnak. Az izgatók közül egyik legbuzgóbb Thaly Zsigmond nemzetőri kapitány az ugynevezett Eszterházy-zászlóaljából, a kinek csapata, miután szolgálati ideje letelt, holnapután elbocsáttatik. Ez alkalommal természetesen ő is elbocsáttatik, ha csak le nem teszi a tiszti szigorlatot.

Most ő hirtelenében tizennégy napi szabadságot kíván. Én átlátok az ő tervén. Neki egy elbocsátási bizonylatra van szüksége, hogy azt Pesten érvényesítse, miszerint ő csakugyan szolgál még. Erre támaszkodva találna aztán utat és módot a maga áttételét valami honvéd-zászlóaljhoz kieszközölni.

Thaly Zsigmond nemzetőri kapitány ezen számítása egy kis cselszövény, s talán nem is kilátás nélküli a sikerre; mivel már több esetek is tanúsíták, hogy az embernek csak Pestre kell mennie, miszerint előléptettség.

Az ugynevezett Eszterházy-zászlóaljából holnapután három csapat (compagnia) haza fog vándorolni (az az Thaly Zsigmond századosnak csapatán kívül még kettő). Azokat még továbbra is itt tartóztatni lehetetlenség; hanem legalább fegyvereiket itt lerakatom.

„Az ön táborá különben is gyöngé s ön méginkább gyöngíti azokat!“ — ezen észrevételt lehet tenni ellenem, mivelhogy én nem tartóztatom vissza erőhatárammal a honvágykórokat. Jól tudom én ezt; de másképp nem lehet és pedig annál kevésbé, miután erős meggyőződés, miszerint kised hadammal az ily hasonló megmustrálás által számban ugyan gyöngülni fog; de erkölcsileg megerősítették; mert háboruban a katonára nézve semmi leverőbb sincs mint azon félelem, hogy bajtársai sárban hagyják.

Én az én haderőmet akkép helyeztem el, hogy az ellenséget Soprontól Nádasig sakkban tartsam; mindazonáltal kénytelen vagyok megvallani, hogy ez minden elhatározottság mellett is, a hadcsapatokkal melynek közemberei az őszi hideg ellen sincsenek elegendőleg védve, különösen a Nádas melletti brigád úgy tűnik föl előttem, mint egy második leonidási csapat, és pedig nem annyira az ellensé-

ges erő túlnyomósága, mint inkább az idő és helyviszonyok, az aránytalanul súlyos szolgálattétel, s a ruházat hiányából származó nehézségek miatt.

Néhány nap óta az epemirigy is bekezdte magát fészkelni a hadseregnél, és pedig oly módon, hogy például 29 megbetegült közzül 11 meghalt. De ez mind nem történhetik másképp; mert önnek nézete szerint az én föladatomban egy alig 20,000 emberből álló hadttestel (melynek két harmada haszonvehetlen önkéntesekből áll) északi Magyarhont, Pozsonvárosát, s még Sopron és Moson vármegyéket is megvédelmezni

A honvédelmi bizottmány engem még mindeddig nem hatalmazott föl arra, hogy a hadcsapatok elhelyezéséről saját jó belátásom szerint intézkedhessem.

Lehetséges, hogy az én nézeteim egy kissé nagyon radicalisok, midőn állítom, hogy azt Pestről egyáltalában nem lehet elhatározni, vajjon az ugynevezett nádasi utszoros (a fehérhegyeken keresztül) merő ostromgerendázatokkal (Blochäuser) megvédhető-e vagy nem? Pesten úgy látszik, erről is csak úgy gondolkodnak az emberek, mint a tisztí előléptetésekről.

Szabadságot veszek ez alkalommal tisztelt elnök ur önt néhány helytelen tisztí előléptetésre ismét figyelmessé tenni. . . .

a) Bizonyos Mérci nevű alárendelt tisztnek az első honvéd zászlóaljnál, saját bajtársai épen elbocsátó levelet készültek adni, mivel ő a parendorfi táborban a Lajtha tulhatolása alkalmával hirtelen betegnek tette magát, és ime! ő századosná neveztetik a 18-dik honvéd-zászlóaljnál. Csakhamar erre egy alhadnagy az első honvéd-zászlóaljtól a 18-dik zászlóaljnál főhadnagygyá neveztetik, a ki azonban kinyilatkoztatta, hogy mivel itt is találkoznék, e kinevezést el nem fogadhatja.

b) Volt huszártiszt Béli, előjáróit meglopta, s ezért tizszeres vesszőfútra itéltetvén, mint kicsapott elbocsájtott, és mindennek dacára ő mégis tiszt egy honvéd-zászlóaljnál.

Görgei Arthur m. k.

IV.

Windis-Grätz herceg s altábornagy általlépi a magyar határokat. Pozson föladataik. Visszavonulás Győr felé. Csata Mosonnál. Kossuth levelei Perczel Mórhoz, Ugyannak Görgei Art hurhoz. Görgei levele Csányi Lászlóhoz, s Perczel Mórhoz. Csányi László levele Perczel Mórhoz. Kossuth levelei Perczelhez s ennek táborozása.

Egész december haváig csaknem teljes tétlenségben találjuk Görgei seregét. A szervezkedés s néhány sáncolás volt minden foglalkozása, Pozson, Moson, és Győrnél. Midőn Pozsonnál már csaknem kész volt a sánccolat, ide jött maga Görgei is. Ezen sánccolat ő előtte egészen fölöslegesnek látszott, miután a magyar hadak hátamögött Simunich cs.k. altábornagy oly fenyegető állást vőn, miszerint Pozsont megtartani teljes lehetetlennek mutatkozott.

Sokkal több előnyre számított a Mosonnál s Győrnél tett védelmi munkálatokból, azon meggyőződésben lévén, hogy innen az ellenség megtámadó mozdulatait egész tavaszig bizton lehet ellensúlyozni. Ezen munkálatok vezetését Kollmann alezredesre bízta, ki ezen szakban nagyírú férfiú volt. Azonban ezen számításában is csalódott Görgei; mert amint Győrnél a sánccmunkálatokat meg szemlélte s észrevette hogy ott 12,000 harc képes férfiuból álló hadával Windis-Grätz hercegnek mintegy

80,000 főt számláló táborával kellend megmérkőznie — önként belátta, hogy ily egyenlőtlen erővel csatát fogadni, merő esztelenség lenne.

Ezenben Simunich altábornagy december hó 14. s 15-én már megtámadta a Nádas s Jablonca között állomásozó magyar hadosztályt s erélyesen nyomult Nagyszombat felé. December hó 16-án (1848-ban) már az összes ellenséges tábor fölzajlott a magyar csapatok által földött pontok körül, különösen Parendorf, Ujfalu, Gáta, Körvélyes s a Fertő-tó tájain. Előrelátható volt, hogy az ellenség túlnyomó ereje ellen a magyar csak kevés ideig tarthatják föl magukat az egész vonalon.

Mindezt a parendorfi hadosztály parancsnoka legkevésbé sem gondolta meg s csatába bocsátkozott az ellenséggel, mialatt az Ujfalu felé helyezett ellenséges hadoszlop is csak csekély ellentállásra talált. Ekkép amaz, az ellenség föltartóztathatlan előnyomulása következtében a Gátán állomásozó mellék hadcsapattal szemközt, elvesztette minden összeköttetését.

Amint ezen történetek Görgeinek tudomására estek, megparancsolta hogy a Parendorf és Pozson közötti egész vonal odahagyassék s hogy a hadsereg rendes visszavonulásban Magyar-Óvár és Moson felé nyomuljon, mint ez már elébb is elhatározva volt. Pozson azonban még a következő napon is mindaddig tartani kellett, míg a határszéli pontokon szétszórta magyar előőrsök magukat ugyanott őszpontosíthaták. A Duna hidja habek közé hárnyatott, s az ellenséges előőrsök bevonulásával a pozsoni földözetnek rögtön Komárom felé kelle vonulni. Ezen parancs foganatosításával Aulich ezredes bizatott meg a sándorféle második gyalogezred parancsnoka.

A körülmények komolysága azt igénylél, hogy Görgei személyesen a Duna jobb partján vezesse az ügyeket. Ennél fogva még decemb. hó 17-én viradóra eltávozott Pozsonból és Somorján és Csalóközön keresztül M. Óvárnak s Mosonnak vette útját, hol ő az Ujfalu, Gáta, Védény, Nezsider, Gállos s a szomszéd pontokon elhelyezett

*

lovas csapatokat a 14-dik honvéd-zászlóaljjal egyesülve találta.

A gyalogság és tüzérség maradványa, az ellenség gyors előnyomulása következtében, a nezsideri mocsárok közzé szorítottatott, honnan menekülése többé nem volt. Ezen veszteség s a folytonos hátrálás miatt a hadsereg hangulata tehát nagyon levert vala, mit Görgei az által igyekvék némileg föl villanyozni, hogy Moson és M. Óvár mellett a csatorna s Lajta között 18-án csatára kényszeríté az ellenséget, mi ha győzelemmel nem is, de kudarccal sem végződött. Az ellenség mindemellett föltartóztathatlanul nyomult Győr felé, mialatt Görgei Moson s Öttevény környékén az élelmiszereket és szénakészletet a honvédelmi bizottmány parancsa szellemében fölperzselteté.

Görgei már Győrött volt s ismét a további elvonulásról gondolkozott, midőn Kossuthtól azon meghagyást kapja; miszerint e várost legalább tiz napig föl ne adja. Időközben ugyancsak Görgei kívánatára intézkedett Kossuth arról is, hogy a földunai tábor tetemes erősbülést nyerhessen, és pedig Perczel hadteste által, a kinek megparancsoltatott; hogy a Muraközben a horvátok ellen hagyjon föl minden táborozással, és siessen egyesülni az ország főhadsergével.

Perczel ez időben épen Lendván tartózkodott, s a kapott parancsra azonnal összegyűjtván csapatait, kevés kinyugvás után utnak indult, habár folyvást zaklattatott is hátulról az osztrák csapatoktól. Lövön és Kőrmenden keresztül a legkegyetlenebb hideg időben sietett Sárkány felé, hogy ott Görgeivel egyesülhessen, habár nem valami barátságos indulattal is.

Mielőtt ez megtörténhetett volna, Görgei minden kardesapás nélkül elhagyta Győrt, s Pest felé nyomult hogy ott a honvédelmi bizottmányt, az országgyűlést s a magyar nép javát, — mely páni rettegés közt várt reá — fűdözze. Mindez december hó 28-dika körül történt. Az első állomás melyet Görgei Győrből vőn, Bábolna volt, hol seregének előcsapata még azon nap harcba kevere-

dett az ellenséggel. Ezen csatapaté, mely a hadsereg zömének közreműködése nélkül ment véghez, csupán annyit eredményezett, hogy a visszavonulást tovább is folytatni lehetett a historiai emlékü vértesi hegyek felé. Azt mondták mindenfelé: Itt fogja sirját találni a haza ellensége, s a nép, mely egész tömegben várja az ellent, itt okvetlenül győzni vagy halni fog utólsó emberig.“ S Görgei, ki ezen tájnak ismeretével sem birt, jó reménységgel indult a végzetes hegyek és erdők útszorosaiba. Hogy mily hangulat uralkodott ezalatt Pesten; im tanúsítsa Kossuthnak Perczelhez s Görgeihez írt levelei s egyéb közlemények: —

A' honvédelmi bizottmány elnökétől.

Perczel Mór tábornoknak!

Édes Mórom! Bizonyosan értesítve vagy már arról, a miről én nagy megütközéssel értesültem ma éjjel, — hogy Görgei tulszárnyalva vélvén magát, s mert a győri sáncolások áradás és iszap járatlanságára voltak számítva, most pedig a fagyon minden járhatóvá vált, s így ágyuinak legnagyobb számát elveszthetni félte: — Győrből visszavonult csata nélkül s levelében azt írja, hogy Bánhidra vonul! — Tehát 6—7 mérföldet Bánhidig csata nélkül!! Mi lesz ebből?... Én csak most kezdek lenni aggodalomban.

Félek, hogy elvág valahol téged is az ellenség. Pedig a te sereged hazánk tartalék reménysége.

Miként intézzed mozdulatodat? Én nem tudom megmondani. Ismét csak elvet mondok ki: intézd úgy, hogy Szekulicsot is magodhoz vonva, fedezd mozdulatiddal a fővárost. Igyekezzél Görgei balszárnnyával csatlakozni; ütközz, ha valami detachirozott nem tulnyomó erő áll előtted; de mindennek előtt ne resquirozd seregedet, ne hagyd magad elmentszteni, s kombináld a két sereg mozdulatait.

A két sereg együtt, és azon erő, melyet itt rögtön szerszerzünk, talán — ha már a főváros előtt kell megtörténni az eldöntő ütközetnek, — talán még megmentheti a hazát.

Egyébiránt Isten kezeiben vagyunk. A haza áldása legyen veled.

Pest, december 28-dikán 1848 éjféltkor.

Kossuth Lajos m. k.

A honvédelmi bizottmány elnökétől.

Perczel Mór tábornoknak!

Pest, december 29-én, délben 1 órak. 1848.

Édes Móriczom!

Időnyerés végett nem írok külön; hanem küldöm azt, a mit Görgeinek irtam párban.

Csak egység, és egyesség az istenért!

A haza nagy veszélyben van.

Az örökös retirada lehangolta a sereg szellemét, — egy tamadás, egy győzelemnek kell okvetlenül történni, még az eldöntő csata előtt.

Szekulicsot magadnál tartod? Vagy küld Pestre, ha ide küldöd, úgy két nap alatt felszereljük, s innét megyen előre mint rezerva, s kivüle még vagy öt zászlóalj, azon 3,500 emberen kívül, mit holnap Bicskére küldök.

Valami győzelmeckét édes Móriczom! különben az örökös retirada lever minden bátorságot a nemzetben.

Isten áldjon meg!

Hived: Kossuth Lajos.

A honvédelmi bizottmány elnökétől.

Görgei Arthur tábornok urnak!

Multakról hiába beszélünk. Hogy minek kellett volna történni, nézeteimet igazolták a következesek. Erőconcentraciot mondtam s támadást — nem történt, — már most vége van. Most már concentrálnók az erőt, csak késő ne legyen.

A seregek elvesztették bátorságukat az örökös retirá-

dában. — Kérek jelentést: hogy értsem azon tudósítását Csá-
nyinak, hogy Szél zászlóalja megadta magát, — elfogatott?
Letette a fegyvert? Vagy miként értsem?

Kimondhatatlanul megütközött a kormány Csányi biztos
urnak mult éjfélről irt azon tudósításában, hogy a főhadi-
szállás Galláról Bicskére vonult. Tehát még a gallai positio
is föladatik? Az nem lehet, azt a kormány meg nem enged-
heti.

Már harmad napja tettem kérdést tábornok urnak, írja
meg: mit szándékozik tenni? Hol fogadja el az ütközetet?
Ezt tudnunk kell, hogy magunkat itt tájékozhassuk. Még csak
választ sem kaptunk, s most megint retirádáról értesülünk
Bicskére.

A kormány ennél fogva rendeli: hogy a tábornok ur
centrumával a felső és alsó-gallai positiót tartsa meg. Bics-
kére innét inditunk holnap mintegy 3,500 — 4,000 ember-
ből álló reservát.

A jobb szárny tartsa a neszmélyi positiót, s a tatai csa-
tornát előőrökkel rakja meg.

Az agostyáni passage, mely a jobb szárnyat a centrum-
mal összeköti, szintugy a jobb szárny által besanzolandó.

Balra Perczel az összeköttetést Zsemlyén át tartsa föl;
Perczel a sárkányi positiót tartsa, s magát a centrummal
szintugy Zsemlyén át kösse össze.

Ezen positióban az ütközetet el kell fogadni.

Ha Perczel megtámadtatik, a centrummal minden eset-
re, s ha lehet, a jobb szárnynyal is előre kell nyomulni tá-
madólag.

Ha a centrum támadtatik meg és Perczel tábornok nem,
ugy Perczel tábornok urnak kell okvetlenül előrenyomulni
minden erővel.

Ha a jobb szárny támadtatnék meg, szintugy Perczel-
nek kell előnyomulnia minden erővel; a centrummal a jobb
szárnyat támogatni.

A komáromi őrség ha ágyúzást hall, és kirohanást nem

tehet, vagy lövésekkel, vagy ágyúzással üssön zajt, hogy az ellenséget tévedésbe vezesse.

Pest, december 29-kén 1848. Éjjel 1 órakor.

a honvédelmi bizottmány elnöke:

Kossuth Lajos m. k.

Görgei tábornok, Csányi teljhat. kormánybiztosnak.

Győrtől nem egyesülhettünk; mert ágyúinkat veszélyeztetnők, ha még tovább is itt maradnánk: de egyesülhetünk Sárkányon, ha Perczel holnap 27-kén Gyomótnak, Csótnak, Teszérnek Tamásira; és holnapután 28-án Romádnak, Bánknak, Szombathelynek — Kis-Bérre megy. 29-én Sárkányra, hová Horváth őrnagy ur 1 divisio huszárral, 1 ágyuüteg és 1 gyalog zászlóaljjal, már 28-án érkezik. Ha pedig kocsikra tehetne szert, úgy holnapig tovább mehetne, t. i. egész Romáandra, s mindjárt 28-án érkezhetnék Sárkányra.

Görgei Arthur
tábornok.

Ugyancsak e tárgyban:

Perczel tábornok úrnak!

Felső-Gallán, dec. 29-én 1848 fél 12 órakor.

Az ellenség utánunk nyomult Bábolnáig; — ott a huszárok gyáván megfutottak, s egy gyalog zászlóalj (500 ember) gyáván elfogatta magát 15 vasas német által. Az ellenség visszahúzódott. Ma még semmi hire. A szőnyi uton még nem haladott. De Csákvárnál már előre tolaodhatnék: azért rendelem Horváthot Zsámolyra, hogy onnan menjen elébe ötöt megtámadni, ha bátorodik, vagy engem tudósítván, valamint tábornok urat is, ha az ellenség nagyobb erővel nyomulna arra.

Kohlmann ezredet Budára küldöttem, környékét szemügyre veendő.

Görgei, tábornok.

U g y a n a n n a k.

Bicske, dec. 29-én 1848.

Kedves Mórom! Ugy hallom, Moorban vagy, de abból még nem következik, hogy Sárkányt nem tartod. Kérlek, ird meg állásodat. Ma Görgeinek az elnök irt, hogy operáljon,— az felel körülményesen; nem tudom, mikor fogunk már operálni, s lesz-e valami sikere? Én mindig egyesült erőt prédicáltam. Nem hallgattak reá, most lássák következményét.

Igaz barátod:
C s á n y i L á s z l ó,
teljh. korm. biztos.

Tavaszi kezdetén (1849-ben) a forradalom csillagzata mindinkább ragyogóbban kezdte mutatkozni a harcok láthatárán, s terjedő fényben közelíté délpontjához. Mig Perczel naponkint több több cseréget fűzött pályalombjaihoz, az alatt a felső tábor is nagyszerű harcokat vítt az osztrák hadak derekával s többszörös győzelmeket aratott. Ezek hallomása lelkesítőleg hatott az alvidéki seregekre s leirhatatlan öröme gerjeszté magát Perczelt — a forradalom gyermekét is, ki valahányszor diadalmakról tudósított Kossuth által, mindanyiszor ünnepet ült barátjaival. A versenytűz kétszeresen lángoló föl ilyenkor nagyratörő lelkét, s oly tervekről beszélt, hogy mihelyt alvidéki táborozását bevégi a rácok ellen, azonnal Horvát- és Dalmátországba ront, s meghódítja azokat, mert ugymond: e két tartomány a magyar korona ősi vagyona. Fölötte sérté azonban ingerlékeny lelkét azon körülmény, hogy Görgei az ő leggyűlöltebb vetélytársa, napról napra nagyobb népszerűségben részesült, s a vezérlete alá bízott hadakat anyira megigézte, miszerint ezek egy második Napoleont szemlélnének azon férfiban, ki Ozoránál ő alatta csak mint egyszerű őrnagy szolgált s ime most, már Magyarország első hadvezére gyanánt bálványoztatik.

De még inkább sebzé őt Kossuthnak kétszínű tartása, ki, ha őt a felső tábor viszonyairól értesítette, egyik levelében földig legyalázta, másokban egekig emelé Görgeit. Más tekintetben pedig látá azt is, hogy bár mennyire retteg is Kossuth Görgei növekedő népszerűségétől: ennek hatalmát sem Kossuth, sem az országgyűlés nem képes ellensúlyozni, — ilyenkor keserű gyanúsításokra fakadt s számtalanszor mondogatta „meglássátok, Görgei fogja nyakát törni mind az országnak, mind Kossuthnak.“

Perczel jóslatai annál sötétebbek voltak, mennél többet hallott Görgei dicsőíttetéséről, s gyűlölsége annál mélyebb, minél inkább kelle éreznie, hogy Görgei a közvéleményben fölötte áll, vagy hogy iránta Kossuth ismét bizodalommal viseltetik.

Amint Perczelnek tudomására jutott, hogy Vetter lelépte után a magyar hadak fővezérsége Görgeire bízott, a legnagyobb dühbe jött, földhöz vágta süvegjét s kiméletlenül mindennek hallatára szidalmazta Kossuthot s a kormányt „kik oly vakok, — ugymond, — hogy önmaguk adnak pallost azon férfiú kezébe, ki rövid idő múlva hóhérnak leend.“

Perczelnek Görgei egy ápril 4-kéről szóló komoly tartalmu levélben, maga adta tudtára, hogy fővezérré neveztetett, mi ő rá nézve már magában is bosszantó vala, de mi boszúságát a körülmények ezen változása miatt még inkább növelte, az: hogy Kossuth épen egy nappal elébb hozzáírt levelében azzal biztatta, miszerint minden erejével azon lesz, hogy Görgei a fővezéri hatalmat kezébe ne kerítse; mert — ugymond többek közt — soha emberben nem csalatkozott, mint Görgeiben, s hogy erős sejtelve az, mikép Magyarországot más megmenteni nem képes, mint Perczel.

Ápril 7-én azonban, a dányi főhadiszállásról, már ismét következő s Görgei irányában az elébbenivel teljesen ellenkező szellemű levelet írt Perczelhez.

Sorai im következők:

Dány, aprill 7. 1849.

Kedves Móricom!

Péterváradnak megszabadításával, a rácok legyőzésével, és az annyi vérbe és áldozatba került Sz. Tamás diadalmas bevételével, szegény hazánknak annyi jótéteményt, magadnak pedig oly kimondhatatlan dicsőséget szereztél, hogy a legmélyebb tisztelettel vagyok kénytelen előtted meghajolnom, s áldom azt a percet, melyben az alvidéki seregek vezérletére felhivtalak. Ird meg, mit kívánsz, hogy megjutalmazzon a hálaadatos hon; mert ha bár bizonyos is, miszerint egykoron a Zrinyiek és Jurisicsok közt fog dicső neved említettetni, méltó, hogy a való érdem földi díját is elvegye.

Mi oly szegények vagyunk nagyemberekben, hogy méltán vádolhatnál bennünket a legrutabb hálátlanság bűnével, ha hőstetteidet illőleg nem méltányolnók. Azért csak mond meg őszintén: mit kívánsz a hazától Móricom? én kívánságodnak legbuzgóbb előmozdítója leendek.

De hogy egyébre térjek át, szükségesnek látom ez uttal veled tudatni, hogy négy hónapi tevéketlenség után a felső tábor is kilépett a cselekvés terére, s én, hogy ez elválasztó időben biztosítsam a kellő irányt, melyet seregeinknek követniök kell, célszerűnek véltem személyesen megjeleni a táborban, hol már több napok óta valóbon eldöntő perceket élek.

Tudnod kell ugyanis, hogy már öt nap óta csatáznak seregeink az osztrák hadakkal; april 5-kén szinte megütköztünk Nagy-Káta és Tapio-Bicskénél az ellenséggel, s becsületesen megvertük azt. Vetter betegen feküdvén, Görgei vezényli az egész hadjáratot, s annyi tapintattal, ügyességgel s rettenthetetlen bátorsággal, hogy látván vezéri bölcsességét és elszántságát, lehetetlen multját nem felednünk s ki nem engesztelődnünk iránta. Azért feledd te is a régi bántalmakat barátom, s gondold meg, hogy annyi jeles tulajdonok és érdemek mellett, mennyivel ezen férfin (Görgei) bir, behunyni szemeinket az emberi gyarlóságok előtt, sokszor, de különösen most, első polgári kötelesség.

Én mélyen meg vagyok győződve, hogy ily sikeres előnyomulás mellett, ha lent és fent bizalmas egyetértés uralkodik, ha nem zsidbasztjuk s gyengítjük egymást, kevés napok alatt tönkre zúzzuk az osztrák seregeket, a mikor aztán civakodhatunk magunk közt.

Addig azonban csak harcoljunk kedves Móricom, és verjük meg az ellenséget. Tettem rendeléseket, hogy lovasságodat, melyben nagy hiányt érzesz, kellőleg kiegészíthesd.

Megtörtént-e már? Válaszod elvárom.

Kossuth Laojs m. k.

Ily szerepetjátszván Kossuth, Perczel, Görgei és mások közt, nem csoda, ha őt sokan egy finom jezsuitának tartották, ki saját céljára minden embert szükséges eszköznek tartván, egyiknek is másiknak is hizeleg, dicséreteket mond, alattomban egymás ellen ingereli a legjobb barátokat is, örvend a hazafiak közti meghasonlásnak, hogy míg ezek maguk közt versenygenek, annál biztosabb lépésekkel haladhasson saját célja felé. Ezen képzelete volt Perczelnek is Kossuthról, valahányszor ez Görgeit magasztalta leveleiben, miért is ilyenkor bosszusan panaszkodott meghittebb barátai előtt, mondván: „Ez a Kossuth hidjétek el egy valóságos lutheranus; de mégis oly rövidlátó, hogy át nem látja, miszerint mi nem vagyunk oly bárgyuk, miként saját céljának vakeszközeiül felhasználhasson.“

„Ő elég balgatatag azt hinni, mintha én, az ő hadvezére volnék, s még nekem jutalmaztatásokról mer beszélni mint egy ország fejedelme! Nekem Kossuth elismerésére nincs szükségem; s ha ő és lutheranus környezete nem akar arról meggyőződni, hogy én egyedül a haza hadvezére és seregeim független parancsnoka vagyok, meg fogom azt nekik mutatni ama nyolc millió katolikussal, melyről ő nem is gondolja, hogy a választás percében csak én támadjak föl! ellene szavazna. Egyébiránt tegyen ő Görgeivel a mint akar, én az alvidéken cselek-

szem úgy, a mint nekem tetszik, s esküszöm nektek; hogy a mint itteni hadjáratomat bevégeztem, rendet fogok tenni oda fön!”

Ezen indulatos kitörésekből az, ki Perczelt közelebbről nem ismerte, azt gondolta volna, hogy ő talán valami ellenlázas merényt forral magában, sőt sokan a törzstisztek közül nem kis aggodalommal tanakodtak maguk közt arról; hogy ily esetben mitevők lennének? Egyébiránt a ki az ő lobbanékony vérmérsékletét közelebbről ismerte, az ily szavakat csak üres dicsekedésnek vette, s legtávolabbról sem tartott attól, hogy ezen férfiú ki hazáját imádásig szerette, ily kísérletekre képes lehessen. —

Ő ugyan azon szándékkal indult Tittel felé Csurogról, hogy mihely itt szerencsés véget ér, magát dictátorrá kiáltandja, s az egész visszafoglalt alvidéki földet felosztja párthívei s katonái közt; azonban amint útközben Kossuthtól — Kácson — ismét levelet kapott, melyben ez Görgeit szokás szerint gyalázta s irá, hogy „mióta ezen férfiú viszi a főhadvezérséget, aggodalom szorongatja lelkét” — Perczel azonnal felvidulván lemondott minden tervéről; „csak Tittel vegyük be — ugymond — szegre akasztjuk a kardot, s Pestre megyünk ugy-e fiuk, s majd csak úgy nyugalmasan theázgatunk a téli estvéken át.” —

Perczel mindig azon hiedelemben élt, hogy ha Tittel beveszi, már megszabadította a hont, s Bácska és a Bánát meghódításával biztosítva lesz a forradalom tökéletes diadalma. Ezért ő nem kisebb lelkesedéssel fogott ezen híres darázsfészek ostromához, mint Sz. Tamás és a római sáncok bevételéhez. Harcai, melyeket itten vitt, semmiben sem jelentéktelen-s kisebb szerűek az elébbiekénél s bár nem oly szerencsések is, mindamellet tagadhatlanul a magyar táborozások fénypontjai közé tartoznak azok. Ezen újabb hadjáratnál is oly tevékenységet fejtett ő ki, mikép a harc előkészületeivel april 10-én már annyira lenne, miszerint Csurogról a seregek útnak

indulhattak volna; hanem a kellemetlen időjárás miatt még egy napig vesztegleniök kellett.

A kiindulás tehát ápril 11-dikén történt Zsáblyán keresztül. Ezen helység önként megadván magát, büntetlenül maradt. Feltűnő vala különösen az, hogy ezen helység is, mint csaknem minden falu a Csajkás-kerületben erősen körülsáncolva volt. Innét Kács felé tartván a seregek, utközben ágyudurrogások zavarák meg a hadmenet méla egyhanguságát, mire rögtön riadó doboltatván, a hadak azonnal csatarendben állottak, s harc készen nyomultak előre. Az ágyuzás azonban nem az ellenség, hanem a Péterváradról érkezett magyar csapatok részéről történt, melyek utközben összetalálkozván egy rác hadcsapattal, ezt szétverék s az üresen talált helységet kirabolták. E közben egész rendben megérkezvén Perczel hadai is, a falu alatt táborni ültök.

A kun lovasok és hunyadi huszárok látván a péterváradiaik által nagyban folytatott fosztogatási műtétet, oly kedvet kaptak legottan, hogy nem csak a helységet segitenének kiüríteni mindenből, hanem átuztatván egy a falu alatt levő 50—60 ölnyi széles vizen túl fekvő szigetre, innét az ellenségnek sűrű tüzelése közt, több száz darab marhát és lovat áthajtottak.

A faluba érkezvén e fáradságos s vakmerő kísérlet után, a gazdag martalékból azonnal vásárt ütöttek, melynek, minthogy az elszéledt lakosság miatt kelendősege nem volt, potya áron a faluban maradt néhány svábnak adogatták el. A falu rác lakosai innét is Tittelbe s a hegyek közé vonták magokat, kiknek Sztratiurovics keményen megparancsolá, hogy a közelgő magyarságot sehol be ne várják, célja levén meggátolni, nehogy alkalmuk legyen a könnyen történhető meghódolásra.

Kács alatt meghálván a magyar seregek, ide Mosorinból Sztratiurovics Gyókö levelet küldött Perczelnek, melybe kijelenté, miszerint vitéz rác ez szervian hadaival, melyek védtelenül egyetlen pontot sem fognak több feladni, harc készen várja a magyarokat.

Ugy is történt.

Mint látók, minden helységnél erős csatát kelle vivni a magyar seregeknek, hogy beebb nyomulhassanak, s különösen a szerviánok végső percig oltalmazák magukat. Sőt amint a magyarok előbbre hatoltak, még azon helységek is, melyek elébb hódolatot nyilváníttak, mihelyt a magyar hadak kivonultak, mint Zsáblya és Csurog, újra föllázadtak s rettentő dühvel kezdték öldökölni s kinozni azon polgárokat, kik hátra maradván a magyarok iránt hajlandóságot mutattak. Még azon éjjel Perczel egy másik levelet is kapott Mosorinból, melylyett hozzá Petrovics Albert, bizonyos szerb őrnagy, azon kijelentéssel intézett, hogy fontos dolgok közlendése végett értekezni kívánna a magyar vezérekkel, kérvén egyszermind, hogy a biztosb találkozás okáért az előrsőknek utasítás adassék; különben, ugymond, meg fog harcolni a magyarokkal. A levelet egy rácztáborban raboskodó topolyai magyar ember hozta, ki a rác hadak állásáról azon hirt közlé a tábornokkal, miszerint Mosorinál az ellenség mintegy 2000-nyi fegyveres néppel s 12 ágyuval várakozik a magyarokra.

Perczel ezen levelekre mit sem válaszolt, hanem intézkedéseket tőn az ellenség bekerítésére, s más nap korán Szent-Iván fele nyomult az egész táborral.

Szent-Ivánról az ellenség és lakosság azonképen mint Kácsról, egytől egyig kivonult, s valószínűleg a nagy rémülés és sietség miatt, mindenét hátra hagyta. A bácskai és bánati magyarság, bár egy izben Perczel által már eltiltatott is attól, hogy a tábort követhesse, itt ismét nagy számmal jelent meg s a helységet kirabolván, haza ballagott. A seregekitt megtelepedvén, részint azért, mivel a sáros esős utban igen eltikkadtak, részint pedig azért, mivel más napra Perczel ütközetet tüzött ki, melyben az ellenség egész erejével megkelle mérközniök, — nyugalomra bocsátkoztak. A magyar tábor átellenében a titteli hegyeknek, sőt ezeknek csaknem egészen alján, ültött tanyát, mi alatt az ellenség a hegy tetején s Villo-

va falu mellett álalkodott, s folytonosan ágyúzott a magyar előőrsekre, mit ezek tréfából csak néhány mozsár ágyúval viszonzottak. Ily ingerlő harcjátékban mult el csaknem egy egész nap, mely időt Perczel néhány törzstiszt kíséretében a hely szorosabb megvizsgálása s előintézkedésekben, a népség egy része pedig Szent-Iványon dévaj mulatozás borozás és zsákmánytarlózás között töltötte. A préda böngézései közt itt találták meg a honvédek Dávidovics rác főtiszt tetemeit is, kit a rácok azon gyanuból, mintha ő árulta volna el Sz. Tamást a magyaroknak, s ő lett volna a város elpusztításának okozója, kegyetlenül megölték, s testét a nélkül hogy elásták volna, mint valamely dögöt, a lelkészi lak udvarkertjébe dobván, s a férgek étkeül hagyták.

Estvefelé kiki saját tanyájára vonult s a követhető nap történetéről tanakodott. Ekkor érkezett meg Szegedről egy üteg röppentyű, melyet Perczel Tittel ostrománál akart vala használni.

Amint az éj beállt, a magyar előőrsek megkettőztetve járták össze vissza a hegy alatti lapályt s kikémlék, hogy a hegytető erősen meg van rakva a legnagyobb ágyúkkal, s mikép Tittelre azon irányban lehetlen lenne a betörés.

A rácok ezenben minden oldalról színterésen álltak, nehogy a magyar seregek által a nagy sötétségben megrohantathassanak. Örtüzeik folyvást lobogtak a hegy ormán s oly mesterségesen kezelék azokat, hogy a magyar seregek mozdulatai s fekvésének hí kiismerésére nézve, biztos telegraph gyanánt szolgálnának. Hogy a magyar seregek ez egyszer nem a legcélszerűbb positiót választák ki maguknak, vagy hogy legalább éjjel változtatniok kellett volna helyüket, a következmény mutatta.

Más nap reggel (ápril 13-án) ugyanis, midőn még a magyar seregek a legmélyebb álmok karja közt szenderegének, a rácok ágyutelepeikkel a hegytetőről szép csendesen lelopódkodtak, s a völgyben oly közel nyomultak a magyar táborhoz miszerint a hadi sátrak egész

sorát elsepernék, sőt magának Perczelnek hálósobájába is behatnának a huszonnégy fontosok.

Ezen véletlen meglepetést különösen előmozdítja azon ügyesen kiszámított és sikerült csel is, miszerint az éjjeli nagy sötétségben, néhány uhlán s magyar huszár ruhába öltözködött rá, kik magyarul is beszéltek, a völgyben Perczel előérsei közé vegyültek s ezeket oly hirtelen körülkerítették, hogy mielőtt e rendkívüli zavarban helyzetüket fölismerhették, vagy hirt adhattak volna, mintegy 40-en már fogva voltak s elhurcoltattak. Ezen szerencsétlenek közt elfogatott a turszkyak közül egy kapitány is, ki azonban később megszabadult. Sikerülvén csel, a magyar seregek iszonyu golyózápor és kartácstűzközé szorítva, bosszus haraggal ugrándoztak föl fekhelyeikből s minden rohamdobolás nélkül harcrendbe állottak, mialatt a rácság Mosorin és Villova felől öldöklő harcot folytatott. Leirhatatlan ezen éjjeli osatakép. Reggel két-három óra közt oly borzasztó sötétségben, hogy csak az ágyuvillámok cikázó világánál lehetne látni az ellenség állását s mozdulatait, a golyók iszonyu zugása, a vad lármazaj, a tábor után járó népség rémületes jajkiáltása, az össze-vissza futkosó kocsik zörgése, barombögés, s az elestek kínos nyöszörgései közt, folytattától déli 11 óráig a rettentő harc, a mindén az ellenség ágyui mindég távolabbról bönböltek, s az apróbb tűzfegyverek ropogásai is gyérülni kezdenek.

Tittel a rácok legerősebb véd fala. A Duna és Tisza széles árkai közé zárva s háromszögű körbe szorítva, már a természetből, fekvése által annyira megerősítve van, hogy főleg vízáradások alkalmával hozzá fért lehetetlen. Ezen felül egy hegymagaslat, mely a város északi oldalát fedezi, s hátulról a két országos folyam között gáthid gyanánt szolgál, megvívhatlan véd falat képeznek körötte.

A bejárás hozzá csak egyetlen gáton vezet, melyet két oldalon átjárhatatlan mélységű láp nyaldos. Ezen gátot a rácok ketté metszvé, a nyílás partjait nagy számu

s a legnagyobb ágyukkal rakták meg. A harc rettentő viadalmi közt a magyar seregek, a nélkül, hogy a veszélyes hely fekvését ismerték volna, egész ezen gátszakságig nyomultak már, midőn a rácok megsokszorozott erővel s ellenálhatlan ágyutüzeléssel nyitják meg a csatát.

A magyar hadsorok már már bomladozni kezdenek a mikor örömragyogó arccal kivillan a feljövő nap s mintegy szövetséges eleme a szabadságharcnak, bevilágítja a csatát. A magyarok azonnal tájékozzák magukat s ágyuvillám és golyózápor közt omlanak az ellenség nyakára mely ki nem állhatván a szuronyok hatalmát, hátrább-hátrább vonul.

Mosorin felől Forget dandárnok kerekedik az ellenségnek, s mintegy forgósél közzé csap a tántorgó rác csapatoknak, — mialatt egy golyó őt is leejtve lováról, Gál ezredes s hadosztály parancsnok-siet támogatására, s az ellenséget egészen a mocsáron túli sánczokig kergeti. Mosorin felől pedig Mihalovics dandárnok működik a magyar bajnokokkal, míg más részről a kovili erdőségnél Irinyi Berta üldözi huszáraival a szerte futamló ellenséget.

Perczel, ki maga minden ponton megjelen s lélek-és bátorsággal tölti hadait, újabb támadást intéz legottan, az ellenséget tűzbe veszi, egész Gárdinovácz alá nyomul, s a helységet porrá égeti. A rácok erre Tittelnek nyomulnak s fegyverre riasztják az egész benlevő népséget, s felül a hegyormokon ágyúikkal újabban dolgozni kezdenek. A magyar hadak azonban meglegedvén azzal, hogy visszaverték az ellenséget, dél felé Szent-Ivánnak kezdtek takarodni, s a falun innen a kácsi ut hosszában táborni üttöttek. A csata ekkép délre teljesen be vala fejezve, s Kovil és Villova holtakkal borított mezején a magyar hőserény oly emléket hagyott maga után, mely, míg ott egyetlen rác élend, Tittel első ostromának híre el nem enyészendik. Forget őrnagy, Szabó István alezredes, Ragusz Sándor huszárkapitány, Schauschek Pál, tü-

zérhadnagy s különösen Kölgei János őrnagy voltak e nap hősei.

Tagadhatlan, hogy a győzedelemben egyik fél sem osztozott teljesen; mert bár a legkedvezőbb harci állomásokat ők foglalták el a csatában, még is ők vonulának vissza először, — midőn más részről a magyarok is, — csata után Kovil-Szen-Ivánt azonnal nagy sietve hagyák el, mi bizonyára ha többet nem, annyit legalább is mutatott, hogy hirtelenében ilykép nem igen kíváncznék még egyszer megmérkőzni az ellenséggel, mely a csatában kétség kívül tekintélyt vívott ki magának.

V.
Szent-Tamás véres ostroma; Perczel beveszi
feldulja a várost. Megsarcolja Hodsák helységeit. Hadi és polgári intézkedések a hadi intézkedések a közbiztosság és rend érdekében. Perczel fenyegető levele Kossuthoz.

Bár a chronologiai rendben később, az alább közlendeik összefüggése miatt még is, érdekesnek tartjuk itt Szent-Tamás híres ostromának történetét rövideden megismertetni.

Kis-Kéren 1849-dik év, ápril 3-kán, a protestans lelkes hazánál, hol Perczel és tábornoki személyzete már egy pár nap óta tanyázik, kora hajnalban szokatlan készületek zaja veri föl az éji nyugalmat. A nap nem vala még látható, s csak az uszva feldomborodott fejez fölegek láták tűzvilágát, annak ragyogó sugáiraiba fűrésztők hattyuszárnyaikat, a midőn a barátságos lak sötét teremeiben egy nyolcvan éves agg lépdelt alá- s fölfelé, több izben nyugtalanul megállva Perczel hálóterme ajtajának előtt, s várva annak kijövetét. Perczel szokott élenkséggel kilépven, fejére nyomja sárga zománcu süvegét s „j ó r e g g e l i” mond a komoly agghoz, kinek hosszú ősz haja mint hótól borított lomb terült tisztes képére s kinek szemében a szólni vágyás és bizalom nemes fénye lobogott. E tisztes agg Hajnóczi János volt, a ház vendégszerető ura, s a helység protestans lelkesze,

kinek nagybátyja 1794-ben mint a Martinovics összeesküvésének egyik főtenyezője s intézője, verpadon múlt vala ki a szabadság ügyéért. „Uram — szól ezen agg Perczelhez — ma beveheti Szent Tamást; biztosítom önt, hogy az ostrom sikerülni fog.“

„Beveszem, s feldúlom azt, — válaszolja hevesen Perczel — vagy romjai közé temetkezem magam is: erre Hannibal esküjét tévén le öreg barátom!“

„De uram, — folytatja Hajnóczi, mi alatt kémlő szemei végig futják a szobákat hogy nem hallja-e valaki — a harc csak úgy sikerülend, ha tanácsomat követi, s a tisztek bátorságában bizhatik.“

„Mit, a tisztek bátorságában? — kiállt fel tüzesen Perczel — én a gyáva tiszteket agyonszurom magam.“

„A csata után már késő lesz uram — viszonozza Hajnóczi, s Perczelt bevonja a mellék terembe, hol a dolgok állásáról következőket adja elő.“

„Szent-Tamás belviszonyairól az ellenség és ottani lakosság állásáról s szelleméről a legbiztosb tudósításaim vannak. A rácok ugyan elég számmal vannak most a városban s fegyverrel s ágyukkal bőségben ellátvák; hanem a tisztek annyira meghasonlottak egymás közt, hogy a népnek semmi reménye se volna a győzelemhez. Azen idegenek pedig, kik a városba kerülván ott letartóztatnak, alig várják az ostromot, hogy a magyarokhoz átszökhessenek.“

„Jól van öreg, jól, csak folytasd tovább — szól közbe kandi türelmetlenséggel Perczel.“

„Ime a rácok önvédelmi terve is — folytatja Hajnóczi — melyet egy barátom által szereztem meg, ki Szent-Tamáson lakik; de ki magyar érzelmű férfiú.“

S ezzel átnyújtja a tervet Perczelnek, ki azt végig tekintvén, vállát veregeti az öreg lelkésznek: „derék öreg! ezért egy falut érdemelsz; már így győzni fogunk.“

„Még nem uram, — válaszolja Hajnóczi — még e-
lébb a tisztekkel kell tisztába jöni; mert amint Gáspár-
rich Kilit tábori lelkész barátomtól megértettem, ezek

títkos tanácsot tartottak maguk közt az éjjel, s elhatározták hogy harcolni nem fognak.

Mintha villám sujtotta volna le e szavakra Perczelt, annyira megdöbbsent, s több mint öt percig nem tudott mérgében magához térni. „Tehát ismét árulás!” — mond végre elfojtott hangon. „Szegény haza, téged az árulás rontand meg utóljára is.” S ezzel sebesen kimenvén a szobából, lóra veté magát és segédei kíséretében kirobogott a tábornemzőre.

Csendes elmélyedésbe volt még az idő ekkor is, s a hajnalpir nyugvó világánál bibor színben úszott a Kis-Kér és Szent-Tamás közötti pusztasík; — csendes, mintha az örök álmódás varázsvesszeje némitotta volna el a színhelyet, hol egy maroknyi nép temetkezési helyt nézett ki magának. De amint Perczel s kísérete dörögő paripáikon megjelentek, legottan talpon álltak a seregek s a harc és győzelem ingere ellopá álmaikat. Perczel, Gál László ezredes sátoránál állapodott meg, leszállt büszménjéről s néhány lépésnyire a többiektől, rövid párbeszéd után, midőn Perczel épen ismét kengyelvasba szorította lábát, s e szavak valának hallhatók:

„Tehát megkezdhetjük a esatát?” kérdi derült arccal Perczel Gál ezredest.

„Megkezdhetjük úram azonnal; én fejezemel biztosítom önt a tisztek hűségéről,” — felele emez, kinek kezét Perczel megszorítva, tova nyargalt s eltűnt a hadsorok között.

A kétely melyett Hajnóczy nem alap nélkül támasztott, el vala oszlatva; a tisztek megnyugodtak Perczel vas akaratán, s rövid habozás után, bár nagy vakmerőségnek s szándékos embermészárlásnak tartották is Szent-Tamás ez alkalommal, s ily csekély erővel ostromlását, elhatározták, hogy követni fogják vezérüket s részt vesznek a harcban. S hogy ez ekkép történt, egyedül Gál Lászlónak lehet csak köszönni.

E párbeszéd után derülni kezdett a láthatár, s a nap sugarainak arany himzetű szárnyai az ég kékjén

hosszan elnyultanak és világosság lett. Közjaj váltotta föl a hallgatag csendet s az imént szendergő honvédek ezreiből, mintegy bájtűzésre irtózatoss emberfalak kezdenek alakulni; mozgott mindenki az ostromló eszközökkel, lábtók támasztattak, s az ágyuk Szent-Tamás sánca alá vonatának; oldalvást pedig tompán nyeritének az erdélyi mének s vastalpaikkal haragosan kapáltak a földnek porában, mialatt kavargó szélvihar kerekedett a pusztakietlen határán s Szent-Tamást annyira befelhőző a mező muharával, mikép annak magas tornyai alig látványának, mintegy jósjeleül annak, hogy ezen városra a jövő nap koránya már csak a rom és pusztulás sötét boruja közt száll alá.

A magyar seregek mindinkább közelebb nyomulnak Szent-Tamás sáncaihoz, és mármár emelik a kanócot, hogy életoltó bombákat röpítsenek az ellenséges városra; de Perczel türelmet parancsol; mivel azon rácz követek, kiket ő Verbászról oly felszólítással küldött vala ide, hogy a lakosságot önmegadásra bírják, még mindez ideig meg nem érkeztenek.

Azonban az idő halad, s a forgószeél ördögtáncot jár a mezők bokraival, haragosan sipolva önmagának; de a két rácz, kiket Perczel követségbe küldött, még sem érkezék.

Ezenben a ráczok is felhordják ágyúikat a sáncormokra s elborítják a töltéseket és vizpartokat. Perczel látja, hogy hiába vár békeköveteket, tehát int tiszteinek, s harcra riad a dob.

Erre megdördültek az ágyuk, a seregek előbbre nyomulnak s megkezdődik a harc. Perczel Miklós, a hadvezér öregebb testvére s alezredes, a kis-kéri oldalról egy dandár honvédséggel legott megszállja a csatornai hídfő mellett készített redoutot, míg a másik oldalról két dandárral, Gál ezredes Verbásznál, a csatorna s Bara viz közötti erősitési vonalt támadja meg, s kezdélethalál harcot.

Még alig nyolc óra, s már a csata folyik: a fegyverek ropognak s a hadizaj és halálhörgések fájlalmas

hangjai összevegyülése, borzasztó harmoniát fejtenek ki a vérmezőn. Az ellenség engedni nem akar, s bösz indulattal feszíti minden rác a golyók záporának mellét; még utolsó vonaglásában is föl-fölemelkedik a földről, üt és szúr jobbra balra, mintha magán az enyészeten is győzedelmeskedni akarna; de áll rendithetetlenül s a kétségbeesés ércszoborrá változtatja mindenikét, mely helyéből nem mozdul, s melyet golyó nem fog. Már két óra óta folyik ekkép a harc, és még kétes a diadal. Ekkor Perczel Miklós rohamot parancsol dandárának, mely mint villámokkal terhelt felhőszakadás omlik három oldalról a hídfői sáncokra s elfoglalja azt a rác testek halmai közt. Más oldalról a 3-dik számú huszár ezred két szakasza, melyett Sárpi főhadnagy vezénylett, két lovasúteg ágyu segélyével, az ellenségnek Turja felől oldalba intézett támadását veri vissza vitézül, mire a haro csakhamar ismét megújul, minden oldalról dörögnek az ágyuk s az apró fegyverek szakadozott ropegása oly rémitő zajjal tölti be a léget, mintha meny és föld összeomolván, az egek szakadását hallaná az ember! A rác harcosok vadállati bögés és orditozás között rohantak a szúronyok hegyére, kiparancsolták a városi lakosságot is, melynek részéről a csatázók buzgalma a hősi halálmegvetés s elszántság legritkább jeleneit mutatak s oly határozottsággal tarták magukat, hogy immár kétséges volna, ha valjon sikerrel végződik-e a megkezdett ostromharc. E közben Kis-Kér felé, a temerini hídfőnél álló sáncokban a magyar kartácsok által egy bódé felgyújtatott, mire az ostromló seregek azon osztálya, mely a csatarna jobb partján vala felállítva, a sáncok ellen rohammal indult meg, szatná a jobb oldalon csatárláncban álló szegedi önkéntesek előbbre mozdulván a sáncokhoz, iszonyu golyózáporról fogadtatattak ugyan a rácoktól; de látván ezen csapat lelkes vezére földvári hogy az ellenség sorai e ponton már annyira megritkultak, miképp azt visszanyomni nem volna lehetetlen, kezébe ragadja a csapat zászlóját, föllép egymaga a sáncokra s elkiáltja magát:

„Utánam a ki magyar!” Erre az egész csapat utána rohan vezérének, öldöklő viadalt kezd a sáncok tetején a rácokkal s hősileg visszaveri ezeket.

Mig itt az öldöklő harc folyik, leebb a csatorna szélén hasonló elszántsággal küzdenek a túrszkyak, kik a sáncokat áthágva mindinkább beebb nyomulnak a városba, s irtózatos öldöklés közt hatnak előre. Ily helyzetet nem lehetvén sokáig kiállani, a rác hadak megfordultak, utánok rémült jajgatás közt a kétségbeesett lakosság; rögtön fölélednek a csöndes kihalt csinos házsorok, ezernyi munkás kéz iparkodik a bomladozó hadlábát támogatni, de mind hiába, a zavar és rémület mindinkább növekedik, a magyar csapatok már három oldalról tódulnak be a városba, az ágyuk ismét megbődülnek, s a szent-tamási magas torony és a város több utcáit lángok borítják el. A verbászi oldalon levő jól készült sáncok ellen pedig, különösen a csatorna balpartján, hol a rácok főereje van, a vázák, az 5-dik és 8-dik zászlóaljok folytatják még az öldöklő harcot.

P a p p János vázaezredbeli hadnagy közébe rohánván vitéz csatáiraival az ellenséges tömegnek, rögtön halálos sebet kap s feje levágatván a szerviánok által, holt teste elhurcoltatik.

Az ágyúzás és kartácstűz ez oldalon még folyvást tart, de az ellenség bár mindinkább ritkulnak sorai, mozdulni nem akar. Ekkor Gál ezredes rohamot parancsol a saját vezérlete alatt álló 5-dik zászlóaljnak, lajtorjákat támasztat a sánczoknak, hősileg visszanyomja az ellenség egyik részét, másikat pedig több ezernyi népséggel a csatorna hullámiba fulasztja. Még csak a hídfő-sánccon tartja magát az ellenség némi maradványa, hol a dühös szerviánok a hid alá rejtőzvéen irtózatosan tüzelnek a keresztültóduló honvédekre. De sokáig már itt sem tartatják magukat s kegyetlenül utolsó emberig felkoncoltatnak, vagy a vízbe hányatnak.

A főszánc győzedelmes bevétele eldönté Szent-Tamásnak sorsát. A magyarok, kik immár minden ponton

diadalt vívtak ki, visszatartóztatlan crével gázolnak keresztül, láng füst s golyóözön közt az utcákon, hol a kétségbeesett ellenség torlaszokat emel s új harcot kezd minden egyes ház küszöbén.

A lángok ezenben mindinkább terjedeznek, s a házak padlásáról, hova a lakosság egy része rejtőzött, rémihalálzaj s jajkiáltással telik meg a város; nagy része a még élőknek itt sül meg rettentő kinok közt, másika hogy könnyebb halált találjon, a Bara folyamába veti magát. A nagy szélvész borzasztó alakban ragadta szerteszét a lángokat s a pusztuló város fölött mintha ördögtáncot járt volna.

Alant pedig a döledező falak közt még mindig folyt az öldöklés és a város nagyszerű kirablása. A katonaság levetkezé emberi érzelmét, s boszútól lángoló minden szenvedélyét megoldá a pusztító harc között. Délben 12 órakor már nem vala Szent-Tamás, s e híres város, mely néhány napok előtt büszkén nevezte magát „szerb-örnek,” most romok között hevert.

Roppant vala azon szerencsétleneknek száma, kik ezen ostrom alatt elesetek. Utcákon és a város környékén több mint 3000 halott borította a harci tért; a csatorna és Bara vizébe pedig, hová szekeresestül s egész családotól rohantak a menekülők, különösen nők és gyermekek közül, legalább két ezer egyén lelte borzasztó halálát. A kik végre még életben maradtak, a magyar csapatok üldözése közt Ó-Becse és Kuczuru helységek felé futámodván, a halál torkából, a legnagyobb inségbe voltak kénytelen rohanni s ismét több ezeren az éhség és betegség gyászos martalékaivá lenni. Ezen boldogtalan menekülők közül csak néhány száz sváb ifju jutott ohajtottabb sorsra, kik tudniillik a város ostroma alatt átszökvén a magyarokhoz, a harc után hazájokba, szüleik karjai közé vonulhattak.

A rácok ugyanis, hogy a szent-tamási haderőt menél inkább szaporítsák, arra kényszeríték a vidéki sváb helységeket, hogy ujoncokat adjanak; s a kik vonakod-

tak parancsukat teljesíteni, azon ifjakat erőszakosan elhurcolák, szüleiket pedig kirabolták. Azonban ezen ifjak, kik aztán saját véreik ellen is kényszerítették öldöklő harcot folytatni, alig várván a szabadulást, a jelen ostromalkalmával csak vak töltéssel tüzeltek a magyarokra, s mint imént említők az első kitöréskor átszöktek és rablózsarnokaik ellen fordultak. Ezek beszélék, hogy azon idő alatt, míg ők Szent-Tamáson fogva voltak, a rácsok mindazon magyaroknak, kiket elfogtak, fejeiket elvágván, testüket az ebeknek hányták, sokat pedig eleven megégettek. Igazolja pedig ezen eladást ama körülmény is, hogy a szent-tamási sáncok befűről számtalan emberfejekkel voltak körülrakva, melyek hogy minden bizonynyal csak magyar fejek voltak, saját szemeinkkel láttuk. Ily cannibali kegyetlenkedéseket úzvén e város népe a magyarságon, nem osuda, hogy az ostrom hasonló kegyetlenséggel ment véghez, s Szent-Tamás földig lerontatott.

Sötét emlékezetet viraszt azóta a vértettek e borzasztó színhelye fölött. A lezajlott viharos napok távolában ezer, meg ezernyi lelkek tűnnek föl a gyilkos harc és lángok iszonyu árjából azon ember előtt, ki a dúló csatában jelen volt. Sápadt, vérhagyott alakok, bűneik homlokokra írva, kiket megátkozott erőszak kényszerite egymásnak iszonyu vétektudásokat elmondani, s nem beszélni egyébről mint elkövetett szörnyetteket, nem hallani egyebet, mint a kétségbeesett megbánás szavait. És a földönfutók jajkiáltásai kiket öldöklő félelem s éhhalál kergetnek, mintha most is zugnának az emléktelen sirhalmok alól, hol annyi bűn és fertelem, ártatlanság és erény, egytűvé temetvék.

Borzasztó, valóban iszonyu képe a multaknak! Rettentő egyenlőség a sfrok éjjelében, hol az árulók és honfiak porai összekeveredve nyugosznak!

Csak egyetlen vonás, egyetlen fénypontocska e harcnak fergetegéből, mi a visszaemlékezés s e szörnyettek látásától rettegő lélekre szelid gyönyörrel hat. Ez egyet-

len fénypont: a diadalérzet, a hős önelégültség magasztos szemlélete.

Mily szentesült öröm minden honvéd arcán, mennyi büszkeség a küzdők kebelében, kik Sz.-Tamás romjai mögött mint megannyi félistenek megmagyarázhatlan kéjével az elégtételnek — nézték az enyészeti munkáját.

Igen, a magyar nép diadal-érzetének dicső szemlélete csak, ez egyetlen fénypont, mely a szívfagyasztó látványok e pokoli helyén, időn s enyészeten túl fönragyogni fog, hogy tanulságul szolgáljon örökre mindazon vakmerőknek, kik igaztalanul akarják bántani a magyart! Igen, ragyogó és dicső e diadalmak szemlélete; mert a megbántott hőserény, miután méltó elégtételt szerzett magának minden eddig elkövetett égbekiáltó jogtalanság s embertelen erőszakoskodásokért, — miután becsülettel bevégezte munkáját a haremezőn, hüvelybe bocsátva fegyverét, leeresztve szuronyát s csata után nem öldökölve ártatlan s bűnbánó vagy magukat önként megadó polgárokat, nem kinezve, miként a rációk cselekvének testvéreik ellen; hanem nyugodtan s nagylelkűleg várva a megismerés és hódolat jeleit, nyílt karokkal fogadta a megtérőket, s szabadon bocsátta sorsának mindenkit, ha csak becsületszót ígért, hogy tesvére ellen fegyvert nem emelend többé.

Amott a feldult város túlsó részén, éjszakra a Krivaja melletti szabad téren áll még a győzedelmes magyar had, mely mint a bajban és méltatlanságok közt türedelmes, mely mint a vészben győzedelmes és nagylelkű istenség, a részvét legőszintébb fájdalomával nézi a szerencsétlen néptömeg kinos szorongásait, százakat és ezereket bocsátgat szabadon, utrahalóval látja el az éhezőket, befedi testét a didergőknek, mondván: „menj és boldogulj a mint tudsz; én nem kívánom vérét a védtelennek; de tanuld szeretni a hont és szabadságot, ha hasonló sorsra nem akarsz még egyszer jutni. “...

A nők és gyermekek leborulva csókolják lábait a nemes szívü harcfiaknak, s áldást és hosszúéletet kíván:

wa távoznak a nagylelkű ellenség táborából; a férfiak és ifjak pedig, kiket megkímélt a halál, s most csoportonként a győzők hatalmába élve kerültek, látván a magyar hadak ezen meglepő emberszeretetét, önként beálltak a szabadságbajnokok soraiba, átkozván elcsábítóikat, kik őket a közös hon ellen pártütésre vezették s kényszerítették.—

Ilyen volt a magyar harcban és harc után!

De vessünk még egy tekintetet Sz. Tamás romjai közé, hol a csata és pusztító fürgeteg elvonulta után is, mint tengervész után a nyugodni nem akaró hullámok közt, folyvást tarkábbnál tarkább események zajlanak.

A gazdag és népes szép város, korombarnított s fedélnélküli csonka falaival mintegy nagy koporsó, vagy inkább régi elhagyott temető — néz ki a kietlen sivatagban. A bedőlt házak fekete falai mint megannyi emlékfá elhagyott sírhalmok felett, melyeknek zöld hantja kiveszett. Már csak itt ott emésztődik néhány gerenda, házibutor és szarufákon az irigy láng, és az utcák sorai annyira borítvák holtakkal, hogy járni is alig lehetne miattok a nézőnek.

Hosszu kiterült tetemek az utcák véres porában, kiknek némelyikén még most is ég a ruhadarab; s kiknek némelyike még halála után is égremeredő kezekkel látszik ragaszkodni az élethez; egyik hallgatag merev arc, kinosan felnyitott szemekkel, mindenkinek szemébe néző; másik arctalan összetépett test, melynek nem tudni hol van feje, hol tagai? itt ott megmozdul néha és nem tudni hogy mi? majd kinosan vonagló képtelen termetek, egy-egy szétzúzott fő, egy elszakadt kar, mely törrel kezében, távolcsórva fekszik a test derekától; ismét nagy halom megfakult emberosontok, tört fegyverdarak, bok s a nyaktól elvágott vérző nagy fejek és koponyák: S mily oszúdalatos és mégis jellemző tarkaság! Még e koponyákon is látszik: hogy melyik volt a magyar. Azok a kemény vasagyu koponyák, öt hat hasadással homlokaiikon, míg a többi koponyák egyetlen csapással tarkókuzat bezuévák.

Padlásokon, pincékben s almáriomokban megégett embertetemek, melyek közt a férfi nőruhában, a nő pedig férfiruhában; tömérdek podgyász, s házi eszközök utcákon s kertekben elszórva, miket eldugni vagy eltenni nem lehetet. Tehenek, lovak, sertések s ebek az ólak és istállókban megstülve; a Krivaja partján pedig számtalan hátrahagyott kocsi, ló, marha, gabna, ágynemű, ló és birkák, melyeken a táborral járó vándor magyarság osztózik, melyet falvaiból az ellenség kiűzött, s most csak úgy élősködik ha zsákmányhoz juthat.

Amott egy huszár voncol maga után összefűzve 7—8 darab lovat s barátságosan kínálgatja darabját 2—3 huszasért; itt egy baka hoz nagy kosárban összehányva mindenféle asztali s éteszközöket, árulván a kikkel találkozik egy pár ites borért; majd egy szegedi nemzetőr emel hátán örömtől kigyult arccal egy kosár huszast a mészárszékből, ismét számtalan asszonyok és leányokkal találkozik az ember, kik ágyneműt, gyolcsot és ruhadarabokat hordának a szekerekre; mások végre kényelmesen válogatnak a kocsik szekerek és hintókban a Krivaja folyam partján, hol az ellenség elmenekülvén mindenét hátrahagyta, csak hogy életét megszabadítsa; némelyek pedig kapzsi dühvel keresik föl a pincéket és talomdus hordókat hengergetnek az utcákon s holt testeken keresztül, mialatt a bor hevétől föllelkesülve vidám zsibajjal töltik be a levegőt.

Igy mulik el az egész délutáni idő, miután a vezérek parancsára nagyobb óvatosság okáért éjszakára őrsapatok állják el mindenfelől a város határát, s a tábor a Krivaja melletti szabad térségen nyugalomra bocsátkozik. Más nap Kis-Kérre és Verbászra vonul ismét az egész tábor s a maga rendbeszedése és halottainak eltakartásával foglalkozik egész dél előtt. Gáspárich Kilit ékes beszédekkel tart a halottak sirhalmainál, mire az arcook elkomolyodnak; szelid könnyözön patakzik a vitézek szemeiből; magára emelik kezeiket és hangos imát mondanak a tábori lelkész után.

Perczel ezután szállására rendelvén a nap hőseit, köszönetet mond mindnyájoknak egyenkint, nemes önfeláldozásaikért s jutalmakat osztogat a jelesebbeknek. Ott áll a balnokok koszorujában a kisedet természetű, de rettenhetlen lelkű Földvári, ki első tört keresztül Szent-Tamás sáncain; mellette a bátor ifjú Jászenszky Földvárinak méltó hadsegédje; balra tovább a 7-dik honvéd zászlóalj vitéz kapitánya Bach, ki a csatorna mentében balról harcolt oroszláni bátorsággal az ostromlók között; jobbra pedig szerény önérzettel mereng a derék Turszky zászlóalj hős őrnagya: Ruiman. Perczel Miklós a tábornok testvére. Perczel Mór mellett pedig, a bajnokok félköre előtt fejedelmi tekintettel s boldog örömméretben e hősök látásán gr. Batthyány Kázmér teljhatalmu kormánybiztos, ki maga is jelen volt a legnagyobb tűzben s ki szinte a legnagyobb jutalomra lett volna érdemes, ha magas lelke mindennél nagyobb díjnak nem tekintette volna a haza diadalját.

Ezután barátságos lakoma követi a megható hadi ünnepélyt, s lelkes felköszöntések hangzanak a haza, a szabadságügy üdvözlője, Perczel Mór, Batthyány Kázmér s több mások éltetésére.

Délután hódolattevésekben tölt el az idő.

Szent-Tamás elestének híre ugyanis annyira elrémítette a még ráccokkal cimboráskodó helységeket, hogy azonnal önként fényes küldöttséggekkel járulnának Perczelhez, hódolatukat nyilvánítandók a magyar kormány iránt. Ezen küldöttségek közt Hodsák német község is megjelent a maga előjáróival s kegyelmet esdekelt a magyaroktól. Ezen község volt az, mely a múlt évben saját járásbiráit s más kilenc magyar érzelmű egyéneket a külföldi vérbírósnak kötözve átadott, s kiket az a legkegyetlenebbül kivégeztetett. Perczel komolyan megdorgálá e lázadó község küldötteit, s büntetésül súlyos hadisarcot vetett ki a helység lakóira, kimondván egyszersmind, hogy ezentúl: ha csak legkisebb jeleit tapasztal-

landja is az ellenséges indulatnak, azonnal földig lerontja a helységet s lakói közül még a csecsemősnek sem kegyelmez.

Hanem számos helységek küldöttségei érkeztek ezenben azok közül is, melyek már korábban hírséget esküvének a magyar kormánynak, keservesen panaszkodván, hogy a feldult falvak lakói rabló csapatokká alakulván, a legnagyobb szabadoosságot kezdék mindenfelé üzni, és sem vagyont sem személyt nem kímélnek.

Perczel a fölbomlott társasági rend ezen fenyegető mätelyét az által véle orvosolhatni, hogy főleg azon pontokon, hol ezen, az erkölcstelenség örvényébe vezető fejtelenség leginkább dult, katonai erőt küldött, s a békes polgárok személyét és vagyonát ennek szigoru ótalma alá helyezte; Batthány Kázmér más részről, a meghódolt helységek s városok küldötteinek befolyásával megyegyűlést tartván, a polgári ügyek kezelését s a benső rend föntartását, több e végből kinevezett bizottmányoknak hagyta meg, melyek a körülmények szerint utasításokat s rendeleteket, valamint szükség esetében végrehajtási erőt is, a most nevezett teljhatalmu kormánybiztostól nyertenek.

Körülbelül egy hónapra ezen események után, következő levelet indított Perczel Kossuthoz:

Zsombolya, 1849. maj. 2-dikán.

Az ország kormányzó elnökének!

Tegnap estve ide érkezém Bem tábornagygyali személyes értekezés végett. Ma 11 órakor vala őt szerencsém elfogadni: Mielőtt értekezletem eredményét közölném, szükségessé tartom véleményemet hazánk belbékéje helyreállithatása végett közölni.

A sok kormánybiztos, mint többnyire ügyetlen, zavarosban halászni szerető, háboruban helyénkívüli s az ország finansziális állapotát terhelő szinte káros egyéniségek, hováha-

marább megszüntetendő. A rendes polgári hatalom mindenütt aktivitásába visszahelyezendő, vagy alkotandó. Addig pedig legyen inkább hadi hatalom a megyékben, mikép az amugy is mindenütt minden dispositiók dacára a dolgok természeténél fogva előáll. Továbbá:

Valamint a fegyveres kézzeli elfogott és elfogatható egyének ellen a legszigorubb hadbírói eljárást tartom elkerülhetlennak; ugy más részről politikai vélemény miatt, bár ez ujabb országgyűlési határozatainkkal merőben ellenkezőleg nyilatkozzék is, annál inkább passiv viselet miatt perbefogatókat elrendelni, vagyont elkoboztatni: épugy vétségnek, mint meggondolatlanságnak tartom. Sőt még azt is kijelentem, hogy gonosz és politikátlan cselekvés leszen oly egyéniségeket is üldözni, kik polgári hivatalt viseltek az ellenséges uralom alatt.

Jaj a nemzetnek, ha illyesmiben keres orvoslást! Még akkor is jaj, ha minden ellenség megtörve, annál inkább még most, midőn a győzelem csak megkezdve, de sok küzdeni, azenvedni való van még hátra, mig egészen bevégezve leend.

És ki akarna itt büntetni? A volt miniszterium tagjai, kik maguk is már akkor áruló és a legrosszabbat elkövető zsarnokokat szolgálták s támogatták? Vagy a képviseleti ház, mely ismét a miniszteriumot istápolá; a nemzet idejét elpazarlá, erejét elsorvasztó politikájával? Vagy azon tagai a hadseregnek, kik januárban proclamatiót merének kibocsátani a hazafiak ellen?...

En kormányzó urat szükségesnek látom hazám érdekében komolyan figyelmeztetni, — figyelmeztetni különösen azokra is, miket a moori ütközet előtt írek, jóslottam, s mik betűről betűre mind beteljesedtek;

Figyelmeztetni végre arra, hogy ha talán túlságos szarénység s kimélet nem engedé is, mikép a múlt év ontoliz, november és decemher havaiban a legislatio utján föllépjek a kormányzás nagy hibái ellen, minők az országot már már végveszélybe döntöttek: úgy azt eszemúl többé el nem fogom mulasztani!

Mi még messze vagyunk az ígéret földétől; Puchner ismét beronta! Más oldalról Bács és Bánátnban 17 zászlóaljnyi

bátor nép ellenünk, s ezen kívül sok ezerre menő leszorított fegyveres népség. A Dunán túl is könnyen történhetik demonstráció, mely miatt erőim egy részét különösen Pétervárad biztosítása végett is Ujvidék körül a Dunáig terjeszkedve kell tartanom. Szerbiából Knicanin parancsnok már több ezer daliával küzd ellenem, s ezek utolsó emberig védik magukat.

Bem tábornagygyali intézkedésünk szerint pár nap alatt a Bánátot ki fogjuk tisztítani, azután a Csajkás-kerület utolsó zugát foglalom el, és hiszem: három hét múlva úgy mint ő kívánja, a Dunán átkelendek."

Perczel Mór
táborvezér.

Ezen levél, melynek sorain nem kevesebb dac mint az egykor érzékenyen sértett önérzet epés fájdalma ömlik el, világosan mutatja, hogy Perczel a jelen uralom embereivel megelégedve nem volt, s azon bántalmat, melylyel a nemzetgyűlés akkor midőn az alvidéki hadjáratban követett árulás iránt alapos okoknál fogva felszólalt, őt méltatlanul illette, feledni nem tudá. Látszik e levél tartalmából egyszersmind, hogy Kossuth iránt sem viselteték valódi bizodalommal; sőt szereté magát az előttnémileg fontossá s félelmissé tenni, minthogy tapasztalá, miszerint amaz alattomban kémeket küldözgete a táborba, hogy az ő eljárását őrszemmel kísérvén, mindenről jelentéseket tegyenek.

Egyébiránt, mintán Kossuth ő hozzá nem csak kétértelmű, hanem több ízben főnhangu leveleket is írt, ezt általában sem őszinte jellemnek, sem valódi „nagy férfunak nem tartá. „Kossuth — ugymond — bizalmasabb körökben csak azért látszik nagyembernek, mivel mindazok kik körülte vannak, parányi lények; különben olyan ő, mint a magát túlélte aggastyán, ki sem valódi akarat sem tetterővel nem bír s ki rendesen arra hajlik, a mely oldalról megtaszítják."

De haragudott Perczel különösen a nemzetgyűlésre

is, mely szerinte egészen Kossuth lelketlen gépévé al-
 jasult, ki hogy valamint keresztülvihessen, egy pár alá-
 zatos phrasist kelle a házhoz intéznie, földicsérni annak
 bölcseségét és hazafiságát, s akkor azonnal minden meg
 volt. „Ha én — ugymond — egyetlen önálló jellemet
 vagy valódi talentumot látnék a képviselők testületében,
 ki nem nyomorult rabeszköze Kossuthnak, még türhet-
 ném némileg; de ily esetben, a midőn sem jellem, sem
 belátással nem bírnak, ki becsülné őket? A hazát vagy
 mi mentjük meg csak a haromezőn, vagy senki más; an-
 nál kevésbé pedig Debrecenben a collegiumi convent,
 stb. Miért hát annyi herét tartani az ország rovására?”

Ily hangulatban találjuk Perczelt május hó elején,
 ki csaknem embergyűlölettel határos kedélyizgatottságá-
 ban, annyira elégtelen volt immár, hogy ha Bem, ki
 iránt majdnem vallásos kegyelettel viseltetett, ellenkező-
 re nem bírja: a magyar hadseregtől már régen búcsút
 veendett s magányba vonult volna.

VI.

Klapka miniszterileg megróvja Perczelt. Kossuth gyönyörű levele ugyanahhoz. Perczel válasza a hadügyminiszter leiratára. Perczel ismét Tittel alatt. Csatázások naponkint.

Jellachich azon célját, hogy a Bácskába betörvén az ott megszorult rác hadakkal egyesüljön, még mindig oly sűrű titok fedé, mely alól az ő ügyes mozdulatait a leggyakoroltabb kém szemek sem nézheték ki. Senki nem tudta mely ponton létezik, s hírek keringtek, mintha azon szándékában, miszerint Bácskába betör, megváltozott, s Horvátország felé tartott volna. Valószínűvé tévé e kallandozó hirt azon körülmény is, hogy amint a magyar hadak java a Bánátból visszatért, ellenszegülésre sehol nem talált, s a betörés kísérletének semmi újabb jelei nem mutatkoztak. Perczel tehát kocsikra ültetvén néhány ezer embert, egyenesen Tittelnek indult, hogy azt ostrommal bevegye, s alvidéki hadjáratát ekkép befejezze. Épen ez időben kapott Klapka hadügyminisztertől egy megróvó rendeletet, mely őt a legérzékenyebb oldalról találta. A leirat sorai ekkép hangzanak:

Debrecen, máj. 8-án 1849.

Perczel tábornok, s a 4-dik hadtest parancsnokának!

A hadügyminiszteriumnak több jelentésekből fájdalom-

san kelle értesülnie azon szomorú viszonyról, miszerint tábornok urnak bácsbéli kivonulta után, e vidék, mely annyi hősi küzdelem és véres áldozat mellett már visszafoglaltatott, ismét újonnan a rác seregek bosszujának vagyon kitéve.

És már egész területek az ellenség által visszafoglaltatnak, melyeknek biztosításáról eleve kellett volna gondoskodnia; annál inkább, mivel hadjáratunk és hadi működéseink nem egyedüli célja a visszafoglalás, hanem egyszersmind mi oly fontos feladat, az elfoglaltak megtartása.

Hasonló sajnós következményű volt Bácskának elegendő fedezet nélküli otthagynya, azon körülménynél fogva, miszerint az ellenség Budáról nagy számu hajókkal szállítatván lefelé tetemes erejét, annak kényelmeit senki sem gátlá, holott ennek csakély erővel tetemes kárt és gátot lehetett volna okozni.

Annál fogva kéretik tábornok ur sürgetőleg, szíveskedjék a legérdekesebb pontokra kisebb csapatokat szállítani át, és egyáltalában erőlyesen intézkedni, nehogy nagyobb baj és szerencsétlenség háramoljon a védtelen s jó érzelmű lakoságra.

Az ideiglenes hadügy-miniszter:

K l a p k a m. k. tábornok.

Soha nem hatottak értékenyebben sorok Perczel lelkére, mint e megrovó rendeletben foglaltak. Megbocsáthatlan méltatlanságnak tartotta ő a kormány részéről ily hangon szólni azon férfiakhoz, kiknek hősi vállain kereste hatalmát s a forradalom diadalmát megalapíthatni, és kiknek — különösen pedig neki. — oly kevés beszámításba vette mind eddigi áldozatait mind ama körülményeket, melyek közt azokat a szabadság ügyében tette. Nem ide tartozik megítélni, hogy mennyiben vala igazza a hadügyminiszternek s mennyiben neki; de hogy az ő fejeskedő önkénye bizalmatlankodása s fenyegetésével a kormánynak iránta igyanuja s erélye is növekedett, tanúsítja Kossuthnak ugyancsak más napról hozzá irt magán levele, melyben ez mint barátja, s mint az ország

kormányzója még keményebb szemrehányásokkal ismétli a főnebbi vádakat. Ezen levél gyönyörű sorai következőleg szólnak:

Debrecen, május 9-én 1849.

Barátom! Zsombolyáról máj 2-dikáról irt hivatalos leveledre, mielőtt azt a miniszteri tanácsnak előterjeszteném, barátságosan felelek,—

Barátságosan; mert így írva valamint önzéstelen hazaszeretetedre úgy személyes leküted sajtáságaira is figyelemmel lehetek, míg ha hivatalosan írnék, csak kötelességemre kellene tekintenem.

Barátom! Hazánk dolgai oly jó kerékvágásba indultak, hogy hazánkat semmi nem vesztheti el, mint az anarchia; anarchiának nevezem pedig azt, midőn a status szolgálai akárki is, a kormányzóval ide értve, magát a nemzet urának képzelve, nem gondolna semmit a viszonyokkal, hanem önféjűleg akarna gázolni másokat, minden tekintet lealázna, s abban gyönyörködnék, hogy zavart idézzen elő.

A ki ebben kedvét lelné, ám vessen számot lelkiismeretével, s ha tetszik próbálja meg. Én kötelességem szerint iparkodni fogok, úgy a külellenség mint a belzavargás ellen a hazát védeni. S ha nem bírnám, ha nemzetünket saját fiainak túláradó zsarnok vágyai juttatná Lengyelország sorsára, míg Ausztria leigázni képes nem vala; a historia majd ítél felettünk s a nemzet áldása vagy átka kísérend mindenkinek érdeme szerint.

Te jónak láttad nekem hivatalosan megírni, hogy a kormányzó nagy hibái ellen a legislatió útján föllépsz. Erre azon feleletem van: „Tessék.”

Én a szabadság embere vagyok; magamat a nemzet iránt felelősnek vallom, s ha valaki hibát fődöz föl ellenem, magam törendem el a pálcát magam felett, s adom át helyemet másnak, ki jobban tud hozzá; mert én a hazát akarom megmentve látni, nem magam fényleni.

Barátom! Ezeket nem a kormányzó írja; hanem régi barátod, ki téled a haza kedvéért sokat eltűr, de egyet ép a haza érdekében nem tűrhet el, azt: hogy anarchiát csinálj és zavart idézz elő a sokat hányatott hazában.

Egy előbbeni leveledben azt írod: Péterváradon csak az lehet várparancsnok, a ki neked tetszik. Megbocsáss, Kossuth Lajos Perczel ur tanácsát és véleményét szívesen fogadja, s ha jó; követi; de a tábornok parancsolni a kormányának nem fog. A régi barátság tiszta ösztönéből írom ezt neked, édes Móricom s Istenre kérek, ne hagyd magadat elragadtatni a szenvedély által.

Látod édes barátom, ezen szenvedély a hazának végtelen károkat okoz, győzelmeid sikerét pedig ephemerre teszi. Mi a jó tiszteknek szükségében vagyunk, s a kik jók, a hazáért meg kell becsülnünk. És a te seregedet legjobb tisztjeink: Gál, Földvári, Forget őrnagyok elhagyják; mert ilyen bánásmódot: „Takarodjon ön, halb rechts, marach“ — becsületérző ember nem tűrhet.

Száz panasz érkezik egymás után sereged indiscipplinája iránt.

Panasz érkezik az iránt, hogy nagyitod bulletinjeidet: 1000 halotról beszélsz a római sáncokban, a hol 50 halott volt; Bácsot, Bánátot elfoglalva mondd, holott a Bánátban jó formán még maradandó eredmény nincs; Bácsban pedig, a mint kivontad erődöt, a római sáncok ismét a rác birtokában, s a Csajkás-körülettel a rác lázadás fészke még ópságban van. Kovílról győzelmet adtál tudtomra, holott Ujvidékre kelte visszavonulnod, s a Csajkás-körületet Tittel bevétele nélkül elhagyva, magad írod, hogy Knicanin több ezer datával küzd ellened.

Én tégedet Bács meghódítására küldöttelek, s a végre bizék is bajnok vezérleted mellett elegendő sereget kezeidre. A bánáti átmenetre csak Tittel meghódítása után utasítottalak. Te ezt, s vele Bácsot ephemer állapotban hagyd, magas lelkednek több és több eredménye sovargó ösztönét követve, átmentél a Bánátba, és — Bács Jellachich kényének van kitéve, — ki Baját összelöveté, a Dunán mindenek Estékre szállítatá bántatlanul, mert Bácsnak meghódítása előtt kivontad erődöt, s mikor én, ki az ország összes viszonyait láss, hogy szem előtt tartva intézkedjem, a Dunát ajánlva figyelmembe Ujvidékre írtam — te már a Tiszán túl vagy. És most

nyíltan megmondom barátom! Nem nagy, és így csak egy célnak Bács meghódításának elérésére szánt seregedet szertedabolva, a legjobb törzstiszteket szenvedélyes bánásmód által elkedvetlenítve indisciplinált, desorganizált seregeddel s nem a destinált téren, hanem a Bánátban állva, megjósolom neked, hogy amint nem lázadó rációkkal, hanem rendes ausztriai seregekkel találkozol legderekabb törzstiszteitől elvált sereged, félek, elveszted a csatát, mert személyes vitézséged sokat pótol, de nem mindent barátom! Nem a rendetlenséget, nem a rendes dispositiók, sőt még a parol-kiadás hiányát is. Magad látod hogy Ó-Becséről csak amugy tovább állott seregeid egy része, nem lévén rend, nem disciplina, miért? mert te válogatlan szenvedélyes kitöréssel szidod a nemzetgyűlést, a kormányt, a többi hadsereget; zsarnoki módon bánasz tiszteiddel, a nélkül, hogy a rendnek alapjára fektetnéd autoritásodat seregednél.

Én előre látom, hogy Bánátban lévén, s az operatiók egy-sége végett Bemnek a főparancsnokságot átadni szükséges lévén, előre látom, hogy te ezt nem tűrended, mert semmi parancsot nem tűrsz, senki hatóságát nem akarod respectálni: hogy legyen zavar, lesz surlódás, és a helyett, hogy a Bánátban közös erővel Pucknert semmivé téve, a 3 combinált seregéből mihamarább vagy 10,000 embert a föllenség ellen disponálhassunk, ti ott epappilliroztatva erőteket egy-egy helységet elfoglalva, maradandó eredmény nélkül, az én egész combinált rendszerem a haza megmentésére füstbe megy; mert minden ember kormányzó akar lenni, engedelmeskedni ritka ember tud és akar.

Nekem bizony barátom! a kormányzás nem kegyelem, nem szerencse; inkább ma, mint holnap lépek vissza a magány-életbe; ha gondolod, hogy te mented meg a hazát mint kormányzó, jobban mint én: jer, add elő a nemzetgyűlésnek s ha helyesli, légy kormányzó; de míg én vagyok az: addig a dolognak akkint kell menni, amint én látom jónak; mert felelős én vagyok a nemzetnek; vagy a ki jobban tudja, lépjen helyembe; de nem önfelvetési elbizakodottsággal, hanem a nemzetnek akaratából; különben ha másképp akar föllépni,

csinálhat zavart, elvészítheti a nemzetet belső viszálykodás által, de előbb maga is elvész, arra esküszöm.

Én tudom édes Móricom, hogy te ezen hangot nem szereted; tudom, hogy fel forr ellene büszkeséged, de én mint barátod írok, te sokat irtál nekem nem ily hangon még! És egyre kérek: ha ezt megolvastad, aludj egyet reá, aztán felelj, — de felelj, mert nekem mig kormányzó vagyok, tudnom kell: hanyadán vagyok azokkal, kiknek hűségére bízom a nemzet seregeit.

Törzstiszteid tömérdek panaszaí irányában légy szíves engem barátságosan fölvilágosítani, hogy elintézhessem békével. Lovasságot kértél, akartam küldeni, de ezt mondják: lövessem főbe, küldjem a bizonyos halálba, elmennek; de hozzád nem; inkább minden tiszt rezignál; így vagy, 15 törzstiszt inkább haditörvényszék elébe áll, cassiroztatja magát, s hozzád még sem megy. Ez szomorú, nagyon szomorú. És oda lent húzódnak a dolgok, apró falu-foglalások maradandó eredmény nélkül, és ide fent e miatt zsibbasztva vagyunk, és te nekem gorompaságokat írsz, miket én szolgáltnak sem mondanék, mert vannak a civilisationnak törvényei, miket szolgálja iránt is megtart a művelt ember. Én pedig az ország kormányzója vagyok, szolgálja senkinek, csak a nemzetnek.

Es most mint barát baráthoz szólva, mint hazafi hazafihoz beszélve, zárom be leveletem. Isten adja, hogy ura légy szenvedekmednek s fogadd oly tiszta érzéssel baráti jobbjomat, mint én ezt neked nyujtom. Veled ha tetszik a hazáért; ha kell, ellened is a hazáért.

Bemutassam-e leveledet a képviselő háznak?...

Hű barátod

Kossuth Lajos.

E hatályos szavak, melyeket a baráti érzelmek melegsége s a bölcsesség egyformán jellemeznek, egész lényében megrázák Percelt. Miként tükrörben látá ő ezekben önnön személyét, érdemeinek s hibáinak mérlegében. S

ezekre, mint rendesen szokott mindenki, midőn önmaga túlbecsülésében az igazságos értékére szállittatik, — hallgatott; azonban a hadügyminiszter leiratára annál kevésbé fékezhető háborgó indulatait, minthogy Kossuth személyén kívül rajta szellemi felsőbbiséget nem csak senki nem gyakorolt, de hadi érdemeinek illetékes bírálójaul sem akart senkit elismerni a hazában.

Menydörgő válasza a nevezett leíratra ekkép szól:

Szekhgyen, máj 15-dikén 1849.

A magyar hadügyminiszteriumnak.

A hadügyminiszterium folyó hó 8-kán költ a dolgok valódi folyamának ismeretlenségét, ép úgy mint a hadi munkálkodás törvényeiben való járatlanságát tanúsító iratát csak megvetéssel olvasám.

A hadügyminiszterium én tölem sehol oly jelentést nem kapott; valamint a kormányzó elnök sem, kinek jelentéseimet szoktam tenni, melyre megbántó utasításait épithette volna; következőleg a hadügyminiszterium csak alattomos koholmányokból vonta ki éreslen okoskodásait.

Mi jogosította a hadügyminiszteriumot és a kormányzó elnököt, hogy az én jelentéseim ellenében másoknak adjon hitelt?

Márc. 17-én vevém által a bács-szegedi erő parancsnokságát mely áll: négy zászlóalj körülbelül 1,500 főnyi, de még ez is részben fegyvertelen és ruhátlan, 500 főnyi szinte rendes gyalogságból, és gyenge huszárosztályból, és vagy 1,200 lándzsás mozgócsapatokból, melyek mind csak pár hétre, v. hónapra vállalkoztak s eddig felényire sorvadtak.

Szeged városa a Maros s Tisza közt alig 1 negyed mértföldnyire Gyála, Szőreg, Szentivány és a Deszki vonalakon körülcsoncolva az ellenség által, az egész Bánát kezökben, és nagy számu ellenséggel megrakva. Bács s Szabadkán kívül Bajával egyetemben meghódítva, Pétervárad körülkerítve, Ma-

gyar - Kanizsa, Zombor, Baja erős ellenséges csapatok által megszállva, jelesen Zombor Nugent ezredes alatt 4—5000 főnyi császári sereggel; — a Duna és Tisza egészen az ellenség kezében, a magyarság mindenütt kiűzve, a sok ezernyi ráczság mindenütt fegyverben, s még német ujoncok által is szaporitva. Majdnem minden helység sáncolva s az egész legalább 80—100 ágyu által védetve.

És én a fentebb érintett alig 4000-nyi rendes csapatokkal, melyek csak később szaporittattak a 30-dik zászlóaljjal és egy osztály hunyadi-buszárral, már március 22-kén csak pár napot szentelhetvén a rendezésnek, megkezdtém a táborzást, és mint Pancsováról a kormányzó elnöknek máj. 10 és 11-kén írtam, hat hét alatt nem csak Bánátot és Bácaot megtisztítám az ellenséges szerb, rác és velök működő császári erőktől, saját magam pedig, mindenkinek hozzájárulása nélkül; de még Péterváradot is megmentettem az árulástól és csernirózástól, sőt még a német bánági határőrvidéket is elfoglalván, a háromszoros sáncokkal védett Pancsován tűztam ki a magyar lobogót.

Nagy csatákat, minőket ily rövid idő alatt föl nem mutatatand az utóbbi szabadság-háboru, mindenütt kétszerezés háromszoros erő ellenében, egy vitéz és függetlenségért fánatizált nép ellen, mely Bács, Bánátban legalább 50—60000 fegyveres férfit számíta, — ugymint a szőregi, szent-tamási, gozpodinczei, kovili, szentiványi csatákat s Mokrin, Basahid, Melencze és Uzdint, sok más apró csatázásokon kívül vívtam ki diadalmasan.

Összesen 21 ágyut, nagy mennyiségű löszert 11 lobogót, melyek közt a csajkások és Német-Bánát ezredbelit, s egy gőzhajót két vontatóval foglaltam el.

Felzámithátalan mennyiségű ellenséget inték ki, több mint százezernek megkegyelmeztem, kiket a Duna és Tisza közé szorítottam. Véghetetlen mennyiségű gabonát és marhát szereztem az álladalomnak, vagy engedék a hadamat nem kevés bajomra kísérő száműzött magyarság sok ezrei birtokába. Ezen kívül nem csak a felszeretlen honvédeket látom el, de a csak mostanában alakult 41-dik zászlóaljat is fegy-

verrel láttam el, még a mozgók közt is több száz fegyvert osztaték el.

Lehetségessé tettem, hogy Bem tábornok pár ezreivel Temesvárt cernirozhassa, és az újra becsapó, és magát felfogott levelek szerint Theodorovics hadából 6 zászlóaljjal kiengesztelni akaró Püchmert kiűzhesse. És mindezt tettem hat hét alatt; tettem pedig kezdetben akkor, midőn közel 60,000 főnyi 160 ágyut számító hadsereg a Czibakházánál tiszai átkeléskor oly nyomorulttan vezérelteték, és csak pár nappal előbb Kápolnánál a vezérek kajánsága miatt megvereték.

És ezen hadvezérek egyike mint ideiglenes hadügyminiszter merészel nekem sértő utasításokat adni, hazudságokra alapult szemrehányásokat tenni?

Ezek részéről vegyesekkel utasíttatnak vissza; azon megjegyzéssel, miként ha csak egy mákszemnyi tudománya van az ideiglenes hadügyminiszternek a hadvezérletről: tudnia kellene: hogy míg a Bánát felső része nincs kitisztítva, addig Bécs sem lehet biztosítva, miután az ellenség Kanizsánál, Zentánál, Ó-Becse kis hidján, gözsön, mindég áttörhétne a Tiszán.

Vagy tudnia kellene, hogy 4000-nyi rendes erővel nem lehet egy nap alatt elkergetni Nugent, miként én elkergettem kulai mozdulatommal a Dunán át, nem Sz. Tamást, és a római sáncokat, Betsét, Zentát és Kanizsát elfoglalni, és még ezen felül Bajától Péterváradig a nyugtalanító rácokat lenyomni, és fűken tartani.

Hanem tudnia kellene miként épen az, hogy keresztül vágva az ellenséges vonalokon, szíve mélyében támadám, és rontám meg az ellenséget Pétervárad körül, épen az, hogy nem időzve, és csekély erőmet mennyire csak lehet összehatarta átkelék a Tiszán és ismét közbevágék a Mokriánál gyűjtött népfelkelés, és a Bedra, Becse, s Basahidon állomásozó egyesült császári, szerb, rác erőkön; az első Mokriánál csatavívás, a másikat pár napok alatt három nagyszerű ütközetben megverém, részét szétszórván, részét Zimonynál a Dunán átvezényeltem.

Tudnia kellene mondom, hogy ép ez által tettem, és

eszközlem hat hét alatt mindazt, mint egy éven át legjobb 20,000 fegyveres négy lovas ezredével a magyarnak, és 80 ágyúja nem tudta csak felényire is vinni és sokkal kedvezőbb körülmények közt, midőn a Duna és Tisza egészen a mienk; a magyar seregek pedig egész a Lajtnál valának.

Azt meri ön mondani, hogy semmit sem biztosítottam foglalásommal? Még ha tettem volna is, kárhozás lenne a szemrehányás! Mert a biztosítás csak a rendes csapatokkal történhetik célszerűleg, ez pedig mint annyiasor irám, és önöknek tudniok kellene, alig 4—5000 főnyi volt még az erősítéssel is, mivel az erős menetek és ütközetek tetemesen fogyasztják az erőt.

De nem úgy van!

Szent-Tamás és a római sáncok elfoglalása után, midőn tudomásomra esék, hogy Bem altábornagy, nem úgy mint a kormányzó elnök velem hivatalosan tudatá hogy seregével apr. 12-én megjelent volna, mire bazirónya egyébkint kitűzött tervem ellenére Tittel elfoglalására indulék, a Bánátot és így az oldalamat hátulról Bem altábornagy és ereje által habár pár nappal később érkezém is, biztosítva hívé: hanem még Erdély határait sem lépte át: kovil-szentiványi diadalman mellett is szükségemnek találám Ó-Becsét elfoglalni, és a Tiszán átkelni, hogy épen ez által bácsi hódításaimat biztosítsam.

Ekkor csekély rendes erőmmel a 7-ik honvéd zászlóalj, a baranya-tolnai huszárokat Ujvidékre, és a vár nagyobb biztosítására valamint a csajkások fékentartására, úgy szinte Rossányi parancsa alatt egy kis dandárt, az 5-dik honvédzászlóalj egy fél hat fontos úteggel egy csekély szárny, egyes huszársággal Kiskőren; Gzintula dandárát egy 3 fontos úteggel, és három mozgó zászlóaljjal Verbász, Szent-Tamás, és az Ó-Becsei vonal megrakására vonám.

Ezentúl Baján és Zomboron, — úgy továbbá Futakon őrséget tartaték.

És azóta, bár mig én Bánátba átkelék a rácság a Tisza mellett Becsére áttört, és az ottani mozgó zászlóalj előre megfuta, mégis midőn a verbászi erő oda közeledett, rögtön visszavonulásra kényszerítetett.

Es nem csak, hogy mint az ideiglenes hadügyminiszterium írja, nem foglaltattak el a rácok által nagy területek, de még beütés sem történt egyen kívül, és mióta bánati operatioimmal combináltam, a Bácsban hagyott, s előszámlált csapatok elég erősek voltak a római-sáncok megett lévő ellenséget két helyütt megtámadni, s elvonni, Csurgót elégetni s Jozsefdorot megadásra kényszeríteni.

Igy álltak a dolgok, midőn Pancsováról válaszolék a kormányzó elnöknek szinte ilyes sértő kifakadásaira, s így állnak még ma is. Isten ne büntesse e németet és önököt, ne adja, hogy megtagadó káromlásaik igazoltassanak; hanem, adja inkább, hogy természetes kerékvágásba jöjjenek a dolgok, vagy hogy én is oda ne törpüljek, a hová önök kárhoztatni szeretnének, s így pár nap alatt az ellenség ismét Szabadkánál s Szegednél állomásozzon.

Jellachich 40,000 embere átkelésétől fél ön, és e miatt már eleve is engem kárhoztat!

Hát én Isten vagyok, hogy ő ellenében is tudhassam magamat védeni? Hát nem a felső tábornoknak lett volna kötelessége tenni ezt, midőn ellenségeinek majdnem fele része levonul a Dunán, s azt az innenső parton ha nem is aequivalens, de legalább némi erővel kísértetni, és szem előtt tartatni?

Es a helyett önök, hogy a felső tábor vezérét kárhoztatnák, mint megérdemli, — engem, ki hivatásom, kötelességem szerint, mint leghelyesebben az eredmény mutatja: Bács meghódítása után Bánátba sietek, hogy ezt biztosítsam, mire a kormánynak positiv felhívásai, Vécsey segélyszorgalmazása egyformán kötelezének.

Phyzikai lehetetlenséget követelvén, lemondásra kényszeritenek, épen ugy mint a moori útközetnél, hol én Kossuth Lajos elnök, és a pesti haditanács dispositiója sőt Görgei fővezér meghagyása következtében fogadtam el az útközetet, ki nekem segítséget nem küldött, sem Bicskeről Bannhidára igérete dacára előre nem nyomult, holott háta megett csaknem 8 mérföldnyire volt az ellenség. Most pedig Pádrus farkasa gyanánt ismét ürügyet keresnek belém kápcáskodni, s tá-

datlan kevélységgel hadjárásaimat becsmérlni. Pedig ha nem bántanak; ha lelkemet hálátlansággal, és nyomorult kaján-sággal nem keserítik: úgy pár ezer emberrel csakhamar át-kelek a Dunán, miként azt Bem altábornagygyal meghatáro-zám, s a dunántuli részt is megtisztítom az ellenségtől.

De önök csak kajánkodnak, ármánykodnak ellenem. E nemtelen bánásmód ellen csak megvetéssel lehetne eddigelé tiltakoznom.

Hanem e napokban találni fogok módot magamnak a közvélemény előtt oly elégtételt szerezni, minőt polgári s ha-di cselekvéseim igényelnek.

Isten ne adja, hogy újabb szerencsétlenségek tegyék le-hetetlenné az érintett elégtételre célzó föllépésemnek hatá-sát. —

Önök Jellachich áttörésével fenyegetnek engem, s ezen képzelt rém ürügye alatt mint farkas a bárányt felfalni? ... Mi nem vagyunk bárányok!

Mind hiába! A felső tábor által kíséret nélkül hagyott Jellachich demonstrációja az átkelésre, kis őrségeim által már eddig is féken tartaték s egy gőzös tőle elfoglaltaték.

Jellachichnak több esze van, mintsem azt tegye s miért önök félelmet affectálnak. Ő inkább fél, hogy én jövők által s bizonyára csak akkor foghatna átjönni, ha önök hadaifent a Tisza felé nyomatnának.

És ha önök nem bántanak, ha lelkemet rút hálátlanság-gal s nyomorult kajánkodással meg nem mérgezik, úgy nagy hamar én megyek át pár ezerrel, — miként ezt Bem tábor-nagygyal elhatározám, — s mi valóban még is történhetnék.

Most azonban, míg a legnagyobb méltatlanság bántja lelkeme, időmet holmi védelmi és visszatörő iratokra kell pazarolnom oly egyének ellenében, kiknek még sokat kell él-niök és cselekedniök, míg mint publicista s hadvezér velök egy polcon álljak. Így természetesen vége mindennek, valamint vége azon tetemes segélynek is, melyet én szerzendtettem a főhadaknak is, habogy a Dunán átkelve a magát most újra organizáló császári hadnak oldalába operálhattam volna.

Mert tudni kell, hogy Tolna, Baranya és Fehér megyék

népsége imádkozik átkeléséért, s ezen nép rőppant erőt kölcsönzött volna nekem, és most önök ezt mind megsemmisítik! Én búcsút veszek pályámtól; mért lelki erőmtől önök elrablák a szükséges nyugalmat, bizodalmat és enhusiasmust.

P e r c z e l M ó r
tábornok.

E sorok után egyedüli gondját Tittel bevételére fordította a heves lelkű harcos. Az ellenség vérében akarát előbb haragtól lángoló keblét kipihenteti, mielőtt a nyugalom révén mely egyebiránt tettsovár lelkét még inkább gyötrötte mint a viszály — kikötni szándékozott. Reménye volt, hogy legfeljebb 10—12 nap alatt célját érendi s ellenségeinek bosszúságára újabb cserkoszorukat visz Péstre. E végből nagy serénységgel több mint ötven nehéz ágyút szereltetett föl és már május hó 22 kén, Gál ezredes közremunkálása mellett az ellenség ellen, mely a Bara vizen álló Villova helységbe vezető utnál erős sáncok közt tartózkodott — támadást intézett. Erre az ellenség három oldalról eleinte néhány kisebb, később azonban több 12—18 fontos ágyukkal viszonzá azonnal a tüzelést, s iszonyu sokasággal lepte el a sáncokat és a folyó partját hosszában. Az áttörés ily nagy erőellenében s hidak hiánya miatt, melyeket építeni a folytonos puska- és ágyutüzelés közt lehetlen vala, ekkép meg nem történhetvén a magyar seregek egész rendben visszanyomultak, s ezek egy részével Gál L. Kóvil-Szentiván, másik részével pedig Perczel maga Giurgieva mellett táborba szállot.

E kísérletnek tehát egyéb eredménye nem volt, minthogy néhány magyar gránát Villovát felgyújtván, a rákok ezen őrfészekből kiszorítottak, és, hogy az ellenség erejének mennyiségét körülbelül gyanítani lehetett. A rákok mind e mellett támadást nem mertek kezdeni s úgy látszék, Tittelben nagyszerű készülletekkel foglalkoztak. Hallatszott, hogy Puchner és Jellachich megérkezésére várakoztanak.

Május 10-kén reggel, a hadsereg egy része több ágyukkal Pancsova elfoglalására indult. A tomasováczi s uzdini harcok után innét az ellenség s ráco lakosság nagy része Tittelbe s Szerbiába menekült. Ugy látszik, hogy a tomasováczi s uzdini csaták kimenetelére bizván egész sorsát, az ellentállásról lemondott volna. A lázadók Pancsován hagytak a nagy sietségben 500 darab jó fegyvert, több darab mozsárágyut, harminc löszeres kocsit s számos zászlókat. A német ajku lakosság küldöttséggel járult a magyar tábor elé s zeneszóval vezette azt be a városba; a nők koszorúkkal hinték be a hadak utait, a polgárság felmagasult örömmámorban ölelé csókolá a honvédeket s csaknem vadászra szállásra és vendégségre a katonákat. A rivalgó tömegből néhány ácsorgó török is csatlakozott a tábornok kíséretéhez, kijelentvén, hogy ők magyar katonák akarnak lenni; a magyar hadak megérkezése oly mozgást idézett elő Belgrádon is, hogy törökök s szervíánok számosan tödulniának bámulni Pancsovára; délben egy rakás asszony, kiket szinte Belgrádból csált ki a kíváncsiság, két török legénynyel evezve a Dunán, a huszárok által elfogatott, s Perczelhez vezetettet, ki mindjájukat megvendégelvén, alkonyat felé haza bocsátotta. A két török legényt ezenkívül néhány darab körmöczivel is megajándékozván, megbízta, hogy az általa irt leveleket vinnék át a szerb fejedelemnek és belgrádi basának. A kopasz atyafiak örömmel s legnagyobb készséggel vállalták föl ezen missiót s énekszóval csómagkánttak át Belgrádra. Perczel e levelekben, melyeket töröktől egy Decsi névezetű tábornoki segéde által iratott meg, ki thessaliali görög volt s kezdetben a rácoknál szolgált ezektől pedig a magyarokhoz szökött át,—tudomásul adá mind a szerb fejedelem, mind a török basának, miszerint, miután az ausztriai ház a magyar nemzet által száműzetett volna s az ellenség, különösen pedig a rácosság megtörve s így a dúló népharcok befejezve lennének, — a szomszédi viszonyok s barátság tekintetéből is népjogi kötelességüknek ismerjék a szervíánok ezentúl

beesapásait minden módon gátolni. Megküldte egyszer-
mind hű fordításban valamint ezeknek, úgy az európai
hatalmasságok Belgrádon létező consulainak az uralkodó
ház elűzését tárgyzó, apríl 14-ki nyilatkozmányt, föl-
szólítván őket, hogy Magyarországgal mint önálló álla-
lommal kezdjék meg diplomatiái érintkezésüket. E föl-
szólítás nem maradt siker nélkül a nevezett consulátusok-
nál; mert másnap számos parlamentairek érkeztek Bel-
grádból Páncsovára, sőt a szárdinai, angol, és francia
consul küldöttei személyesen megkeresték a tábornokot,
örömeiket nyilvánítván, kormányaik nevében azon, mi-
szerint a magyarországi népharcok eredményében a ma-
gyar nemzet függetlenségét és szabadságát üdvözölhetik.
Igérek e mellett a hatalmasságok pártfogolását s hogy
ezen örömhirt megmondhassák a nemzetnek, innét Debre-
cenbe siettek a kormányzó elnökhöz.

Ily szerencsésen folytak a dolgok Perczel bánati had-
járata következtében; a lázadók ereje, Temesvárt kivéve
minden ponton megtörve, védhelyeik elpusztítva s a nép
lefegyverezve! Bács szinte meghódítva s az ellenség vég-
maradványa, mely sikon többé nem mert mutatkozni, Tit-
be szorítva s oda kényszerítve, miszerint ha hódolni nem
akar, az éhség, pénzhiány s fejetlenség által emésztesse
föl. E napok az alvidéki magyar hadjárat legragyogóbb
napjai voltak minden bizonynyal, s Perczel ta-
gadhatlanul ekkor állt harci dicsősége délpontján; mert
később, mint alább látni fogjuk, részint a kormányhali
mindinkább növekedő feszültség, részint azon körülmény
következtében, hogy Puchner, Jellachich s a rác hadma-
radvány egymás közt egyesülve s nem sokára egész erő-
vel fordulván ellene, szerencséje hanyatlásnak indult.
Ezekhez járult még az is, hogy számos ellenségei — ki-
ket nevedő dicsősége, békétlen gyanakodó s oivakodó
természete és bánásmódja napról napra szaporított s
mindinkább böszültté lőn, — allattomban akkép értesíték
a kormányt, mintha Bácska már ismét ellenséges kezekbe
került volna, s mintha onnét kénytelenségből s azért nyo-

mult volna a Bánátba, mivel az ellenség előtt nem vala képes megállani. Ezen rágalmak, melyeknek elég könnyelműleg a kormány hitelt adván, őt aztán annyira elkedvetlenítették, mikép később már nem annyira lelkesedésből mint inkább következetességből maradt még egy ideig Bácskában. Egyébiránt, ha bár vádolni lehetne is tulságos gyanakodásait s bizodalmatlan viseletét a kormány iránt, habár alaptalanuk hitte is, hogy csupa titkos kémektől van körülvéve, Kossuthnak s a hadügyminiszteriumnak hozzáírt dorgáló s kicsinylő leveleit, mint melyek kétségkívül alhireken alapultak, lehetlen túlszigorúaknak nem tartanunk oly időben, midőn a honfáldozat mérlegében inkább a polgári önfelháldozást, mint a szerencsét kell tekintetbe venni. Hanem a forradalmak szerencsétlenségei közé tartozik, hogy a hazafiak közt mindenki nagyobbak akkor látszani a másiknál s hogy az irigység lehellete többnyire elsorvasztja a babért, melyeket a való érdem kivívott. E sors üldözte Perczelt pályája kezdeté óta, kit kellőlag csak Bem tudott méltányolni, s ki pályája s a forradalom végeig nem kevésbé küzdött polgártársai méltatlanságaival, mint haromezőn az ellenséggel. Kossuth e napokban ismét levelet írt hozzá, melyben kemény szemrehányásokkal fedde azon esemény miatt, hogy a Bácskából kormányengedelem nélkül kivonult s Ó-Becsét visszafoglaltatni engedte. Megróvja egy szersmind azért is, hogy Jellachich seregeit a Bácskába bocsátotta s Melencénél oly ütközetbe bocsátkozott, melyben hiedelme szerint a rácsok voltak győztesek. Hiu kérdésnek s szájhősnek nevezte többek közt, ki csak lármázik, de egy maradandó eredményt osztat sem tud kivívni.

Lehet képzelni, mennyire feltűzelék e kimélelt szavak Perczel ingerlékeny lelkét; ő mégis a megsértett önérzet igen mérsékelt hangján válaszolt ez alkalommal Kossuthnak.

„Épen most sietek Pancsovára — írja Perczel — egy

dandárommal, hogy a várost megszálljam, mely kétszeres sánccal van körülkerítve, s honnét a mult év utóján Kiss Ernő tábornok 8 zászlóaljjal futamlott meg az ellenség elől. Egyébiránt irhatom, hogy a ráczság nem csak Beçskereket elhagyta fegyvereim előtt, hanem a Bánátból is kivonult immár. S mindezt hogy nem Szent-Tamás és a római sáncok általam kivitt bevétele okozá — ki merné tagadni?

A népség lelkesedéssel fogad mindenütt. Az elfogott lakosságnak nyolc nap szabotott visszatérésre, s polgári igazgatás alá helyezteték általam, míg az országgyűlés másképp rendelkezend.

Bem altábornagy operatióinak könnyítéére pár napon át sergeimnek még a Bánátban kell maradniok. Reményilem azonban, hogy mihamar biztosítva levén a Bánát s határőrvidék, átkelhetek a Bánátba s így a Csajkás-kerület meghódítása he létszen fejezve.

Ezekből elnök ur láthatja, miként csekély, s mondhatni — midőn átvevém — csak maradték seregeim hősökké, s tekintetet alig érdemlő ügyutelepeim rettegető harceszközökké váltanak. Hat hét alatt mint ígérém nem csak Pétervárad megmentve, Bécs-Bánát megtisztítva, de a magyar lobogó a legszélsőbb határokon is kitűzve! Mindemellett azonban nem szabad magunkat mystifikálni! Az ide mellékelt német hírlapokban hivatalosan tudatik, hogy az osztrák ház orosz segítséget kért és nyert. E napokban várható, hogy Erdélyt és a felső megyéket az orosz előzönli. Ez igen valószínű s ebben bizik a ráczság is, s azt tanúsítja továbbá, hogy eddigé nem ok nélkül küzdött s küzd jelenleg is ellenünk egy szerb had Knicanin tábornok alatt.

Bizenyos kutfőből tudom azt is, hogy az orosz berontás mellett egy nagyobb szerb sereggel akarják pótolni a megsemmisült rác és határőri hadat. Szóval, mint sokszor mondtam, a főküzdelem még csak most kezdődik.

Az én szerencsés operatióim, Bemnek Puchner elleni hadjárait, valamint Temesvár cernirozását is, tagadhatlanul biztosították. E győzelmek nélkül Bem el van veszve!...

Félek, hogy Puchner orosz és török erőt hoz magával;

mert a rácok maguk is mindég azt hirdik, hogy a török szintén nem barátunk.

Kossuth e sorokra következőleg válaszolt:

Önnek az uzdini táborból hozám intézett leveléből csak annyit értek, miszerint míg apró s minden eredmény nélküli csatázásokkal a drága időt s vért fecsérli; addig Bácsban az ellenség a nemzet kimondhatatlan kárára egész területeket foglal vissza; gyújtogat, rabol, s a népet hasonló dühvel mint új év kezdetén, üldözi gyilkolja.

Önnek missiója nem terjedt annyira, hogy a Bánátban kálandozzon; hanem hogy Bácsot megtisztítsa a lázadóktól s azt megtartsa.

És tekintjük a sikert: hogy állunk jelenleg? A ráctság Ó-Becsét visszafoglalta, a római sáncokat ismét elborította; a magyar csapatokat egymás után megveri s zavarja, Péterváradot csaknem elzárva s bekerítve tartja, Jellachich a Dunán levonult s nyíltan háboríthatlanul csatlakozik a szerb hadakkal hogy az annyi vér és áldozatba került tartományrészt visszafoglalja! S mind ez ön szemei előtt történik, kinek kötelessége s nem kisebb érdeme lett volna, mint eddigi győzelmei, ezt föntartóztatni s meggátolni, nem pedig védtelenül hagyni.

Figyelmeztetém tábornok urat küldetésének céljára, s arra, hogy Bánátban nem önálló parancsnok s ott csak Bem altábornagy rendelkezése szerint működhetik. Egyébiránt gondolja meg azt is, hogy a nemzet kormánya bár mennyire tudja s akarja is méltányolni a hazafiak érdemét, azt nem tűrheti: hogy az ország megmentésének nagy munkáját s tervét egyesek szeszélye s önkényes kísérletei zavarják s elvégre megsemmisítsék.

Perezel még Pancsován tartózkodott, midőn Kossuth től ezen hivatalos hidegséggel s a fensőbbség bizonyos súlyával irt sorokat megkapta. Nem voltak rá hatás

nélkül, s minthogy maga is jól tudta, miszerint a bácskai hátrahagyott csekély véderő igen szorongatott helyzetbe jutott az ő távolléte miatt, de meg tapasztalván azt is hogy Jellachich csakugyan levonult a Dunán, rögtön intézkedett a visszaindulásra. Jellachich ugyanis már ekkor Battina környékén táborozott, s nagy erélyvel működött azon, hogy a Dunán átkelhesse. Jellachich ezen átkelést, május 11-dikén már meg is kísérté, s hogy kudarait a Dunán berakathassa, a battinai hegyormokról erősen ágyuztatott a túlparton leálló honvédsapátokra, melyek két ágyúval oly szerencsésen működtek, hogy az ellenség célját ez által el nem érheté s kénytelen valá leebb nyomulni. Mindemellétt Bács sorsa mindinkább fenyegetőbb lön s a nép hangulata is veszélyes kezdett lenni. Hírek érkeztek tudniillik, hogy Jellachich roppant sereggel közeleg Bácskát visszafoglalni, s hogy a magyar fő haderő is azért vonult volna át a Bánátba, mert nem mélt vele megmérkőzni. Nevelte a nép rémültségét s bizodalmatlanságát a magyarság iránt az is, hogy a horvátok mindazok iránt, kik a forradalom iránt rokonszenvenvel viseltettek, különösen Tolna- és Baranyamegyékben a legnagyobb zsarolásokat s kegyetlenségeket követték el. Szekszárdról és Pécsről érkezett tudósítások szerint Jellachich hadainak egyik osztálya, máj. 2-kán Horváth tábornok vezérlete alatt öt század vadászcsoporttal, négy század határőrség, egy csapat dzsidásokkal s egy osztály János nevezetű nehéz lovassággal és hat ágyúval Szekszárdon megjelenván, a lakosságot megsarcolta s kiraboltatta. Utána más nap maga Jellachich jött Dietrich, Grammont és Hartlieb tábornokok kíséretében 36 ágyúval, egy vadász zászlóalj s ottocsaner csapattal, 12 bánáti zászlóalj, továbbá: egy osztály János dragonyos s egy zászlóaljnyi rác és horvát felkelőkkel, melyeket máj. 4-én még 3 osztály dragonyos lovasság, két osztály walmoden vasas csapat s hat ágyú követett.

Ez alatt egy másik walmoden osztály, s Hardekk vasas csapat, két zászlóalj határ-őrséggel és 12 ágyúval Ottinger tábornok, Bonyhádot szállta meg.

Nagy volt a nép rémülete; mert ezen hadak megérkezéssel valamint Bonyhádon, ugy környékén a magyar érzelmi polgárok elhurcoltattak s kiraboltattak. Pécsváradon több előkelő egyén, nevezeten Visi orvos s Hengyel irnok, mint forradalmi izgatók több mesteremberek s vagyonosb földmivelők elfogatván, kegyetlenül megbottoztattak, s ezen kívül váltságdíjúl egyenkint 3000 p. frt. kényszerítették lefizetni. Hasonló történt Pécsen, különösen Perczel Gejza főszozlgabiróval s többekkel. Mindezeknél nagyobb mértékben kelle Szekszárdnak lakolnia; mert itt azon kívül, hogy Jellachich száz ezer adag kenyert, több ezer darab ökröt s akó bort, tömérdek szénát es zabot zsaroltatott ki a városból, ötven egyént fogolylyá tón, s Albanicz és Szegedi Ferencz ifju szép nejét férjeik helyett, kik elmenekültek, turul gyanánt magával hurcolta s táborában letartóztatta. S hogy a horvát seregek eltávoztával az ekkép megbüntetett nép föl ne lázad, hasson, több századokra menő fegyveres csapatot hagyott a megyében, kik a rablást és különösen vagyonosb polgárok üldözését még elvetemültrebb barbársággal folytatták. Leírhatatlan a népnek szenvedése. Kevés napok előtt Kopcsányi József szabad csapatvezér mint mondák, dúlt s rabolt a legnagyobb féktelenséggel a megye népségén azon cim alatt, mivel a forradalmi ügy iránt nem mutatott elégséges buzgalmat, most pedig épen forradalmi érzelmeiért kelle szenvedni s új rablók zsarnokságait türnie, — Földváról, Paksról és Bonyhádról titokban követeket s szószólókat küldött a lakosság Perczelhez, hogy könyörölne meg honfiai sorsán, küldene védelmükre segítséget, igérvén, hogy mellette utolsó emberig fegyverre kelendnek, s készek mind egytől utolsó emberig elvérzeni, mint egy részről a szabadság ürügye alatt harcolók, más részről az ellenséges rablók zsarnokságát tovább is viselni. Perczelnek vérzett kebele ezen hírek hallomásán s örömmel nyújtott volna segéd karokat szülőföldre s szenvedő polgártársai védelmére; de minthogy immár Jellachich is nyakára jött, s a Bácskaság népe, mely e hírek hallomásá-

ra annyira elrémült, hogy ismét bujdosásnak kezdte indulni s tömegesen Szeged, - és a békési pusztákra vándorolni, — a kormány parancsa következtében is főbb gondja vala minden használható erejét emitt összpontosítani. Mielőtt azonban a Bánátból kivonult volna, nem felejtetvén Kossuthnak főnőbb közlött kemény dorgálásait, következő levelet intézett hozzá Pancsováról:

„Sajnálom, hogy ön Melenczéről irt levelemből ki nem olvashatá, mikép három ezer rendes, három ezer fegyvertelen had s néhány haszonvehetetlen szabadcsapattal 25—30 ezer bátor és dühös szerb, rác és osztrák hadat megvertem, — s hogy máj 7-dikén történt uzdini csatám dicső eredményét, valamint Bánát és a határörvidék meghódítását ki nem magyarázhatta.

Mokrin, Basahid, Melencze és Uzdin nem keveset érnek; s Bem altábornagy, ha épen idején át nem kelek a Tiszán, bizonyára vagy csufosan visszakergettetik, vagy elfogatik. És ha Isten fegyveremet nem segíti, Puchner, a szerb, rác és császári hadak ellenében, Bem itt a Bánátban meg nem állhatna! Mert a rác nem oláh ám! S Temesvárt szinte nem cernirozhatta volna.

Sajnálom továbbá, hogy a mozgók futásvágya miatt Ó-Becsére ismét betört egy néhány száz rác, csupán azért, hogy bánáti hadjáratomtól visszariasszon; mert a rác igen jól tudja, hogy ily kis lármával nagy operatiót tudott mindig megszavarni, — és végre igen sajnálom, hogy ön épen úgy, mint a közönség, annyira megijjedt.

Én nem, — szerencsémre. S még ezen körülmény mellett sem, hogy mig Bemhez menék tanácskozni, az alatt megijjedt főtiszteim, egyik dandáromat Becskerekre Török-Becsére fárastták. Ez magyar természet, mely minden falut akar biztosítani. De ugyan mivel? hiszen csak öt használható zászlóaljjal bírok jelenleg, s ebből is kettő alig megy 400 emberre; ezen kívül nincs több kétdivízió lovasságomnál a minék ketteje alig 300 fővel. Mozgóim pedig, miután Földvár csá-

pata eloszlott s Niczky rabló csapata szökni akarván lefegyvereztetett,— alig tesznek többet 8000 főnél.

És mégis nagyhamar, a Bács biztosítására küldött őreim közeledése visszatérte Ó-Becséről a rácokat, s pár nap múlva rendeletemre Csúrogot elfoglalá, elpörkölé s a római-sáncokra újra betört, sőt ha dandárnokaim pontosan teljesítik kötelességüket, még többre is menendek.

Tehát nem kell oly hamar megijjedni, kivált miután egyszer már megtanulható a magyar, hogy halála többnyire az ily bizodalmatlanság. Vagy nem volt még elég Moór? nem Kápolna?

Bemmel én igen jó egyetértésben vagyok; de mindamellett kijelentem újra, hogy parancsteljesítés hozzám nem fér, és félek, hogy mint multkor is, ez az én sorsommal egy úton járó haza veszélyének előpostája. Szerencsétlen emberek! Engemet ön, és az ideiglenes miniszterek ez utóbbi rendelete, lelkileg megsemmisít. Ez elég!

Jellachich, nem az én föladatomban, noha ellene is van a Dunán Futaknál, Bezdánál és Bajánál egy kis erőm. S hát a győzelmes felső tábor, miért nem kíséri ellenét? Valóban igen szép volna, ha még azért is nekem kellene felelősnek lennem, hogy száz ezernyi ellenség legyőzésével foglalkozva, mért nem gátlám meg Jellachich átkelését.

Ilyesmiket ünnepélyesen visszautasítok magamtól. Mivel az orosz közeleg, előttem úgy látszik, hogy mint Windisgrätz közeledtekor, mindent elkövetendünk ismét, hogy egyetlen hazafi vezértünk, — ki talán Isten kegyelméből tudna valamit tenni,— elriasztassék vagy eltörpüljön.

Furcsa! ön nekem minap jutalmakat ígért, és most bántalmakat küld. Én be fogom a táborzást fejezni. Annyi gyáva és rabló nép;— annyi élheterlen kormánybiztos,— annyi ügyetlen főtiszt közt, csak óriási munkával, s magam a vésznek kitéve étel ital álom nélkül, testben lélekben szenvedve tettem azt, a mi történt; tettem pedig olyasokat, miket önök minden tábornokai éveken át fognak csak tehetni. És mindezt azon öntudatban, hogy a mult évi julius, augustus és september havakban, — ha bár ön ellen is — mentsem meg

a hazát, nem törődve a bántalmakkal. Még a Csajkás-kerület végképi kiirtására fogok pár napot szentelni, — az az: 14 nap múlva ismét leteszem a parancsnokságot. Azért is méltóztassék a felett rendelkezni, mivel 14 napon túl nem maradok az a mi vagyok.

Bemnek kívánságai általam eddig nem csak teljesítettek, hanem megelőztettek. És így lesz a 14 nap alatt is. Természetesen az eddigiek magam tervezete és nézetei szerint valának. A felelősség ezekért engemet nyom. Mai naptól fogva, miután köteles vagyok parancsait elfogadni, természetesen a felelős ő lesz. Ütközeteim enyémek; azért hát előre protestálok azon gyalázatos bánásmód ismétlése ellen, melyek egy érdemnélküli egyén (Görgei) mentegetései miatt engem merészlének a moori csata után is piszkolni.

A Csajkás-kerület tökéletes elfoglalását, ha ettől Bem nyílt parancsa nem tartóztat, vagy hadaim főresztét miatta oda nem vezethetem, saját műveim közé fogom számítani, valamint Bács és Bánát meghódítását.”

Ily zivataros lelkiállapotban hagyta el Perczel már máj. 11-kén Pancsovát, a midőn seregének egy részét ezen város további fedezésére hátra hagyván, maga Becskereknek, innét pedig Török-Becsének indult. E napokban Fejértemplomnál Bem is hatalmasan elpáholta az ellenséget, s Temesvár célszerű bekerítésének már-már vége felé közeledett. Bánát meghódítása ekkép be lőn fejezve; Perczel tagadhatlanul a magyar dicsőség több századokra ható obeliskját emelé itt föl; de melynek tetejét Bem aranyozta meg.

Bem és Perczel közt ez idő óta a tisztelet és szeretet legfinomabb viszonyai keletkeztek, s csupán e viszonyok hatalma birt oly bűverővel, mely az utóbbi zordon lelkét néha néha szelidebb érzelmekre olvasztá. Valamint neveik legközelebb állnak egymáshoz a forradalom győzelmeinek történetében, úgy arcképeik is együtt jelentek meg ezentúl a közönség előtt.

Mialatt Perczel seregét a Bánátból átszállította, a rácok Kamenicz felől egy aproche-vonalt kísértettek meg-
 ásni, a fürdő melletti sánetól a hegyek felé, mely foglal-
 kozást azonban a péterváradiaik ágyúzása miatt kénytele-
 nek voltak félbeszakítani. Tittelen nagy sürgésforgás va-
 la ugyan észrevehető, s az ellenség Jellachich s Puchner
 táborávali egyesülés készüléssel vala elfoglalva; de mi-
 nek közel megtörténhetéséről beebb a Csajkás vidékiek
 semmi bizonyost sem tudván s tapasztalván, hogy a magyar
 haderő ismét arra vonul, a várparancsnokságnál többen,
 s ezek közt Zsáblya községe újabb hódolatot tőn. Még
 csak Farkasdinnál lappangott egy csapatkája az ellenség-
 nek, mely május 11-dikén Kiss őrnagyot, — ki egy zász-
 lóalj gyalogság, egy szakasz lovasság s két ágyúval a ne-
 vezett helységet megszállva tartotta — vakmerően kezdé
 háborgatni, s a Béga tulpartján Perlasz alatt az erdőben
 elrejtőzve, alkonyatkor erősen tüzelt a szegedi nemzető-
 rökre. Erre Okolicsányi dandárnok, nehogy az ellenség,
 — mely a Béga körül egy komppal föl salá kóválygott —
 átjöhesse, másfél század gyalogsággal s néhány lovassal
 Perlaszt célszerűleg megrakta, az erdőséget, hol a rácozság
 elrejtőzve csak alkalomra várt hogy áttörhessen, — kö-
 rülkerítvén, néhány órai puskatüzelés által azt oda kény-
 szeríté, miszerint Perlasz alól minden ellentállás nélkül
 elhuzódnék.

Bács egyéb pontjain ez időben mindenütt teljes
 szélesend és nyugalom: a rácok nem mutaták sehol ma-
 gukat; a lakosság pedig inkább a kunság s békési tanyák
 felé látszott húzódni, mint lakaiba visszatérni. Ez a gon-
 dolkodó ember előtt nem jó jelenség volt s arra mutatott,
 hogy a jelennen uralgó általános szélesendet nem sokára a
 közelgő ellenség ágyúi verik föl. A nép százezernyi sze-
 me, mely hitelesebben lát mint minden kém a világon,
 nem roszul sejté a távolban mutatkozó fergeteg közele-
 tét; már tudta jól hogy Jellachich áttört vala a Dunán, s hogy
 oly sokszor megzavart tűzhelyei ismét csatatérül szolgál-
 landnak. A nép előérzete valóban nem is csalt; midőn

Perczel a Bánátból hadait kivonta, s Török-Becsén s Szeghelyen keresztül épen Tittel felé vezette, Jellachich a rá-
ookkal egyesült, s azonnal támadó harcot indított a ma-
gyarok ellen. Perczel napja alkonyóra fordult.

VII.

Kossuth nagy fontosságú rendelete Bács-Bánát politikai állása s a rác nép irányában. Különös tekintet a határőrvidék s Szerbia ellenséges tartására nézve. A miniszteri tanács intézkedései; a hadifisztek előléptetése, s a muszka invasio meggátlásának tárgyában.

A körülmények e bonyodalmát azonban sem Kossuth, ki azt igen távolról, sem Perczel, ki fölötte közről szemlélte, nem fogta föl kellőleg. A magyar ügy győzelmének válpercei rohamban közelgének; s előre lehete látni, hogy a haza sorsa Eszék, Pétervárad, Arad s Tömösvár körül egy pár hó alatt el fog dőlni. Perczel, bármiket is össze Kossuthnak, még is erősen hitte, miszerint a Bánát és Bácskaság meghódítása után semmi egyéb nem hiányzik azok biztosítására, mint Tittel bevétele; Kossuth pedig Budavár visszafoglalásával, befejezettnek hitte a szabadság ügyét. Így történt, hogy Perczel ép azon időpontban, mikor leghevesebben civakodott a miniszteriummal s Kossuthtal, és mikor azal fenyegetődött, hogy végkép visszalép a hadi pályáról, utasítást kért az iránt, hogy mily politikát kövessen a rácok irányában? Kossuth egész határozottsággal, mintha már biztos öbölben nyugodt volna a nemzet hajója, a következő levelet írta saját kezűleg Perczelhez az alvidéknek magyar állam irányábani viszonyai meghatározása érdekében:

„A hadi munkálatoknak a körülményekhez kellett volna alkalmaztatniok, a kellő óvatosság oly hadi tervet parancsolt megállapítani, melynek erélyes kivitelével az orosz invasiót (ha esakugyan megtörténne) föltartóztassuk, míg haderőnk-
 uj 50—60 ezer emberrel növelését végrehajtottuk; ha pedig az orosz invasio (minek elhárítására diplomaciai úton is dolgozunk) nem valósulna, az osztrák ellenséget tökéletesen megverhessük.

Ezen szempontokból indulva, midőn a megállapított hadi munkálatok illető részét saját kéziratomba zárva tábornok urral confidentialiter közlöm, egyszersmind buzgó hazaszeretetére támaszkodva kérem, hogy a ministertanács határozata folytán kelt hadügyminiszteri utasítás szerint a bács-bánati sereg főparancsnokságát azon szokott erélylyel viselni sziveskedjék, mely tábornok urat mind ekkorig győzedelemről győzelemre vezeté.

Azon belgrádi és konstantinápolyi irományok, miket Csurogról május 18-dikáról írott levelében közölt velem tábornok ur, előttem már tudva voltak.

Intézkedés történt, hogy a bukaresti consulatusoknál Fuad Effendi török császári főbiztosnál, az orsovai basánál, Karagyorgyevics Sándor hercegnél, Hassán basánál Belgrádon és Resid basánál, valamint Reis Effendinál a keleti diplomaciai lépések megtételének; Pancsovára pedig Kholman ezredes kívánsága szerint egy diplomaciai műveltségű s francia levelezésre is alkalmas egyén (Tessényi nevezett) meggyen, kit tábornok ur a megkezdett érintkezések folytatására fog használhatni.

A szerbek irányában tudósíttatni kívánja magát tábornok ur az általános elvekről:

Ezek rövideden a következőkben állanak:

Hatóságot és polgári gyakorlatot, nem nyelv és népiség hanem közjog, közös törvény és bizonyos territorialitás szerint lehet csak adni és gyakorolni; az osztrák kabinetnek azon szava: „Gleiche Berichtigung der Nationalitaeten,“ — ha azt másképp érti, mint úgy, hogy a polgári jogokban,

szabadságban és közálladalmi jótékonyságokban, mindenki nyelv és vallás különbség nélkül egyenlően részesíttessék; — ha mondom másképp érti: az nem egyéb mint haszontalan pusztá szó, melyet életbe léptetni ember nem képes.

Igy például ha az mondatik, hogy a szerbeknek Magyarországon vajdájuk legyen, ki minden magyarországi szerbnek főtisztviselőjét képviselje, ez oly nevetséges absurdum, melyet ember életbe léptetni nem képes; mert ezen elv szerint például egy pesti háznak lakosai, mint magyarok, tótok, németek, szerbek, oláhok, rácok stb. a szerint volnának különböző hatóságoknak alávetve.

Nationalitas szerint tehát, bizonyos kivételes hatóság csak azon esetre képzelhető, ha azon nationalitásnak kiszabott teritoriuma van.

De szerb territorium a magyar állodalomban nincs, és én azt hiszem: a nemzet sem fogna soha reá állhatni, hogy az ország területe akár nationalitások szerint, akár másképen dismembraltassék; mert az annyit tenne, mint Magyarország státuséletének halálát aláírni.

Tegyük föl, hogy Bács-Bánát szerb vajdasággá declaraltatnék: mivé lenne az ott lakó magyarok, németek, oláhok, nemzetiségi joga, és micsoda joggal kívánhatnának a szerbek ez alapon suprematiát?

Szerb vajdaság tehát, szerb provinciális gyűlés és minden hasonló ábrándok, a praxisban tökéletes ábrándok. Horvátországnak lehet bánja, lehet tartományi gyűlése; mert horvátországi territorium van; de szerb vajdaság, szerb provinciális gyűlés nem lehet; mert Magyarországon Szerbia nincs, hanem vannak az egy és oszthatlan ország földén vegyesen elszórt szerb nyelvű lakosok, kik azt kívánhatják, hogy reájok nézve is az országnak minden joga, törvénye, szabadsága közös legyen; de; — mert külön tartományuk nincs, azt nem kívánhatják, hogy az ország az ő nemzetiségük kedvéért földarabolassék, és számukra külön tartomány állittassék, mely aztán legfeljebb olyan viszonyban álljon a magyar kormányval, mint Szerbia áll Konstantinápolyhoz.

A hajdankori vajda nem volt egyéb, mint a még meg

nem telepedett bevándorló fegyveres népnek vezére; de miután többé külön szerb had nincs: külön vajda nem is lehet.

A mi pedig a nyelv supremáciáját illeti, azt csak nem juthat eszébe egy szerbnek is kívánni, hogy az ország parlamentjében száz nyelven folyjon a tanácskozás; valamint azt sem, hogy nemzetiségek szerint választassanak a követek; mert minden politikai választás, ismét csak territoriumok szerint történhetik.

Egy osztályban tehát, hol a lakosok vegyes népségűek, diplomatiailag nyelv kétségkívül csak egy lehet, és ez Magyarországon nem lehet más, mint a magyar. Vegyük föl például Moldvát; ott a moldvai népiséghez képest több magyar lakik aránylag, mint Magyarországon szerb, az összes népiséghez képest; és kinek juthatna azért eszébe a csangó magyarok számára Moldvában külön vajdaságot, vagy a magyar nyelvnek diplomáciai állást kívánni?

Minden nacionalitási túlhajtott theoriák tehát, vagy ábrándok, vagy a status-egység felbontására és Bács-Bánátnak és a Szerémségnek szerbiához csatolása irányzott párttitések; s ha az első: úgy lehetetlen életbe léptetniök; — ha a második: úgy lehetetlen megengedtetniök.

Én nem hiszem, hogy valaha komolyan számot adtak volna a szerbek maguknak arról, hogy a nacionalitási igények alatt mit értenek; vagy ha számot adtak, úgy az ország dismembrációját kívánják, — a mire nem fogunk rá állani. Mindezeknek folytán a nacionalitási kiengeszteléseknek csak következő módja lehetséges:

1-or, Közös jog, törvény és szabadság; nyelv- és vallás-különbség nélkül.

2-or, A szerb nyelvnek szabad használata nem csak a magán életben, hanem iskoláikban, egyházaikban és a mely községben többséget képeznek a községi adminisztrációban is.

3-or, Ha az esküdtszékek, a nyilvános és szóbeli eljárás behozatik, természetesen mindenki azon a nyelven védekezni magát a melyet tud; mint szinte, nem ügyvéd általi folyamodványt a kormányhoz, hanem maga személyében, panaszát ismét úgy terjeszti elő, mint tudja.

4-er, Vallási és egyházi ügyeiket minden felekezetek a kormány felügyelete mellett szabadon administralják; a görög nem egyesültek képviseleti alapon synodusokat tartanak; papjaik egyházi ügyeiket, matriculaikat a maguk nyelvén viszik; a népiskolákban a tanítás a nép nyelvén történik; papjaik és iskoláik a statusnak szintazon segedelmében részesülnek, mint akármely más nyelvű honpolgárok. Ezeknél többet adni annyi volna mint a más népfajokat elnyomni. Ez az, a mit nationalitás tekintetében concedálhatunk, és többet nem. —

A mi a határörvidéket illeti, ezekre elvem az, hogy az örökös katonai servitusnak, tehát a határőri szervezetnek is meg kell szűnni, s a határörvidéki lakosoknak ugy jogokban mint terhekben az ország többi lakosaival hasonlókká kell tétetni; földeiket szabad tulajdon gyanánt birni, polgári közigazgatást nyerni, liberalis községi szervezetet kapni, megyeszerkezetbe átalakíttatni, minden vagyonuk s tulajdonukkal szabadon rendelkezni, kereskedést, mesterséget szabadon választatni, stb.

Az álladalmi erdők, legelők és havasok használatára nézve szintazon alapon kell segregatio útján illetőségüket kikapni, mint kikapták volna az urbéri lakosok. A mi a személy, és vagyonbátorságot illeti: politikai vétséget, ha a pártütéssel fölhangynak, lehet amnestialni; de ha valaki másnak vagyonát ellopta, elpusztította s elrabolta, az vissza kell téríteni; mert a statusnak nincs joga Pálnak elengedni azt, mit Pétertől rabolt.

A mi végre a szerbiábólí fegyveres betörést illeti, erre rövid nyilatkozatom az: hogy itt semmi alkunak tárgya nem lehet; erőnek erőt teszünk ellene: és ha a szerbiai kormány alattvalóinak ellentünk háborut viselni enged, előbb utóbb arra fog minket kényszeríteni, hogy ezen népjogsértésért, Szerbiának háborút izenjük.

Mi Szerbiával békében, barátságban akarunk élni; de azt nem fogjuk tűrni, hogy egy szomszéd tartomány fegyveres erővel támogassa a bellázadást; azért: ha a szerb kormány a magyar nemzettől jó szomszedságot kíván, legyen & is jó

szomszéd, tisztelje a népjogot, s ne vélje hogy ennek lábbal tapodását a magyar nemzet, mely Ausztriával s minden orosz segítségével egyetemben igaz ügyében meg bir küzdeni, gyáván eltűrje s bosszúlatlan hagyja.

Mi nem fenyegetjük Szerbiát; sőt örömet nyújtunk neki barátságos kezét. Ha ő nekünk erre fegyverrel felel, mi is fegyverrel válaszolunk.

Ezek elveim, miket tábornok ur, mint a bács-bánáti seregök önálló főparancsnoka a rácokkali érintkezésben szem előtt tartani szives leend.

Kelt Debreczenben, máj. 21. 1849.

az ország kormányzója:
Kossuth Lajos. m. k.

A körülmények szorongató súlya, mit a muszka betörés itt-ott mutatkozó jelenségei s Henczi osztrák tábornok hősi megtartása Budavárában még inkább nehezítettek, a magyar kormányt is komoly gondokba meríték s szokatlan tevékenységre kényszeríték Debreczenben. Hogy az orosz seregök valóban közelednek, már több egyes becsapások igazolván a felső megyék s Erdély határain, — de meg Jellachich s Puchner bevonulásaik is nyilváníták, miszerint az osztrák kormány egyesített erővel törekszik a háborut Magyarország ellen folytatni: Klapka tábornok ekkori helyettes hadügyminiszter előterjesztése nyomán következő utasítást rekesztett Kossuth a főnebb közlött levélhez:

A több oldalról számos ellenséges hadakkal fenyegetett önsorsára hagyatott haza védelme, s a magyarseregök összhangzó működése szemponjából, május 20-dikán a miniszteri tanácsülésben ezen megállapodások történtek.

1-ör, A nemzeti hadsereg minden hadosztályának működési concentrikus és combinált irányban vezetendők.

És azért: a hadosztályi parancsnokoknak az eddigi körülményekben sarkallott azon hatósága, miszerint kiki az elébe szabott specialis célra önállólag s a többi hadosztályok körülményeire való figyelem nélkül vezérkedhettek: jövőndőre megszüntettetik, s minden külön hadosztályi parancsnok, a hadügyminiszteriumtól, mint az ország és honvédelem állapotát áttekintő középpontból veendő dispositióik irányát, miszerint az összes hadi operáció minden egyes részeiben concentrice legyen vezetve.

Mi végett a hadügyminiszternek Klapka tábornok ur által kijelentett azon készsége, hogy mihelyt vagy Budavára bevéve, vagy ha ez rögtön eszközölhető nem volna, annak ostromlása kisebb hadsereggel ostromzár alakjára leendő átváltoztatva, a hadügyminiszteri ügyek vezetését személyesen átveendi, úgy a nélkülözhetetlen egység, mint a hadsereg szaporításának, rendezésének s fegyverzeti, ruházati, fűlszerelési, elhelyezési és hadszertári organisatiója szükségének tekintetéből is helyeslő tudomásul vétetett.

Egyszersmind az is elhatározott, hogy jövőndőre a tiszti előterjesztések és kiténtetések körül a hadügyminiszter hatósága s illetőleg az ország kormányzójának legfőbb megerősítési joga teljes épségben annál inkább visszaállítandó, mivel a hadseregpáncsnokoknak e részben eddig gyakorlott csaknem korlátlan s az utólagos jóváhagyás körüli szabad intézkedést is úgy szólván nullificáló hatósága, az egy és oszthatatlan hadseregre nézve gyakran zavart okozónak; — más hadosztályoknál az egyenlő vagy magasb érdemre nézve sérelmesnek, a tiszti rang tekintélyére nézve pedig nem kedvezőnek tapasztaltatott. Jövőndőben tehát a seregpáncsnokok semmi főtiszti előléptetést, vagy a katonai érdemjel harmadik osztályávali kiténtetést addig ki nem hirdethetnek, míg előterjesztéseikre a hadügyminiszter helyeslő megerősítését nem veendő.

Főtiszti előléptetések s a katonai érdemjel második osztályávali kiténtetések kihirdetésére pedig a kormányzó előleges megerősítése is bevárando.

Tábornoki kinevezések s a katonai érdemrend első osz-

tályávali kiténtetés csak a miniszteri tanács előleges meghallgatása után fogván a kormányzó által megerősíttetni.

A hadparancsnokok mindazonáltal a harctéren s egyes rendkívüli vitéz tettek méltó jutalmaul tehetnek ugyan főtiszti előléptetéseket, s a katonai érdemrend harmadik osztályávali kiténtetéseket, valamint szinte törzstiszti (de nem tábornoki) előléptetés végetti előterjesztéseiket is nyilváníthatják; de erre a rendes katonai kötelességnek még oly hű teljesítése is soha elegendő alapul nem fog vétetni, hanem csak ha valaki magát a kötelesség körén túl rendkívüli vitéztett, vagy különös siker által kiténtette.

Mind ezekről a hadseregparancsnokok, maguk alkalmazása végetti a hadügyminiszterium útján, s ha tanácsosnak látszandik, maga az összes hadsereg is napi parancsa által azon hozzátétellel értesítendő: hogy ámbár a szükséges egység s összhangzás végetti a hadi munkálatok irányzata a hadügyminiszteriumtól fog kiszabadni, a stratégiai kivitel körüli dispositiók s operationalis részletes szabadság, természetesen a hadvezérek hatóságához tartozandik.

2-or, A jelen körülményekhez képest a hadsereg minden részeinek oly irányban kell alkalmaztatni, hogy az országnak a kettős ellenségtől megóvására egymást költsönösen segíthessék, s illetőleg concentratiojuk előkészíttessék. És ezért:

3-or A felsőmagyarországi hadi munkálatok főtámaszpontjaul Komárom tekintendő, úgy, hogy a legközelebbi hadjáratnál ne csak várerősség, hanem az ellenség bármi nagy haderejenek előnyomulását is akadályozható elsáncolt tábor minőségében jelenjék meg; s ezért a komáromvári őrsereg a főtáborból nyomban vagy 16,000 emberrel, nevezetesen a Damjanics- és Pöltemberg hadosztályokkal szaporítandó.

Ezen dunai hadseregnek nevezetendő hadtömeg rendeltetése leendő a Duna jobb és balpartja közti közlekedés biztosításán s Komárom vára ótalmán kívül a Duna jobb s az ország határszélei felé működni; a dunántúli megyéket az ellenségtől tisztán tartani, száguldó detechementok által azon megyékben az ujoncozást és a kormányhatóságát biztosítani.

Egyszersmind rendeltetése leszen szükség esetében a Duna balparti hadsereg működését összhangzólag előmozdítani.

Ha Budavárának rögtöni bevétele nem sikerülne s hosszabb ostromzárlat forogna fönn, szükségben az ostromzárlati hadsereg is ezen dunai hadsereg vezérének főparancsnokságához lévén számítandó.

Mely dunai hadsereg egyszersmind Komárom vára főparancsnokságával Klapka tábornok ur fog megbízatni, Guyon tábornok alatta a 8-dik hadosztályt vezényelendvén. Lenkey tábornok pedig az alakításban lévő osztalék hadsereg lovaságának parancsnokságával bízott meg.

4) A főhadsereg többi része, nevezetesen az eddigi Klapka és Aulich hadosztályok a Duna balpartjára szállandnak át s legelőbb és mindjárt a Nyitra és Vág mentében foglalván állomást, az ország felső vidékét biztosítandják és a dunáninnenli vidéket fedezendik.

Ezen dunaparti hadsereget további rendeltetésig Aulich tábornok vezérleti.

5-ör, Ezen hadsereggel összeköttetésbe hozatandó a Dembinszky altábornagy parancsnoksága alatti hadosztály, melynek rendeltetése az országot Gallicia felől biztosítani, s a Dunaparti operatióknak szélső jobb szárnyát képezni.

6) Dembinszky altábornagy jobb szárnyával összeköttetésbe hozandó az erdélyi hadsereg balszárnya, melynek feladata Besztercze felé az országot Bukovina ellenében fedezni.

Erdélyben ezenkívül az ortosi, tölgyesi, gyimesi passusokra, mint szinte a tömösi vöröstoronyi szorosokra figyelmet fordítani, s ezeknek megerősítésén s védelmén kívül Gyulaféhérvár s Déva bevétele, és az oláh lázadás valahárai legyőzése az erdélyi hadsereg legközelebbi feladatához számítandó.

7) Puchner serege a Bánátból kiverve, Orsova, Fejértemplom, Pancsova birtokunkban van, s a Bánát egészen, Bács pedig Tittelen kívül meghódítva lévén, Bem altábornagy az Erdélyből magával hozott sereget a Bács-Bánáti combinált sereg többi részeitől 12 ezer emberre kiegészítvén, ezzel s megfelelő számú ágyukkal Perlasz felől Tittelt beveendi (mi-

nél a bácsi oldalról s Péterváradról is támogattathatik), s ott a Tiszán átszállván, Péterváradot, úgy a kameniczi mint a karloviczi ellenséges seregek fenyegetéseitől s ostromkészsületeitől tökéletesen fölmentendi, s ennek végzetével a lehető legnagyobb gyorsasággal a Duna balpartján fölfelé sietend, s Jellachich mozdulatait figyelemmel kísérendi, a körülményekhez képest fogván majd meghatároztatni, valljon a Dunaparti hadsereg megerősítésére fogna-e rendeltetni, (s ez esetben annak fővezérletét vinni) vagy pedig a Dunán átkelve önállólag a nyugoti határszélek felé operálni, mely utóbbi rendeltetés kiváltképen Budavára bevételétől föltételeztetik.

8-or, A bács-bánáti hadsereg főparancsnoksága Perczel tábornokra bizatik, kinek legközelebbi feladata leendő a Tittelt bevételével végkép meghódítandó Bács-Bánátot újabb betörések ellen fedezni, s a véget Orsovát, Fehértemplomot, Pancsovát s Tittelt hatalmában tartva, Temesvár és Arad ostromzárlatát szokott erélyével folytatni. A blocad sereg és főnebb említett pontok közötti összeköttetést mozgó csapatok által föntartván, egyszersmind a tartomány belbékéjét is biztosítani.

A főnebbi dispositiók által az ország végvonala ékként kikerekítettván s a szükség esetébeni concentratiók is előkészítettván a dunaparti hadsereg előkészítésére, Erdélyből, melyet most közelben invasió alig fenyeget, egy dandár kivonandó; az ujoncozás, felfegyverzés és felszerelés a lehető legnagyobb erélylyel eszközözlendő; a központi tartaléksereg mielőbb kiállítandó; minden zászlóaljak kiegészítése siettetendő; s a löszerkészítés minden kivihető gonddal szaporítandó, mint szinte a hadsereg élelmezése kellőleg rendezendő. Komárom várának pedig minden szükségességekkel ellátása, minden mások felett sikeresítendő.

Mindezen határozatok úgy a hadügyminiszteriummal, mint általa az illető hadparancsnokokokkal a kellő figyelemmel köteleesség mellett közölni rendeltetvén, s azoknak végrehajtását a hadügyminiszter különös gondjai közé számítandván.

Kossuth-Lajos, kormányzó.

VIII.

Az új miniszterium Debreczenben. Vélemények Görgeiről. Klapka levele Perczelhez. Klapka mint a duna jobb parti seregek s Komárom főparancsnoka. Kossuth levele Klapkához. Ugyanannak Perczelhez. Török János értesítője Kossuthoz.

A függetlenségi nyilatkozatnak ápril 14-én (1849) történt nagyszerű megünneplése után, Kossuth mint országkormányzó, Szemere Bertalant bizta meg az új miniszterium megalakításával. Szemere maga a belügy-miniszterium vezetését vállalta el, a többi tárcákat pedig következőleg osztotta ki:

B a t t h y a n y Kázmér külügy, - D u s c h e k Ferenc pénzügy, - H o r v á t h Mihály, csanádi püspök a közoktatásügy, - V u k o v i c s Sebő igazságügy, - C s á n y i László a közmunkák, - Görgei Arthur mint hadügyminiszter közt. Ekkép az összes kormánygépezet, kivételével a hadügyminiszteriumnak, rendes működésnek indult; de a tengely mely körül az forgott, Kossuth, vala, Görgei állásán ideiglenesen Klapka helyettesítették.

A mint Klapka Debreczenbe jött, s udvarlását tevé. Kossuthnál, emez beszélgetésbe eredvén a hős tábornok, kal, igen kedvetlenül nyilatkozott Görgei hadi működéséről. —

„Én félek, hogy mi Budát nem vesszük be, csak a

drága időt vesztegetjük, ott a minek következtében aztán elveszünk,” — valának első szavai, s mire kinyilatkoztatta azt is, hogy Klapka, ki ideiglenesen a hadügy-ministeriumot vala vezetendő, örömeztőbb látná a táborban, mint Debreczenben.

Ezenben még mindig csak Mészáros Lázár vezette a hadügyminiszteriumot, ki mióta a haza ügyéhez esküvék, tántorithatlan kitartással kísérte mindenfelé a nemzeti kormányt.

Az ő föladata azonban ezen időben már csaknem elviselhetlenné vált. Mert a hadvezérek fékezhetlen becsérzete s a megvetéssel határos azon független tartása, miszerint a hadügyminiszterium intézkedéseit föl se vették, s parancsainak éppen nem engedelmeskedtek, teljes lehetlenné tőn valamint minden combinált hadműveletet, úgy a hadügyek vezetésében megkívántató pontosságot s rendtartást.

Bem Erdélyben, Perczel Bácskában s Bánátban, Dembinszky Felső-Magyarországon, Görgei a Duna felső részén s Buda előtt, mind oly független állást vettek maguknak, hogy a kormánynyal még csak levelezésben is alig állottak.

Ily nyomasztó körülmények közt vette át Klapka az öreg Mészárostól a hadügyek vezetését, miért is látván a végveszélyt, mely a vezérek tulságos hatalombitorlása s kevély önfejűsége által a hazát fenyegeté, először is figyelmeztető levelet irt Perczelhez; a muszkák betörésének hírére pedig miniszteri tanácsot tartatván, ezen tanács közmegegyezésével Kossuth által következő levelet intéztetett minden hadparancsnokhoz:

Debreczen, május 20. 1849.

Az orosz betörésnek valószínűsége s azon jelentékeny erősítések, melyeket az utóbbi időben az ausztriai főhadtek minden oldalról nyertek, e percben a honvédelem kérdését a kormány legelső s legmagasb gondjává emelék. Ez in-

ditott engem arra, hogy Klapka tábornok s hadügyminiszter által tett következő javaslatot elfogadjam:

Mostantól kezdve, saját hatályának kifejtésére, a kormány combinált honvédelmi tervezetével a nemzet minden haderejének a legteljesebb mértékben összhangzásba kell hozatni.

A hadmiveletekbeni önkénynek mely eddig tekintet nélkül az egésznek menetére, egyes hadparancsnokok részéről tapasztaltatott, meg kell szűnnie. Hogy ez megtörténhessék, valamint a honvédelemnek nagyban, úgy az egyes hadparancsnokok feladatait illetőleg is, a hadügyminiszteriummal haladéktalanul közölni kell.

Buda bevétele után azonnal, vagy ha ez nem sikerülne, egy zároló hadtest hátrahagyása után a felső Dunára más hadcsapatoknak elhelyezésével, Görgei tábornok a hadügyminiszteriumnak személyes átvétele végett rögtön ide fog jönni, s a honvédelmi ügyekben szükséges összhangzást előidézni. Előléptetéseket, kinevezéseket s rendjelosztogatásokat, mint ezek eddig a hadparancsnokok által a kormány tudomása nélkül önkényt történtek, a szükséges rend elérése tekintetéből jövőre a hadügyminiszter megerősítése nélkül a legszigorubb felelősség terhe alatt, nyilvánossá tenni nem szabad.

Csak a csatapiacon engedtetik meg, hogy egyesek érdemeit, azok mértékéhez képest a parancsnokok megjutalmazhassák. A miniszter tanácsnak ezen határozata s az országkormányzónak ezen határozatot illető megerősítéséről, valamint a hadseregek úgy az összes katonai hatóságok ezenel értesíttetnek.

K o s s u t h.

Amint előre lehetett látni, ezen erélyes hangon irt rendelet, a csaknem teljes önállósággal működött hadparancsnokokra nem tett kedvező benyomást. Perczel és mások azonnal reclamáltak e rendelet ellen, mely szerintők, nagyon is nagy hatalmat ruházott Görgeire, ki, mint

ők aggódtanak, ezen hatalommal a haza vesztére vissza is élhetende.

A vezérek nem kis mértékben döbbsentek meg azon a híren is, mely szerint Kossuth valószínűnek jelenté az oroszok betörését, s bár lehangolt érzelmeiket eléggé ügyesen palástolák, az arról kelt hiedelem mindinkább általánosodék. Perczel már ekkor kimondta, hogy a kocka fordultával Törökországba fog menekülni. Hivatalos lapok már május hó elején jelentették az orosz hadak közeledtét, s így a köznép is értesülve lón a bekövetkező veszélyről.

A közreműlet ezen percei közt mégis igen kedvezőleg hatott a nép hangulatára azon tény, hogy Görgei Budavárát május hó 22-dikén diadalmasan bevette. Bevégezvén missióját, azonnal sietett Debreczenbe, s átvevén a hadügyminiszterium vezetését, Klapka a duna-jobbparti seregek, a komáromi vár s elsáncolt tábor főparancsnokává lón kinevezve. Az örömittas kormány pedig készült visszatenni székhelyét Pestre. Görgeinek első miniszteri tette az volt: hogy Vettert a bács-bánáti hadak főparancsnokává nevezte, Dembinszkyt pedig, ki 10,000 főből álló harcász hadával Gallicia szélén állomásozott, Visóczykyval cserélte föl. Perczel és Dembinszky rendelkezés alatti állapotba tétettek; a második hadtest végre Aulich megbetegedése miatt Ásboth ezredes parancsnoksága alá helyeztetett.

Azonban a szép álom nem sokáig tartott. A magyar szabadságharc ezen déli verőfényét csak hamar villámterhes fellegek boríták el, és a kárpáti bércek szomorúan zengék vissza a közelgő fergeteg iszonyu robaját; mely az egész nemzetet kiirtással fenyegette. A muszkák betörése már nem pusztá hir, hanem valóságos tény vala, s a hadügyminiszterium máj. 21-dikén ugyancsak e tényre vonatkozólag következő rendeletet bocsátott a magyar seregek főparancsnokaihoz, s ezek közt Perczelhez is: —

*

„Komárom, mint elárkolt tábor, 30,000 emberrel az első és nyolcadik hadtestből ellátva az osztrák főhadssereg nyomulását gátolandja. E vár és a hadsereg vezére Klapka tábornok; helyettese: Ascherman ezredes.

A második és harmadik hadtest Aulich tábornok alatt a Duna balpartján állását a Nyitra folyó mentében veszi és különített csapatok által összeköttetésben álland Dembinszky altábornaggyal a Komárommal.

Ezen egyesített hadtestnek, mely majd a szükséges segedelem megérkeztével főhadssereggé alakuland, előleges feladata leendő a Duna balpartján az ellenséges erőt szemügygyel, a egyszersmind schackban tartani; a bányavárosokat fedezni és magának oly állást biztosítani, melyből a segedelem megérkeztével csakhamar ismét támadólag előre haladni lehessen. Visszahúzódási vonal Vác, vagy Miskolcz felé, mint azt tudniillik a körölmények kívánják.

Kmetty hadosztálya a főváros bevétele után Veszprém felé szállong és innen magát Komárommal összeköttetésbe teszi. Ezen szállongó hadosztály feladata a Duna jobb partján a vidéket védeni, magát annyira mint lehet megerősíteni; végre: ha Bem tábornok a Dunán átkél, ez, és Komárom közt az összeköttetést minél előbb megszerezni. Visszavonulási vonal: — Buda: benemvétele esetében Kmetty ezen hely további zárata végett a nevezett főváros alatt marad; itt minden kitelhető segítségkeket magához vön, és veszedelmeztes esetében, a főhadssereggel Esztergom vagy Pesten át csatlakozik.

A felsőmagyarországi hadtest Dembinszky altábornagy alatt, kisebb csapatokkal a szorosokat tartja; főerejével pedig amellet, hogy a főhadssereggel mindenkori közlekedésben áll, figyelmét a felső Vág-Dunára és Nyitra folyóra kiterjeszti.

E hadtest rendelkezése alá esik a Máramarosban és Beregben alakulandó Jurich alezredes hadosztálya is. — Visszahúzódási vonal: Miskolczon át a Tiszához.

Arad és Temesvár ostromára továbbá, a Bánát és Bácska biztosítására ugyanott maradand Perczel tábornok, egész hadtestével. Bem altábornagy tulajdon seregével; Perczel tábornok hadteste felével Tittelt elfoglalván és egy támadás által Pétervárt az ellenséges sereg zárata alól felszabadítván, a Duna balpartjára áttér s a folyamon (a cheval) felfelé halad, azután a hol és midőn a körülmények engedik, a Dunán átkél: ha pedig ez nem történhetnék, akkor a főhadssereggel csatlakozik, melynek parancsnoksága ezen esetben ő rá ruháztatik.

A tartalék erő Desewffy tábornok alatt magát egyik osztályával (Hadik) a közép; — másik osztályával pedig (Pulsky) a felső tiszta mellékén helyezi el, s itt magát tökéletesen kiegészítvén és rendezvén, várja a hadügyminiszterium további rendeleteit.

Erdélyben Czech tábornok viszi a hadi főparancsnokságot kinek főgondjai közé soroztatik az oláh lázadások végképeni elnyomása, Károlyvár bevétele és minél nagyobb számú segélyseregek Magyarországba való beszállítása.“

A hadügyminiszterium.

Perczelnek, mint említők, célja lévén Kamanicz és Bukovác felől megkísérteni Tittel bevételét, egy ünnepély után Ujvidéknek indította seregeit s ágyuit. Mellőzvéen itt a hadmenet egy hangu rajzképét, két érdekes levelet közlünk inkább az olvasóval, melynek egyikét Perczel ép ez időben kapta Kossuthtól; másikat pedig az alvidéki körülmények állásáról Török János a magy. gazdaság egyleti titoknak írt Kossuthhoz. Az első, mely Perczelnek egy, azon időközben írt magán levelére jött, s melyben Kossuthnak kijelenté, miszerint a haza tornyosuló bajai közt feledve egyesek igazságtalan bántalmait és saját egyéniségét a honfikötelesség érzének alárendelve — továbbra is elfogadja az alvidéki hadak főparancsnokságát, im következő: —

Édes Móricom! Az Isten áldjon meg szivességedért, hogy a Bács-Bánáti vezérletet megtartod, mire a haza érdekében biztosan számítottam is.

Az orosz közelg; máj. 19-én Jaszlóban volt; a szemtelen egy igen szemtelen proclamatióban nem pirult kijelenteni, hogy orosz segítségért folyamodott ellenünk.

Igazad van, hogy minden a concentratiótól függ; mi minden kitelhető módon állítjuk az új katonákat, hanem igen lényeges dolog a concentratióra nézve, hogy a veled is közlöttek szerint Bem a 16,000 emberrel minden haladék nélkül siessen fölfelé. Ha siet, ha minden seregvezér pontosan követi az elébe tűzött irányt és Isten segít, addig, míg az orosz a felvidéken pizmog, mi Bécsnél döntendjük el a kérdést; de ha nem megy combinált terv szerint az egész, akkor nagy baj érhet, mert a sereg Budavára bevétele után immár megkezdte a combinált tervszerinti mozdulatokat, s ha Bem nem siet, az egész combinatio dugába dől.

A kormány székhelyét sietnünk kell megváltoztatni a Pestre áttenni; mert különben pénz dolgában felakadunk; de ezt sem tehetjük addig, míg hírét nem vesszük, hogy Bem megindult. Azért kérlek édes barátom, légy magad is rajta, hogy Bem minden haladék nélkül teljesítse a mire fölhivatott; ha ez meglesz, úgy aggodalom nélkül nézek a jövő elébe.

Neked győzelmeid után Belgráddali érintkezésed nyitva van; kimondhatatlan ostobának vagy ájultnak kell a töröknek lenni, ha át nem látja: hogy ellenségünk közös s érdekünk egy.

Ha te fegyvert tudnál Belgrádból szerezni, a hazát mentened meg vele; mert minden ezer fegyver, annyi mint egy-egy új batalion; mert istennek hála ember volna elég. Ha valamely török ur erre neked segédkezet nyújtana, 15,000 darab fegyverért örömet adnánk neki 5000 darab arany prae-miumot.

Nagy és fontos kérdés a háboru által lakhelyeikről kiűzött magyar és rác néptömeg visszatelepítése; ha ez magá-

nak a néptömeg önkénye szerint fog történni, ismét elkerülhetlenek a zavarok és gyilkolások, és a magyar elemnek elnyomása. Ugy kell tehát azt eszközölnünk, hogy a Marostól és Szegedtől kezdve contactusban a tiszai magyar vidékkel, — tömegekben telepedjenek meg a magyarok, és a legfontosabb stratégiai helyek, kivált a Tisza mentében, szintugy compact magyar kezekben legyenek.

Ezen kicserélések és kiegyenlítések olyan complicált nagy munkát tesznek, hogy okvetlenül szükségesnek látszik egy commissiónak egyenesen csak ezen telepítés regulatiója végetti kiküldetése, mit haladéknélkül meg is teend *S z e m e r e*.

A Budán elvett ágyukból egy ostrom parquet állitunk össze, melynek destinatiója leszen Gyulafehérvárt, Aradot, Temesvárt, későbbben pedig Eszéket megostromolni, ha ugyan Temesvárt addig ostrom által be nem veszed.

Isten áldjon meg édes Móricom, sürgesd Bemet, és szerencsè legyen veled.

Debreczen, máj. 25-kén. 1849.

barátod:

Kossuth Lajos

A másik nem kevésbé érdekes tartalmu levelet, melyet Török János a „magyar gazdasági egyesület“ titoknoka irt Kossuthoz, közlésre annál is inkább méltónak tartjuk e helyütt, minthogy Török János Perczel alvidéki táborozásában kezdet óta tényleges részt vett, s mint szemes figyelmét mindenre kiterjesztő egyéniség, a körülmények ekkori állását nem kevesebb hűséggel ecsetli, mint bármelyik szemtanu. Sorai következők:

Kormányzó ur! Nem tisztii hivatalból, hanem szoros polgári kötelességből érzem magamat ösztönöztetve arra, hogy kormányzó urat magán tudósítással terheljem.

A tárgy sürgetősb s a percek vészesebbek, mintsem e

lépésében akár katonai formalitások, akár magán bosszúk föllelme akadályozhatnának.

A magyar ügy győzelmének criticus percei közelgetnek, s hazánk sorsa valószínűleg egy pár hét alatt az Eszék, Pétervárad, Orsova és Pétervárad közötti vonalokon fog eldőlni.

Jellachich hátrálló seregének üldözése a felső tábor által elmulasztatván, az most iszonyatos rablások s garázdálkodások közt egyesült Nugent, Theodorovich és Sztratimirovics seregeikkel, melyek 30,000 — sőt többre mehetnek. Pétervárad az eszéki ágyuk segítségével kemény ostromnak néz elébe. —

As alatt Perczel Mór tábornok alig hat ezerre menő rendes serege, e vár megmentésével s a titteli domb elzárásával foglalkozva, megeshetik, hogy Jellachich a Bánságba több ezer gyalogságot s legalább három ezred lovasságot átvett, mely erő könnyen elegendő lehetne Puchnerrel az egyesülést eszközölni, s így a tulnyomó erővel Temesvárt s Aradot, az amugy is gyenge ostrom alól fölmenteni.

A titteldombi ellenséges erő a Bánságból Perczel által kivert erő gyarapodva, ha kitör, igen nevelni fogja a veszedelmet, mert így a sok oldalú támadás következtében szétosztandó s különben is kisszerű bácskai erő nem leendő képes Ujvidék szorongatását sem hátráltatni, s Pétervárad támogatására, még ezen ut is elmetszetik.

Ha pedig Péterváradot elvesztenők, még rosszabbul állnánk, mint midőn Budapestet elhagytuk.

Ily leverő aggodalmak s történhetőségeknek okvetlen elejét veendette néhány ezer főnyi jól fegyvermezett sereg, mely pusztításokra időt nem engedve Jellachichot nyomban kisérván, ha az ellenségnek összpontosulását nem akadályozhatta volna is; de a bácskai sereg győzelmes működését hátróli támadása által hatalmasan biztosította volna.

Ha ily módon a Symiumba összegyűlt roppant ellenséges hadak ugyanazon oldalon semmisítették meg, akkor Tittel is, melynek posíciói minden magyarországi várat fölülmulnak, hamarabb megadná magát.

Lehet, s adja a mindenható, hogy Perczel Mór szeren-

csés geniusza, módot talál ezen. ujonnan feltornynosuló vész elhárítására is, azonban a körülmények jelen sivár helyzetében, arra kevés valószínűség mutatkozik, annál inkább, mert Perczel maga is el van felette keseredve az öt oly méltatlanul sértett számos bántalmak következtében; sőt minthogy nem maradhat titokban a sereg előtt sem a sok rágalom, melylyel az ügy érdekében innen eltávolított s némely, részint gyanús, részint gyáva törzstisztek előtt, kik a tábornokok nevét s a sereg katonai becsületét a kormány színhelyén mardosni nem átalják. Nem marad végre a közlehangolás hatása nélkül azon tény sem, hogy Bem, az eddigi diadalok legfőbb factora, kedvetlenül távozott el a Bánátból s vezérségét odahagyni kényszerül.

Reszketve a hazát fenyegető veszély miatt, siettem kormányzó urhoz fordulni, mint azon egyetlen egyéniséghez, ki nem csak legtöbb hatalommal bír e bajokon segíteni, hanem ki minden párton s eselszövényen felül állva, őszintén kívánja leghűbb barátjának hazamentő győzelmeit biztosítani s ez által egyszersmind a nemzet valódi függetlenségét s belső szabadságát megszilárdítani.

Mennyit ér gyöngé szavam, nem tudom; hogy a statusban magasabb helyzettel s tekintéllyel nem támogathatom nézeteimet, arról én nem tehetek; szerénytelenül soha nem tolok oda, hová hosszas évi sikeres munkásságom tán engem hívott; de a sors másokat emelt; azt azonban jól tudom, hogy valamint Kossuth Lajos nem szorul Török János tanácsára úgy közbenjárására Perczel Mór tábornoknak sincs szüksége.

Mindamellet minthogy meg vagyok győződve, miszerint kormányzó ur minden véleményt meglátol, mely bármely kis körből, csak a körülmények igaz forrásából emelkedjék: elmondom nézetemet.

Rögtön 6—8000-nyi segélysereg ideszállítása a gözhajói alkalmat használva, s néhány osztály lovasság, jó szolgálatot tehetne a meggyült bajnak orvoslására. Azért a hazaszent nevében ajánlván e szerény figyelmeztetésem a kormányzó urnak, s kérem soraimnak kellő figyelembe vételét.

Ki egyébiránt legőszintébb hódolattal maradok:
Gyurgewán, máj 31-én 1849.“

Török János m. k.

Szemere B. Perczel Mórnak!

„Barátom! A tanácsban lemondásod el nem fogadtatott. Nyugodjál meg benne. Tegnap ment hozzád rendelet új hadi terv alapján. De ma vévén Buda bevételének hírért, az változni fog alkalmasint. Történészünk Mészáros Károly, igen siet; nincs időm sokat írni; rohanva jönnek az események. Légy bizodalommal irántunk, s irántam. Én mindég igazmondó leszék irányodban. Kedvetlenül fogadtam el mostani helyemet, csupán kötelességérzetből;

A miniszteriumot oda rántottam a republica és demokratia részére, valamint a nemzetgyűlést, — s nekem ez elég. Légy hígadt s kitűző barátom mint voltam én, ezer gyanusítások dacára. Áldozunk mindent a hazáért. Isten veled s a haza nemtője.

Debreczen, máj. 22. 1849.

barátod:

Szemere Bertalan.

Csányi László ugyanannak

„Édes kedves Móríczom! Reszkető kezekkel írok hozzád, mert beteg vagyok; betegségem alig enged egy pár órát ágyon kívül tölteni. Ezen lázmentes órát szíves örömmel használok fel hozzád írásra, kitől erdélyi küldetésem oly sok időig távol tartott.

Légy meggyőződve arról, hogy én mindenkor meleg baráti részvételt kísérem lépteidet, tetteidet; s légy meggyőződve arról is, hogy minden becsületes ember méltányolva elismeri a te haza iránt tanúsított érdemeidet. S ezért tanácslom én, hogy neked a mostani pályán kell tovább is szolgálni; ismerje meg kiki tehetségét s azokhoz képest áldozzék a hazának.

Én elfogadom a miniszteri tárcát, bár nem vagyok megelégedve a kitűzött politikai iránynyal, — elfogadtam mondom nem azon hitben, hogy annak betűszerinti teljesítésével szközöljem honunk javát; hanem hogy a felmerülhető egyetlen-

ségeknél, mennyire birhatom, a kiengesztelésnek szolgáljak eszközközül. . . . Mi veszekszünk ugyan; de azért barátok maradunk.

Debreczen, máj. 23-án, 1849.

Hived:

Csányi László m. k.

Knithsanin szerb tábornok ugyanannak!

„Perczel tábornok ur! Azon gonoszságok, melyeket önnek katonái véghezvittek, fölülmulják Nérónak és Caligulának irtózatos művét; miért is ön, ha akarná sem lenne képes rabló nemzetét megzabolázni, önnek zsvány csordái annyira kirabolta elpusztítottak s fölégettek mindent, hogy ön-magának se volna már alvó helye, s ezért katonáival együtt mint kutyáknak kelle feküdnie több napokon át a gieurgewai s szentiványi szemétdombokon. Nem tudom, haragudjam-e vagy sajnálkozzam ön felett; haragudnom méltóságom alatt áll; sajnálkozást nem érdemel. Kérem önt. Perczel tábornok! milyen magyar nevelés ez, a 19-dik században? Vagy műveltség az, midőn önnek felei, követői, zsidói s országos bujtogatóinak a lengyeleknek kezeik még a templomoknak szentségeit sem kimélik?! Vagy önök, miként testvéreik a cigányok, nem kívánnak többé házakat birni, hanem apáik példájára sátrak alatt s földüregekben lakni? Gondoljátok meg, ha mi, és a mieink tetteiteket megtoroljuk, bizony ti is szabad ég alatt fogtok maradni.

En Szegedig jöttem már; de egyetlen templomot sem gyujtottam föl; azonban mindezeket nem említve most csak annyit mondok: ma reggel, midőn ti gyalázatosan futottatok, Zsábljáról több rablót és gyujtogatót fogtak el öreim közöletek, kik kettőn kívül, minthogy magukat megadni nem akarták, agyonlövettek.

En népemmel és tábornokaimmal Szeged és Debreczen felé indulok, mint hőshez illik; megfogom boszulni népem gyalázatát; de rabolni s gyujtogatni nem fogok. Most pedig egy nőt küldök hozzátok, mert nőkkel nem harcolok.

Maradván egyébiránt nektek — mint ti nekem.

Moschorin, június 5-én 1849.

Knithsanin.

IX.

Kossuth, Klapka és Görgei levelezéseik a június és július havában előfordult honvédelmi intézkedések s események tárgyában.

Mielőtt Klapka Komáromot elhagyta s a földunai hadjáratot újolag megindította volna, valamint Kossuth úgy Görgeivel is közölte nézeteit a tett védelmi intézkedésekről, mint egyszersmind az általa szervezett komáromi elsáncolt tábor befejezéséről, kinyilatkoztatván egyszersmind, hogy a hadügyminiszterium által korábban készített védelmi tervszel annyira nincs megelégedve, miszerint hajlandóbb lenne inkább lemondani a várparancsnokságról, s átvenni az első hadtest vezényletét, — ha csak, ama tervszelen módosítás nem tétetik. Kossuth e nyilatkozatra következőleg válaszolt:

Az ország kormányzója Klapka tábornok urhoz.

Kedves tábornok úr!

Mi a kormánynyal Pestre érkeztünk; a nép leirhatlan örömszajjal fogadott bennünket. Az, mibennünk a nemzeti szabadság és függetlenség eszméjét üdvözölte. Junius 2-dika és 3-dikáról itt és útközben, két levelét kaptam önnek. Feleletem azokra következő:

Én azt littem, hogy azon hadügyműködési tervszet, me-

lyet ön a miniszteri tanácsban Debreczenben előterjesztett, s melyet mi el is fogadtunk, a mi barátunk Görgei beléegyezésével, ön által készítettet, és én nem is kételkedtem, hogy önnek Komáromba történt elmenetele alkalmával azon tervezet egyideileg ki is fog vitetni. Én az ön parancsa alatt álló tábornok következő létszámra tettem: a Komáromi várórség 8000 ember; Kmetty hadteste 4000; Damjaniché 7500; Pöltenbergé 8000; összesen 27,500 ember.

Ha azonban harctani okoknál fogva ezen idő alatt Damjanich hadteste a balpartra helyzetetett volna is, mely továbbá ez oldalról, Komárom földözésére is szolgálhatott volna, arra mégis egész bizonyossággal számítottam, hogy az ön csapatai még mindég fölruhnak 20,000 emberre, melyek kiegészítése rövid idő alatt 25,000 emberre eszközölhető.

Ha ez nem így van, úgy én megvallom, hogy én némi aggalmaktól menekülni nem tudok, és én kénytelen vagyok önt nagyon megkérni, hogy a hadügyminiszteriummal személyesen értekezék az iránt, miszerint azon hadműveleti terv a maga lényegében mielőbb fogamatba vétessék; mert én a mily nagyon meg vagyok győződve Komárom fontosságáról, azt én mégis igen nagy veszteségnek tartanám a hazára nézve, még az esetben is ha az csupán csak egy erősség nem egyszersmind egy nagyszerű elárkolt tábor lenne, — hogy ha ön a maga képességeivel, melyek nagyobb cselekvési kört igényelnek, s a szorongatások ezen korában a hazára nézve oly megbecsülhetlenek; csupán Komárom őrizésére lenne kárhóztatva, mit mások is teljesíthetnek.

Én egyébiránt minden órán várom vissza Vukovics minisztert a maga bánati missziójából s ő általa azon 12—16,000 ember mozgosításáról a hirt, kik ha még nem helyeztettek Bem parancsnoksága alá, nagy részben azonnal hadtestébe soroztathatnak.

Addig is azonban ezen a hiányon ujjoncozás által kell segíteni. Ezen cél elérésére szükséges: hogy a hadügyminiszterium s ugyanaz által én is, az embereknek a zászlóaljanknál előforduló fogyatkozásairól valamint a had kiegészítésére

átvett ujoncok felől szakadatlanul értesítsünk, ezen ügyet én önnek különösen szívére kötöm.

Holnap okvetlenül gondoskodandom arról is, hogy az ujoncok számára 1000 darab teljes nyári öltöny s valaminat a komáromi hadtest, úgy Győr előtt állomásozó csapatok részé- a jövő héten ugyanannyi elszállíttassék.

Itt én valóban nem találtam oly nagy előkészületet, mint azt nekem Lukács ígérete szerint gyanítanom kelle. Hanem egy kedvező esetben én azt elkerülhetlenül szükségesnek találom, Komáromban egy fiók fegyver- s lökupakgyárat állítani, valamint aztán löpormalmot s ruha-bizottmányt is.

Ezen célra én önnek Székelyt ajánlom, a kit ön is mint ügyes és becsületes embert ismer. Hogy ha ön őt árubizomá- nyosnak vagy szállítmányozónak hiszi alkalmazhatni, úgy ér- tesítsen ön engem arról, hogy én őt önnek elküldhessem. A kurir 100,000 forintot visz önnek, holnapután ugyanannyit fo- gok küldeni.

Kérem önt, hogy a vármunkálatok s erődítvények körül minden lehető erélyt fejtsen ki. Én gondoskodni fogok, hogy ön pénzdolgaiban semmi hiányt ne szenvedjen. A szükséges munkaerőt pedig Ujházy kormánybiztos fogja önnek kiszolgál- tatni.

Az iránt, hogy támadólag avagy védelmezőleg keljen-e magunkat tartani, azon szilárd meggyőződésben élek, hogy mennél tovább halogatjuk a támadást, annál harcképesebb lesz az ellenség velünk megmérkőzni, s annál nehezebb lesz sikert aratni. Mert az erők kifejtésénél az ellenségnek sokkal kevesebb akadályokkal kell megküzdenie mint nekünk, mint- hogy a fegyverben nálunk igen érezhető a hiány. Az én véle- ményem szerint igen előnyös lett volna: a saját erejökre kor- látozt osztrákokat azon hosszú idő alatt, mialatt az orosz betörés előkészítettett volna, megtámadni, s legalább a Lajtháig nyomni. Hogy már most e pillanatban mennyire legyen ez tanácsos, azon erőtlől függ, mennyi az ellenség rendelkezésére áll. Ha az igaz, hogy az ellenségnek a balparton csak 15,000, a jobb parton pedig 25,000-nyi embere állna,

ugy mi, ha sietünk, itt is ott is megverhetnök azt. Én e tárgyról Görgeivel fogok beszélni.

A hadműveleteknél egyébiránt legfőbb dolog, hogy Komárom teljes védelmi állapotba helyeztessék.

Lahner tábornok kijavítás végett ezer darabb fegyvert küldött Komáromba. Én alig hiszem hogy az ottani gyár oly állapotban legyen, miszerint azokat hamarjában helyrehozhassa. Ez utóbbi esetben kérem önt, hogy azon fegyvereknek egy részét küldje vissza, hogy én azok kijavítását az itteni puskamivesek által eszközöltessem.

Lahner tábornok 500 mázsa salétromot is szállíttatott Komáromba, hogy az, az ott föltalálendő puskapormalomban földolgoztassék. Mikor történhetnék ez? Valóban jobb lett volna ezen salétromot más, már kész malomba küldeni. Mihegyest ott a puskapormalom készen lesz, akkor én elégséges puskaort fogok önnek küldeni.

P e s t, június 8. 1849.

K o s s u t h L a j o s.

Klapka Győrben kapta ezen sorokat, hová néhány nap mulva Görgei is megérkezett, hogy a főnforgó különzeteket személyesen kiegyenlítse. A harmadik s illetőleg Komáromba rendelt hadtest helyett ekkor a Budáról nem rég Pápára indult Kmettyféle hadosztály vezérlete bizatost Klapkára 4—5000 s megerősítésül adott ujoncon kívül. A Duna balpartján álló hadseregnek végre egyelőre Görgei egyenes parancsa alatt kelle állnia. A Duna jobb partján s a Csalóközben az elárkolt tábor s a komáromi vár földözetére maradt tehát Klapka parancsnoksága alatt: a hetedik és nyolcadik hadtest; továbbá Kmetty ezredes hadosztálya, egészen 29 zászlóalj, 28 eskadron s 76 ágyú.

Julius hava borus napokkal virradt föl a magyar házára. A Győr mellett s a Vágnál elvesztett csatákban a szabadságharc ügyének föltartóztatlan hanyatlását szemlélék a hazafiak, kivált a fővárosban. Pest búsan komor tekintetet vett föl, s a bezárt baltok, a dunaparton dolog-

talánul s nyugtalan kíváncsisággal hulámzó tömérdek embercsoport, az itt ott keresztülsiető ujoncok, sebesültekkel érkezett szekerek, a lóto futó nyargancok s szállítandó ágyuk le s föl vontatása, aggasztó események sejtelmét ébreszték a polgárookban.

Az osztrák hadak ugyanis Haynau parancsa alatt a Gönyőtől Győr fele terjedő vonalon Győrből június 29én Mezőörs fele nyomultak s a balszárnnyal 30-kán már Ácsnál voltak, míg a közép haddal Igmánd és Bábolna után Kis-Bért szállották meg. Julius 1-jén az ácsi erdőségekből már megtámadták a magyar előcsapatokat, s mintán Csém és Harkályt a kellő földözettel megrakták, volna, a komáromi elsáncolt tábor megrohanására készültek. A magyar hadak vezérei ezenben, t. i. Görgei és Klapka, ezen mozdulatokra szintén mindent megtettek, hogy az ellenséggel szembeszállhassanak. Nevezetesen 22,000 emberrel, 4,000 lovassal s 124 ágyuval oltalmazták az elsáncolt tábort, melynek védelme, a második, harmadik s hetedik hadtestet ez alkalommal Pöltenberg tábornok a harmadikat Leiningen gróf s tábornok, a második hadtestet végre az elsáncolt tábor belsejében mint tartalékot Kászonyi ezredes vezényelte. Julius 2-kán korán reggel tett támadást az egyesült osztrák- orosz főtábor Igmánd és Ács felől az elsáncolt komáromi tábornak indulva, mintegy 50,000 emberrel. Rettenetes volt a küzdelem mindkét részről; s estve kilenc óráig tartott, a midőn az ellenség roppant veszteséggel kénytelen volt előbbi állomására visszavonulni; a magyarok pedig Ó-Szöny felől az elsáncolt táborba. A magyarok veszteségét halottakban és sebesültekben 1500 emberre teszi Klapka, az osztrákokét ellenben, kik Duna partján, a monostori sáncokban s eltemetlenül heverték szerteszét, két annyira. Görgei maga, oroszlányi bátorsággal harcolt ezen ütközetben és súlyos sebet kapott. S midőn Klapka a csataterőről szállására tért következő tartalmu két levelet kapott Kossuthtól:

I.

Az ország kormányzó Klapka tábornoknak.

Kedves tábornok ur!

Görgei a nekem adott s egy miniszter s két tábornok által biztosított szót megszegte.

Neki hadügyminiszternek kell megmaradnia; de a főparancsnokságot tovább egy pillanatig sem viheti már. Mészáros altábornagy van főparancsnokká kinevezve.

Görgei tán nem fog engedelmeskedni. Az gyalázat, az árulás lenne, mint az ő szószegése, s miként az ő önalárendeltsége Bayer befolyása alatt, határos az árulással.

Az valami rettenetes a mit ő nekem ír!

Tábornok ur! a hazának sőt Európának szabadsága függ attól, hogy most a táborban semmi egyenetlenség, semmi pártviszály ne támadjon.

Én önben egy római jellemet tisztetek. Mindenek előtt a haza és a szabadság! Támogassa ön Mészáros altábornagyot ennek okait én közölni fogom önnel. Isten és a történet fognak felettünk itélni.

Én önben tábornok ur nem fogok csatlakozni!

Pest. július 1. 1849.

K o s s u t h
országkormányzó.

II.

Az ország kormányzó Klapka tábornokhoz

Én ezennel értesitem önt, hogy én az ország által reám ruházott hatalom erejénél fogva, a minisztertanács meghallgatása s határozománya szerint, mai napon a nép nevében, hazánk hadcsapatainak főparancsnokává Mészáros Lázár altábornagyot neveztem ki. Ennél fogva rendelem és parancsolom a

nép nevében, hogy a hadtestek, hadosztályok, várparancsnokok s főleg az egész tábor, az ő intézkedései s rendeleteinek föltétlenül engedelmeskedjenek, sőt mint törvényes főparancsnokot megtörhetlén kötelességnek tartsák megismerni, s a hazaárulás büntetésének súlya alatt senki ellenkezőleg ne cselekedjék.

Az önnek annyi hőstett s önfeláldozással megpecsételt hazaszeretetére kérem a nép és szabadság nevében: hogy ezen rendeletet saját hadtestének pontos megtartás végett mindenki vel tudassa s megtartassa.

Az egységet, mely a jelen vészteljes pillanatban egyedül mentheti meg hazánkat s Europa szabadságát föntartani, s hazánk és a szabadság megmentésére az ön megpróbált hűsége, loyálisága s hőslélekével, minden személyes tekinteteket félretéve, minden erővel közrehatni, miért is én önnek a haza háláját, az öntudat magasztos jutalmát és a történet méltánylását benső tisztelettel ezennel biztosítom.

Pest, július 1, 1849.

Országkormányzó:

Kossuth L.

A hadügyminiszter távollétében:

Szemere,
miniszterelnök.

Mi ragadta Kossuthot ily kétségbeejtő jajongásra? Mit művelhetett Görgei hogy a kormány a vízbefuldoklózhoz hasonlólag, a még tegnap istenített, hőst magától eltaszítva, egy sokkal ügyetlenebb aggasztján kezére bízta a honmentő seregek vezérletét? Semmi egyéb, mint egy alaptalan elrémülés, melyet Görgei néhány száraz sorai idéztek elő. Miután t. i. Görgei már Győrt sem vala képes tartani s táborával a komáromi sáncolatok mögé kényszerítették vonulni, egyenesen megírta a kormánynak: „hogy az ellenség túlnyomó ereje miatt ő a fővárost többé nem fődözheti, s hogy a Duna jobb partját is kénytelen földadni s Komárom falai közzé zárkozni. Ennélfogva ha tetszik a kormánynak Komáromba jöni, ám jöjjön; ha pedig nem: gondoskodják magának más székhelyről s küldjön minél több hadkészletet.“ Növelte ezen rémüle-

tet Ludwig kormánybiztos jelentése is, ki ép ez időben Görgei táborában tartózkodván ezen rövid de megdebbentő jelentést tette a kormánynak: „Szabaduljon a ki tud!” Pedig mind ezen jajkiáltás akkor történt, midőn az osztrák seregek még legnagyobb részt Győrben volt! A kormány azonban az ijedelem ezen első perceiben nem nyomozódott többé a dolgok valódi állása körül, hanem még az nap nagy sietséggel elnapolta az országgyűlést, felfüggeszteté a bankjegyek gyártását, a raktárakat kiürítetté s minden készletet Czegléd felé szállíttatott. Tudvalevő dolog az is, hogy a győri csata után Görgei azon parancsot kapta a kormánytól, miszerint egész táborával rögtön nyomuljon Pest felé s fűdözze a fővárost. Ő ezt megígérte, s miután adott szavát meg nem tartá, nem tördött senki mulasztásának netaláni alapos okaival. A kormány maradott tehát Mészáros kinevezésénél; készült elhagyni Pestet, intézkedék a további hadműveletről s Kossuth és Szemere aláírásával következő levelet intézet Klapkához:

Az országkormányzó Klapka tábornokhoz:

Pest, jul. 3. 1849.

Polgár tábornok!

Ezen cimmal üdvözlöm én önt, hogy kifejezhessem s mit én a haza nevében öntől várok: értem a polgári érzelmet; ön engedelmeskedni fog s a haza meg van mentve.

Ön marad Komáromban s a vár és az elsáncolt tábor fődezetére megtartand 18,000 embert. A többi hadtesteket Nagy Sándor fogja levezetni. Az által, hogy ön az ellenséget megverte, kívánságom, miszerint a hadsereg az Aldunánál összpontosíttassék, kivihetővé tétetett.

Ezen szándoknál pedig annál inkább meg akarunk maradni, minthogy Arad, s ez által 66 ágyu, 2000 mázsa lőpor s 1500 darab lőfegyver a mi kezünkbe esett.

Az elfogott tisztek Debreczenben kicsapongásokat követtek el, mire a nép őket, agyonverte.

*

Mi Perczel számára 48 óra alatt 8000 honvédet s négy osztálynyi huszárságot hozunk össze.

Valameddig s valamikor csak ön a várban van: Ascherman az ön parancsa áll mindenkor.

Bizodalom és kitartás!

Eljen a haza!

Kossuth országkormányzó.

Szemere miniszterelnök.

Julius 6-kán Pestről még egy iratot intézett Kossuth Klapkához. Ezen irat következőleg szól:

Ma érkezett meg Visovszky tábornok a maga hadcsapataival Czeglédre; holnap teszi magát mozgásba Körös, Keskemét és Szabadka felé.

Perczel tábornok, kinek rendelkezésére 10,000 embert adtunk, holnapután teszi magát át a Tiszán; előőrsei ma már Kis-Ujszállásnál állanak, s hadcsapatai egy része Törökszentmiklóson és Szolnokon; az ellenség a Tiszánál állomásozik. A népfölkelés egyébiránt erőlyesen megy, s mihelyest Perczel a Tiszát átlépte, őt egy egész tömeg támogatandja. Nagyváradon egy 5600 embernyi fölfegyverzett néphad áll 1200 honvédel, 650 huszárral s 8 ágyuval.

A tiszántuli vidéket illetőleg engem nem aggaszt semmi gond, miután Erdélyben az állapotok jelentékenyül megjavultak. Azon oroszok, kik Szebenből indulva Háromszékbe betörték s Kézdivásárhelyt elfoglalták, nagy sietséggel vonultak vissza ismét Szebenfelé egész a háromszéki határokig, és pedig oly nagy rendetlenségben hogy Sepsi-Szentgyörgynél saját élelmi készletöket is hátrahagyták. Így értesítenek jul. 3-dikáról. Bem Tekéről indulva Beszterczének nyomul az ellenség ellen s erősítéseket vön magához, miáltal ő hátulról többé nincs fenyegetve, s reményli, hogy a szemközt álló ellenséget megveri.

Ennek folytán rendelem s a nép nevében pontos teljesítését követelem:

1. Miután a haditanács csak azon tárgyakkal foglalkozott, melyek egyedül a hadműködésekre vonatkoznak, annál fogva gondja legyen önnek, hogy a haditanács csakis ezen

cselekvési körre szorítkozzék s az országgyűlés és kormány rendeleteinek bírálgatásától mindenkor távoltartsa magát, a mi a hadvezetés természetével teljes ellenmondásban is lenne. Ön ezen rendszabályt szoros felelőség terhe alatt teljesíteni s teljesíttetni fogja. Én csak azt sajnálom, hogy eddig nem történt.

2. Miután az ottani kormánybiztos ur Ludwig János a tábortól elhivatik, annak helyébe Bónis Sámuel neveztetik ki, a kinek kötelessége a haditanács tárgyalásainál résztvenni, nem azért ugyan, hogy ő magát a kotona, tactikai vagy éppen stratégiai intézkedésekbe ártsa; hanem hogy a tábornál ez által is képviselve legyen a kormány s hogy ez uton a politikai s hadi munkálatok közt összhangzás hozassék létre.

Magától értetődik, hogy amennyiben a kormánybiztosnak egyrészt kötelessége a fölött örködni, miszerint az érdem megjutalmaztassék, úgy más résztől arról is gondoskodnia, hogy az ország törvényei, a kormány intézkedései a miniszterium által szilárdon megállapított hadműveleti tervek s az általános polgári szabadság egyéb érdekei hűségesen fogantatossittassanak.

Mindezzennél fogva ön Bónis Sámuel mint a kormány képviselőjét oly bánásmódba fogja részesíttetni, mint milyen az ő állásához szabva van.

A nemzet és az annak akaratából származott kormány, elismeri, méltányolja, s a hála mély érzetével tiszteli a hősiséget, mivel ez által mentetik meg a hon az ellenségtől; hanem a haza nem csak az ellenség keze, de belső pártviszályok miatt is elveszhet. Az ellenség által okozott halál tiszteletteljes lehet, ámde az önkezünk által okozott, gyalázatteljes; mivel az a nemzet öngyilkossága.

Tábornok ur! Ön római jelemmel bir.

Én önben nem csupán a vitéz harcost, hanem a szabadságszerető polgárt is tisztelni tanultam, és ezért az az én rendíthetetlen hitem, hogy ön a kormányt gyámolítani fogja mind a haza végvédelmezésében, mind a szabadság föntartásában.

Buda-Pest, július 6. 1849.

Az országkormányzó:

Kossuth L.

A miniszterelnök:

Szemeré.

X.

A főhadparancsnokság s Kossuth levelezése Klapkával és Görgeivel, július elején. Haynau közeltése. Csata Komáromnál, júl. 11-én. Kossuth utolsó levelei.

Hogyha Kossuth a főnebbi irat helyett személyesen megjelent volna a táborban, minden rendbe jöhetett volna még, s a hadsereg nem lett volna egy kétes bizonytalanság nehézségeivel küzdeni. Mert Görgeit szerették ugyan a hadcsapatok; de ezen vonzalmat Kossuthnak minden, szívet megnyerő ékesszólása s roppant tekintélye, könnyű módon paralyzálhatta. S Görgei a kormányzó jelenlétében semmi esetre sem bátorzkodott volna a kellő engedelmisséget megtagadni vagy oly ármányokat szőni, melyek a kormány minden üdvös intézkedését megghiúsíták. Kossuth azonban ez időben különben igen csekély erélyt fejtett ki, s lelkét bizonyos elmarjultság szállta meg, s lehet, hogy vagy nem volt elég bátorsága szembe szállni Görgei fenyegető dacával, vagy tán barátai is tartóztatták attól, kiknek ő csaknem rabjuk volt. Ezenkívül Mészáros is csak úgy immelámmal vitte a dolgokat; a tábornok szintén távol tartá magát s így minden attól függött hogy egy részről mily lépésre határozza magát Görgei, más részről mily sikerrel fog mozogni Klapka. A következő levelek még inkább földerítik az ekkori zilált helyzet vigasztalanságát.

A főhadparancsnokságtól a földunai tábor parancsnokának Komáromban.

„Minekutána a legjobb idő elvesztegetve s a Duna jobb partja Neszmélynél az ellenségtől megrakva van, s tán a körülfekvő magaslatok is ellenséges kezekbe jutottak, én önnek mint katoná azon tanácsot, s mint főparancsnok azon rendeletet adom, hogy az ide rendelt több mint 40,000 emberből álló egész tábornak, inkább Komáromban tartsa meg, mintsem hogy az ellenséges vonalon egy kétes áttörési kísérletet merényeljen, s magát üldözöbe vesse. Mindenesetre el ne mu-

lassza a 3000-nyi lovasságot, miután ön különben se lenne képes Komáromban oly sok lovasságot tartani,—Paks felé küldeni, hol az átmenetelre egy kész híd áll már rendelkezés alatt.

Mészáros Lázár,
altábornagy s főparancsnok.

A főhadparancsnokság Görgei tábornoknak.

Pest, július 9. 1849.

„Én kérem önt a haza nevében, melyet ön oly nagyon látszik szeretni, hogy nyilatkozzék: vajjon akarja-e magát alávetni a kormány rendeletének, s hogy vajjon elhatározta-e ön a hadsereget ide levezetni, hogy tudhassuk, mihez kelljen magunkat tartani. Mert itt hiába számoltunk mi az ön hadsapataira, melyeknek másutt kellend alkalmaztatniok, hogy ha ön ide nem jön.

A haza veszedelemben van s ezen veszedelem az ön késedelmezése által mindinkább nagyobbodott. Ha ön ennél fogva ezen veszély elhárítására közrehatni akar, úgy sürgetőleg szükség, hogy a duna-balparti hadsapatok mozgásba tétesse-nek, miután Klapka tábornok értesítése szerint a híd a budai oldalon már összeromboltatott volna. Még most mozogni lehetséges, mivel az ellenséges előrsők e hó 8-án csak Harsány-nál állottak, s mert a Tiszán túl, hol Debreczen mellett az ellenséges erő föllállítva van, részünkről az ellen tüntetés fog tétetni. Így Vácot 3—4 nap alatt még el lehetne érni s az ottani 18 fontos úteget, mely az oroszok ellen jó szolgálatot teend, elvinni.

A mi hidátjáratunk Baja mellett, hol azt Wehle százados 24 óra alatt ütötte össze, már kész. Ha az használhatatlan lenne, úgy már előkészületek tétetvék miszerint 15,000 ember ágyukkal s egyebekkel 24 óra alatt átmeessen.

Én még egyszer föl hívom önt, nyilatkozzék, hogy mit gondol cselekedni? Nagy Sándor tábornok Vác és Gödöllőre van rendelve. Én Czegeleden várom ön válaszát.

Mészáros Lázár,
altábornagy s főparancsnok.

Az országkormányzó Görgei tábornokhoz.

Czegeled, jul. 8. 1849.

Senki sem érzi jobban mint én, azon megmérhetetlen szükségességet, miszerint a hadsereg pénzt kapjon; senki sem tudja jobban mint én, hogy mily rossz benyomást teszen az, hogy ha a nép szolgálmányai nem készpénzzel fizettetnek. Azonban mint-hogy ön 29. vagy 30-dik júniusban azt írta, hogy a kormány-nak Pestről el kell sietnie, mivel az ellenséget tovább föl nem

tartóztathatja, sőt hogy ön attól már túlszárnyalva is van, s a főváros egészen födőzetlenül állna, a kormánynak kötelességévé lön, hogy a bankjegysajtót megmentse. Az már most meg van mentve; de 14 napig semmi pénzt sem lehet teremteni. Ez a következése a hirtelen feloszlásnak, melyen én nem segíthetek. Ennél fogva nincs már most más mód, mint néhány napig mindent, a mit csak nyugtatványok vagy utalványokkal födőzni lehet, készpénzben nem fizetni. A készpénznek ennél fogva csak a katonaság fizetésére kell fordíttatnia.

Legyen ön tehát szíves az élelmezési felügyelőséget oda utasítani, hogy az a maga utalványait a hadügyminiszteriumhoz Szegeden fizetés végett 14. nap alatt kiállítsa.

Én már egy kölcsönt is megkísérlék kieszközölni Budapesten, és kaptunk is egy fél millió forintot. Ebből küldtünk Komáromba 200,000 forintot, s fizettük a júliusra eső hadiköltségeket.

A fő hadikasszák, melyeknek pedig ismerniök kell az itteni viszonyokat, azon hibán kezdték, hogy a helyett miszerint minden egyes zászlóaljat tiznapra elégítsenek ki, több zászlóaljnak egész havi illetékét kiszolgáltatták, mialatt másoknak ismét semmit sem fizettek.

Megjegyzem azt is, hogy a havi pénzszerzés kimutatása a mainapig csak részben érkezett be. Egyébiránt tenni fogok, a mit csak embernek lehetséges. Az országkormányzó:
Kossuth Lajos.

A főhadparancsnokságtól a földunai tábor parancsnokának.

Szolnok, júl. 10. 1849.

„Biztos értesítések szerint f. hó 9-én reggel kozák előőrsök mutatkoztak Jász-Berény körül, következésképen az ellenség főhadi ereje csak pár napi járatra lehet hátrább, stán Mező-Kövesden állhat.

A mi táborunknak egy része Wisoczky tábornok vezérlete alatt Szolnok felé vonul, a Tiszavonal védelmére.

Én azért írom meg ezt, hogy a hadparancsnokság, szükséges elővigyázattal működjek közre a hadmenetre, s a tábor ne veszélyeztessék. A tábornak mindenestre Vác felé kell a maga irányát tartani, s onnan haladéktalanul vagy a vasúti vonal hosszában Szegedre indulni, vagy, ha a hadesapátok biztonsága azt kívánná, Komáromba visszavonulni. Értesítsen ön engem a hadsereg állásáról.

Mészáros Lázár,
altábornagy s főhadparancsnok.

Hajnau a már érintettük legutóbbi csata után Nagy-Igmándra tette szállását s a vidék lakossága különösen pedig a lelkészek ellen kérlelhetetlen szigorral lépett föl. A hareszomjas császári hadvezér a Duna jobb partján mint egy félkörben zárta el a magyar hadakat Ácstól Almásig terjeszkedve. Ács előtt Schlick tábornok állott az első, s Csém és Mocsa előtt a negyedik osztrák hadtesttel; Kis- és Nagy-Igmánd mellett pedig a Paniutine orosz hadosztály, mint tartalék. A harmadik ellenséges hadsereg Ramberg tábornok vezérlete alatt, elvállva a főhadiesttől Budának tartott, s előcsapatai oda július 10-én be is vonultak.

A kormány még ekkor Szegeden nem volt.

A földunai magyar hadsereg osztályai 10-én Komáromban öszpontosíták magukat, s 11-én reggeli hét órakor öldöklő viadalra keltek az ellenséggel. Ezen csata be kell vallanunk, bár hősi önfeláldozásokban gazdag, de eredményre kedvezőtlenül ütött ki a mieinkre nézve, kik bár a legnagyobb rendben, még is 1500 embernyi veszteséggel kénytelenítvék visszavonulni Komárom falai s megvihatlan árkolatai közé.

Még ezek odafönn történtek, a tiszai hadsereg is levonult Szegedre, melyet három irányban Mészáros s Dembinszky, Visocky és Perczel vezettek. Hogy mikép állottak ez időben az ország dolgai az alvidéken Kossuth következő leveleiből kitetszik:

Perczel Mór tábornoknak!

I. Édes Móricom! Vettem 21 — 25-dikről leveleidet. Köszönöm. Csak ne haragoskodjunk; mert az soha nem vezethet jóra. Ellenben az igen jóra vezet, ha közlöd velam a bajokat, tanácsot adsz, s gondolatot cserélve együtt mindég megtaláljuk a legnagyobb orvosló szert. Én tudom hogy senki, s én sem szeretem tisztábban s jobban a hazát, mint te, de légy te is meggyőződve, hogy senki s te sem szereted tisztábban, jobban a hazát mint én. E kölcsönös hid közöttünk mindég fel fogja azon egyetértést tartani, melynek állni kell, hogy a hazát megmentjük. Épen most kapom a legbizonyosabb s tö-

kéletesen positiv tudósítást, hogy Görgei tegnap már Miskolczon volt, s ma alkalmasint Kövesdíg lesz; egy része legalább vele van; az első hadtest (Nagy Sándor a harmadik (Leiningen a hetedik Pöltemberg) Görgei Armin és Beniczki csapatai; minden esetre felül 30,000-en. Itéld meg, jobb lesz egyenesen csatlakoznotok, mit már az ellenség meg nem gátolhat, vagy combinative két oldalról operálnotok, s tedd magad biztos kúrirok által minden esetre rapportba a felső hadsereggel.

Csak most hárítsuk el a vizálgodást. —

A két öreg urat illetőleg igazad van. Az egyik (Dembinszky) mindent felejtett a másik (Mészáros L.) csak amannak szemeivel lát. Mondod szép módot kellene találnunk, hogy elmenjenek. Gondolkoztam. Mást nem találtam mint azt, hogy magam megyek a sereghez. Fővezért nem nevezek, hanem mint kormányzó képezem a harmonia kapcsát veled egyetértőleg, és tanácsotok után intézem az operáció irányát; úgy például mint Czegléden tevénk. Aztán a dispositió a ti dolgotok. Így, bizony csak így lehet véleményem szerint a sok mindenféle személyes surlódásokat kikerülni; nem lesz kérdés Mészáros és Dembinszky, Te és Görgei közt, hanem barátságosan értekezve eszközölöm az irány egységét, aztán gonddal leszlek, hogy amaz harmonice működjék, te pedig disponálj szintugy harmonice a kezéd alatti hadtestekkel — és megveritek a muszkát szépecskén. Minden más mód nem lesz ment a surlódástól. Az hogy a kormányzó rendelkezik az irány felől, elvben semmi susceptibilitást nem okoz. E mellett tán jó volna, hogy egészen még se olvadjon egybe Görgei s a te sereged, élelmezési tekintetből is, hanem maradjon külön mindenik s dolgozzék egy célra; a kapocs majd én leszek.

Kérlek felelj mindjárt sietve, mert csak válaszat várom, — ha egyet értesz azonnal fölmegegyek elébb hozzád hogy az öreg urakkal végezzünk, aztán a másik táborba. Tegnap négy brigadja az ellenségnek Soroksárra vonult; előőrsei egészen Laczházáig száguldoznak. Ha operatíóidat nem zavaráná, Kecskemétig igen jó volna, ha bár csak egy batalion egy osztály lovas, egy pár ágyu. Ekkor bizony mindjárt talpon állana 15—20,000 ember. E nélkül nem lesz siker; azonban ezt magad legjobban megítélheted. Partiálitást ha említek az mindig csak vélemény; az irány, melyet leveledben kifejezel az, melyet én is helyeslek. T. i. Görgei csatlakozását elősegíteni (ez már meg van); a Duna s Tisza közötti vonalt — a Tisza jobb partjával fedni — miként az a te dolgod. Ez a defensiv

terv, melyben egyetértünk. Offensive? a körülményektől függ. Elöttem így lebeg. Irány — Pest. Görgei Gyöngyös Hatvanak. Te meg oldalról Gödöllőnek — mindig in gleicher Höhe. Ez csak ohajtás. Lehet-e? Ti ítélitek meg. Ha szükség lesz még Kmettyt is felhozzuk.

Nagyon igazad van, hogy Jellachich akkor is megszőkött volna, ha száz Visockyt küldtünk volna le. A mely had ugyanis elveszté a verbászi csatát, más nap holmijét Tittelből már Eszékre küldötte s maga is arra szőkött. Megint Flanquenbewegung! De Kameniczot ugyancsak megrakták ám eszéki nagy ágyukkal, s még Guyon is azt írja hogy nagyon kemény dió.

Én úgy rendelkeztem, hogy ha „mit Aussicht auf Erfolg“ lehet, támadjunk azonnal; mert Syrmium, Fiume, s még Kamenicz, Karlovicz áll, Tittel sem biztos, ha bevennők is. Ha pedig offensive nem dolgozhatunk, — mert Jellacsich megszőkött, Kameniccel pedig nem birunk, úgy Kmetty jőjön fel, vegye magához a bajai 2000 embert, s föl a Duna mentében — ha offensive operálhatunk, — ha nem: szélső balszárnyát a deffensiv vonalnak. Én meg az alatt egy új armádát fogok állítani, hét batalionra, különben is van emberem s valami lovasság is, — de fegyver fegyver? Neked mégis küldtem 1000 darabot; kaptad-e már? Pénzünk csütörtöktől kezdve már lesz, ha meg nem ugratnak Szegedről, addig azonban csak napról napra lehet fedezni szükségünket. Tegnap küldtem Luzsinszkynek 50,000 frtot, Guyonnak szinte annyit. Neked pedig, hogy kézi cassád egészen üres ne legyen, s kémeidet tizethesd, küldök ezennel 10,000 forintot ezüstben.

A mint lehet Édes Móricom. — Áldjon Isten,

Szeged, július 25. 1849.

hű barátod:

K o s s u t h L a j o s. m. k.

N. B. Halassy mégis leginkább előtudja azon vidéken teremteni az élelmi szereket, hanem szükséges, hogy a létszámot tudja körülbelül. Egészen nem lehet; ismerem én az ujseregteremtés nehézségeit.

K. L.

Szentes, július 28. reggel 9 órakor 1849.

II. Édes Móricom! Eddigi mozdulataidat nagyon helyesnek tartom. Így Aulich hadügyminiszter is.

Én elindultam, hogy Görgeivel találkozára megtegyem a

diposíciókat, iránya felől s céljával tisztába jöjek; ámbár Tisza-Szentmiklósnál megtudtam, hogy 10—1500 muszka Füredet elfoglalá, éjjel egészen Madarasig mentem, egy órányira a muszka előrsőkhöz, tovább mennem lehetetlen volt, mivel Korponai akkor már a Hortobágyról is elvonult Debreczen felé, s így a muszka köztem és Görgei között állott. Tehát csak írnom lehetett, nagy kerülettel.

En épen nem bánom, hogy a muszka átjött Füreden, mert legalább az, a mi átjött, nem tódul nyakadra s Görgei 30,000 emberével nem kis dolga lesz, Sőt azt hiszem, megtudván, hogy Görgei már a Tiszán túl van, vagy több embert kénytelen átküldeni s e szerint magát megzavarni, vagy visszavonulni kénytelen s ekkor Görgei vagy Czibakházáról fog operálni hátába az utánad nyomuló ellenségnek, vagy sebészen jöhet le a Maroshoz. Mindkettő jó.

Guyon 31-dikén érkezik Szegedre; reménylem még elég jókor. Azzal és a szegedi kis erővel, hozzá Lenkey hadosztályával 40,000-et haladó számmal leszünk Szegednél, s ezzel csak megmérkőzhetünk.

Lenkey mit csináljon? az algyői hid csak addig állhat, míg te Kis-Teleken vagy, aztán nem mehet át a Tiszán, hanem csak Makó felé tarthat; adj neki utasítást.

En mindjárt megyek Vásárhelyre, onnan Algyőnek, ha átmehetek, vagy hozzád, vagy egyenesen Szegedre, mert ott képzelem, hogy nagy a félelem. Majd segíték rajta.

Áldjon Isten.

barátod

K o s s u t h m. k.

A kormány és a tiszai hadsereg július végén csaknem azon egy időben érkeztek Szegedre, de az ellenség, különösen Haynau tábora mindenütt nyomában. E szorongató helyzetben az országgyűlés immár eljöttnek tartá az időt, hogy mielőbb siessen a kiegyenlítés ösvényére. Határozatokat hozott tehát, melyekben a szerbek és oláhok nemzeti jogegyenlősége kimondaték, teljes bünbocsánat biztosítván egyszersmind minden politikai bűnös részére. A kormány azonban Szegeden sem maradhatt sokáig, mert a tábornokok arra határozzák magukat miszerint Szegedet, mint tarthatlan pontot feladandják. De alig hogy a kormány és a hadsereg Szegedről kivált, Szőregnél — félórányi távolságra Szegedtől, táma-

dást intézett s a magyar hadakat nem csak megverte, de szét is robbantotta. Ezek most Temesvár felé nyomultak; a kormány pedig Aradra. Senki sem tudta hogy mi történend s Dembinszkynek a tiszai magyar hadak ezidőbeni fővezérének mily hadi terve van. A közreműlet pedig és a seregek demoralizációja minden perccel növekedett.

Erdélyben is kétségbeejtőleg folytak a dolgok. Bem az orosz hadaktól minden oldalról körülkerítettet s bár vívott is ki egykét győzedelmet, nem tarthatot többé egyetlen hadipontot sem. Kossuth most kihívta Erdélyből az agg bajnokot s a déli vagyis tiszai egyesült hadak élére állítá. Temesvárnál augusztus hó 9-én érkezett meg Bem s azonnal támadást parancsolt az ellenség ellen. Temesvárnál egyesült a magyar tiszai hadsereg gr. Vécsey zároló táborával is, mely e várat ostromzár alatt tartotta; — de egyesültek az osztrák és orosz hadak is. A rettentő viadal ismét a mieink hátrányára ütött ki, kik Bem vezérlete alatt kénytelenitvék Lugosra menekülni, jóllehet a szövetséges császárok hadai épen nem is üldözik.

Épen azon időben, midőn Kossuth a temesvári csapás hírét vevé, érkezett meg Görgei is Aradra a maga hadtesteivel. A pusztuló Jerikó falai közt nem volt nagyobb zűrzavar, mint most Aradon. Híre jött, hogy a muszkák is a kapunál állnak már, de nem ellenséges, hanem, barátságos indulattal, s készek Magyarország részére az 1848-diki alkotmányt biztosítani, ha Konstantin nagyherceget fejedelmül fogadják a magyarok. S a közvélemény oly készséges hajlamot hangoztatott e hirre, hogy Kossuth indítatva érezné magát Szemere Bertalan s Batthyány Kázmér gr. s minisztereket az orosz táborba küldeni, se fölül tudakozódní. Kiderült, hogy e vak hirnek semmi alapja, s hogy az, a Görgei táborából került ki. Aradra érkezvén Görgei, mindjárt azon kérdést intézte Kossuthhoz: képesnek érzi-e, egyedül magát arra, hogy a hazát megmentse? Ez természetesen „nem“-mel válaszolt, ha csak, — ngymond — őt Görgei is nem támogatja. Görgei egész önérzettel felelé, hogy ő igenis kész támogatni a

nemzeti kormányt, sőt képes megmenteni a hazát, de csak azon föltétel alatt ha hogy Kossuth azonnal visszalép s őt (Görgeit) dictátorrá nevezi. Kossuth menten összehívta a miniszteriumot. De Szemere és Duschek hiányoztak a tanácsból. Aulich, Csányi és Vukovics Görgeire szavaztak. Erre Kossuth letette a kormányzói tisztelet, s mint tudjuk, augusztus hó 11-éről kelt kiáltványa szerint, a legfőbb hatalmat Görgeire ruházta.

Most látta mindenki, hogy minden veszve van. Maga Kossuth is lemondott minden reményről, pakolózott nagy sebbel lobbál, s az aradi várból oly hirtelen s oly titokban tűnt el, hogy legmeghittebb barátai sem tudnák távozásának óráját s útjának irányát.

Görgei aug. 13-kán föltétlenül megadta magát az oroszoknak, s dicskoszorus hadaival Világosvár s a Boros-Jenő közötti széles országuton lerakatta a fegyvert.

A bujdokló Kossuth még nem is sejdítvén e ténytet, Bemhez Teregováról következő utólsó levelét intézte:

Bem altábornagy urhoz!

Teregova, auguszt. 14. 1849.

Én, az én személyes biztonságomra nézve, mit sem aggodom. Engem az élet kifárasztott; látván azt, hogy hazám szép épülete s azzal Europa szabadságának szentsége, nem ellenségeink, hanem saját testvéreink által mikép döntetett össze. Ennél fogva nem az élet iránti gyáva szeretet az, mely engem az eltávozásra határozott; hanem azon meggyőződés, hogy jelenlétem már ártalmas lett hazámra nézve.

Guyon tábornok írja nekem, hogy a Temesvárnál egyesült hadsereg teljes fölsozolásban van; altábornagy ur! azok már egészen harc képtelenek; az egyetlen harc képes hadsereg élén álló Görgei, mely ezen tudósítás szerint még létezik, — kijelentette: hogy ő engedelmeskedni nem; hanem csak kormányozni akar.

Én őt megeskedtettem hogy hazafi legyen, s a hazához hű

maradjon, s én ő neki tért nyitottam. Én jelenleg semmi egyéb, mint egy egyszerű polgár vagyok. Én Lugosra mentem, hogy szólcsteltekintsek azok iránt, a mik ott történnek; s hogy lássam, mily haderőre számíthatunk még, ha a harcot tovább folytatni akarjuk. A Vécsey tábornok hadseregét jólrendezett állapotban találtam; s jó szellemben; a többi teljes föloszlásban. Deseffy és Kmetty kinyilatkoztatták, hogy az ő hadaik harcolni többé nem fognak, hanem az első ágyú lövésre egymásután szétfutni.

Az élelmezésre nézve roppant hiányt találtam, s azt, hogy requisitiorra vagyunk szorítva. Ez egy siralmas útmód mely irántunk az egész népséget ellenséggé teszi. A bankógyár visszavitetett Aradra; tehát Görgei hatálmába. Ebből én azon meggyőződésre jutottam, ha Görgei magát föladja: a Lugosnál táborzó hadsereg 24 óráig sem tarthatja föl magát, hol minden kiélhetési mód hiányzik. Egy hadsereg kényszerzsarolások s adók által ellenséges földön föntarthatja ugyan magát, de saját honában!...

Én a magam részéről soha nem fogom kezemet saját népem ellen ellenséges rendszabályok érvényesítésére kinyújtani, s örömebb akarnám azt saját életem föláldozásával megmenteni; de elnyomni: soha! Láthatja tehát Tábornok ur hogy ez egy lelkiismeretes ügy, ki tegnap vissza nem léptem azért, hogy a kormánygyeplőt ma ismét kezembe vegyem. Ha a nemzet és hadsereg mást végez, akkor az ügy máskint alakulhat; de a Görgei hadserege, mely legvitézebb mindannyi közt, kell, hogy ehez járuljon; különben egyszerű polgár vagyok, s mint ilyen szenvedőlegesen jelenlétemmel nem járulhatnék rendszabályokhoz, melyek a rémuralom, megszállás, fosztogatás, elnyomás s az erőszakos kicsikarásokéi.

Ha Görgei hadserege engem szinte felhív, hogy a kormánygyeplőt ismét kezeimbe vegyem; ha önnek néhány síket hadművelete lehetővé teszi a hadsereg fentartását minden erőszakos s a népet elnyomó rendszabályok nélkül biztosítani; ha lehetővé tétetik a bankóprás működése s az rendelkezésem alatt álland: ezen három feltétel alatt, s ha a nemzet ismét felhív, a kormányt átveszem, ha nem, -nem. Mert a háboru előttem nem cél, de csak eszköz a haza megmentésére.

Ha nincs valószínűség e czélt megközelíteni, arra magamat soha nem adom, hogy a harcot a harc kedvéért folytassam.

En tanácslom ennélfogva önnek mint polgárnak és becsületes embernek, hogy a népképviselőkből alakítson össze egy bizottmányt, mivel csak a souveraine hatalom rendelkezhetik a kormányzat iránt. Küldjön ön kurokat Komáromba és Péterváradra, hogy tartsák föl magukat, s szerezzon ön biztos tudomást magának az aradi várparancsnok közreműködéséről. Erre van szükség mindenestre, nem az én jelenlétemre. Mert ha ön erőszakos rendszabályokra van kényszerítve a nép ellen, hogy saját hadseregét fõntartsa, én azon rendszabályokat tulajdon jelenlétemmel egyáltalában nem támogatnám.

Kossuth Lajos.

30
2/12

Ára 1 frt ó. é.

(113)

30/P4B

DATE DUE

DATE DUE

~~JUL 25 1975 OFFICER FEB 25 1976~~

~~FEB 20 1976 AUG 20 1976~~

06651755

MAIN ENTRY

INSERT

BOOK CARD

PLEASE DO NOT REMOVE
A TWO DOLLAR FINE WILL
BE CHARGED FOR THE LOSS
OR MUTILATION OF THIS CARD

PRINTED IN U.S.A.

06651755

